

ELISABETH BLOMQVIST

HENNES LIV OCH GÄRNING

AV

HELENA WESTERMARCK

I

H E L S I N G F O R S 1 9 1 6 .

SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

ELISABETH BLOM QVIST

Elisabeth Blomqvist.

ELISABETH BLOMQVIST
HENNES LIV OCH GÄRNING
EN BIOGRAFISK STUDIE, ENLIGT BREV OCH
DAGBOKSANTECKNINGAR SAMMANSTÄLLD AV
HELENA WESTERMARCK

I

H E L S I N G F O R S 1 9 1 6

SÖDERSTRÖM & Co FÖRLAGSAKTIEBOLAG

Elizabeth Blomqvist.

ELISABETH BLOMQVIST

HENNES LIV OCH GÄRNING
EN BIOGRAFISK STUDIE, ENLIGT BREV OCH
DAGBOKSANTECKNINGAR SAMMANSTÄLLD AV
H E L E N A W E S T E R M A R C K

I

H E L S I N G F O R S 1 9 1 6

SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

H E L S I N G F O R S 1 9 1 6
F R E N C K E L L S K A T R Y C K E R I - A K T I E B O L A G E T

Lärarinnan Anna Blomqvist

tillegnas denna bok.

ÅR 1901, då Elisabeth Blomqvists liv var ändat, skrev en av hennes forna elever följande ord om betydelsen av det liv, som döden hade utsläckt:¹

„Medvetet eller omedvetet bära de flesta av Finlands bildade kvinnor i sin utveckling spår av hennes inflytande. Till tusendetal uppgår antalet av dem, vilka det varit förunnat att direkt träda i beröring med hennes sällsynta personlighet. Snart sagt i alla bygder av vårt land verka lärarinnor, som tack vare henne vunnit sin utbildning. Otaliga äro de kvinnor, som hava henne att tacka för den rikare och vidare värld, som genom fördjupade studier blivit deras. Men även sedan ingen mera finns, som direkt mottagit impulser av hennes starka ande, skola dock frukterna av denna andes verk i det tysta fortleva“.

¹ Fil. mag. *Naema Jakobson* i Tidskrift utg. av Pedagogiska föreningen i Finland. S. 303.

Att förmå trycka sin andes prägel på sin samtids mest bildbara kvinnliga ungdom, att vidga denna ungdoms andliga horisont, att för den öppna vägen till självständig livsverksamhet ut mot framtidens oändliga utvecklingsmöjligheter, det är i sanning en livsverksamhet så innehållsrik, så omfattande, så stor att ännu om ingen annan kvinna i vårt land före Elisabeth Blomqvist har kunnat sägas något liknande.

En fullständig uppfattning av hennes insats i vårt kulturliv skall naturligtvis endast en framtida, av en pedagog utförd granskning av hennes gärning som uppfostrarinna kunna giva. Men det oaktat vågar jag tro tiden vara inne att söka utforma en bild av banbryterskan och den sällsynta personligheten med ett försök att inställa denna bild på dess plats i vår odlingshistoria. Genom sitt livslånga, oavlåtliga arbete för kvinnobildningens utveckling och höjande i vårt land under en tid, då så gott som allt på detta område här ännu var ogjort och måste börjas från början, stiger Elisabeth Blomqvist fram i ledet av de stora samhällsuppbyggarna, som i vår nydaningstid i medlet av 1800-talet och dess senare hälft murade grunden för kommande släkten, ledande utvecklingen in på nya banor.

Samhällsformerna växla; bildningens former likaså. Mycket av det vi i dag som är anse fullkomligt självfallet, har krävt livslångt, oavlatligt arbete av föregångaren. Då nutidens unga kvinna går fram genom vetandets portar, som stå öppna för henne, minns hon sällan, eller vet knappast av, att ännu för få årtionden sedan så gott som alla vägar till kunskapens gårdar voro för kvinnor avspärrade. Men huru långt nutiden kommit, längre har den dock icke förmått syfta, mer obegränsat har kravet icke senare kunnat uppställas, än då Elisabeth Blomqvist redan på 1860-talet i sin anteckningsbok nedskrev:

„Hvarje fördom, som stänger vägen för kvinnans fria andliga utveckling, är ett menskligt bedrägeri.

Qvinnan är ock menniska.

Qvinnan är ock begåfvad med förnuft — och för detta förnufts utveckling får ingen menniska uppställa gränser.“

Så vitt det varit mig möjligt, har jag i efterföljande biografiska studie försökt teckna Elisabeth Blomqvists bild genom hennes egna ord, dels omedelbart, dels medelbart anförda eller i sina grunddrag återgivna. Ett rikt material har härvid stått mig till buds i hennes redan i tidiga

ungdomsår förda dagböcker och anteckningshäften jämte en mycket omfattningsrik, väl uppbevarad korrespondens, ävensom många av hennes i skoltal och skolprogram framlagda åsikter. Till denna hennes andliga kvarlåtenskap har kommit en omfattande samling anteckningar av hennes yngsta syster, fröken Anna Blomqvist, som godhetsfullt ställt dessa anteckningar till mitt förfogande och med aldrig svikande intresse biträtt mig med råd och upplysningar. Vidare har jag sökt bygga bilden på muntliga familjetraditioner, egna personliga barndoms- och ungdomserinringar jämte uttalanden av flere av Elisabeth Blomqvists forna elever. Och slutligen ha till dess utfyllande gjorts några utdrag ur hennes fars dagböcker och familjekorrespondens.

Vad det formella beträffar, har i de talrikt förekommande dagboks- och brevcitaten, översatta från franska och tyska, följts samma ortografi som i den övriga texten, medan i andra direkta citat grundtexten noggrant återgivits; endast då tydligheten fordrat det har någon obetydlig ändring i kommateringen blivit gjord.

Levnadsteckningen är avsedd att utkomma i två delar, av vilka den förra härmed framträder för allmänheten.

Helsingfors i oktober 1916.

H. W.

I N N E H Å L L.

FÖRORD VII

I. — FÖR HUNDRA ÅR SEDAN

Elisabeth Blomqvists föräldrar. — Alexander Blomqvists dagbok, „Ephemerider“. — Hans barna- och ungdomsår. — Helsingfors i början av 1800-talet. — Kulturlivet omedelbart efter kriget 1808—1809. — Åbo landets gamla kulturhärd. — Reflexer av tidsrörelserna i Tyskland och Sverige. — Alexander Blomqvists vänner Immanuel Ilmoni och A. J. Sjögren. — Livet i Åbo. — Studierna vid akademien. — Föreningsliv. — Goetheläsning och Goethebeundran. — Religiösa åsikter och självbekännelser. — Hemlärare hos landshövdingen baron C. F. Mannerheim. — Vistelsen i det Mannerheimska hemmet. — Tvistigheter mellan ordningsmakten och studenterna. — Promotionen 1819. — Litterära försök och litteraturläsning. — Alexander Blomqvist e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket. — Docent i grekiska 1823. — Bibliotekarie vid det offentliga biblioteket i Helsingfors 1826. — Universitetsadjunkt och v. bibliotekarie 1828. — Professor i lärdomshistoria 1838. — Redaktör för *Finlands Allmänna Tidning* 1826—1848. Fortsatta relationer till familjen Mannerheim. — Charlotte och Anna Harring. — Alexander Blomqvists och Charlotte Harrings bröllop i Helsingfors 1826. 1

II. ETT GAMMALDAGS HELSINGFORSHEM

Elisabeth Blomqvist född den 17 februari 1827. — Släkt-tavla. — Barnår. — Helsingfors på 1830- och 1840-talet. — De gamla gårdarna. — Familjen Blomqvists hem. — Julaftonsfirandet. — Annette Harrings skola. — Skolminnen. — Litteraturläsning i hemmet. — Sommarvistelse på Sillböle i Helsinge 31

III. DAGBOKEN

Dagbok på franska. — Brev till fadern. — Pliktkänsla och religiös känsla. — Konfirmation. — Dagbok på tyska. — Göromål i hemmet. — Nöjen och förströelser. — Litteraturläsning. — Ungdomsårens längtan. — Återblick på 1850-talet på de tidigare årens dagboksanteckningar 46

IV. UNGDOMSÅR I FÖRÄLDRAHEMMET

Undervisning av fadern. — Professor A. Blomqvists allmänna verksamhet, hans person, hans verksamhet i hemmet. — Eftermäle. — Modern, hennes person, hennes verksamhet i hemmet, hennes intellektuella intressen. — Sällskapslivet. — Familjen Blomqvists umgänges-vänner. — Nöjen i Helsingfors på 1840- och 1850-talet. — Professor A. Blomqvists sjukdom, död, begravning. — Elisabeth Blomqvists sorg. — „Tankar efter min fars död“ 59

V. PEDAGOGIK OCH KONSTNÄRSDRÖMMAR

Den Blomqvistska skolan öppnas 1850. — Charlotte Blomqvists släktingar. — Korrespondens med professor J. Steinmann. — Moderns död. — Den äldsta dottern övertager ledningen av hemmet och skolan. — Annette Harrings död. — Elisabeth Blomqvist studerar teckning och målning. — Den inhemska konstens begynnelse. — Finska Konstföreningen. — Elisabeth Blomqvist elev av Kruskopf och Godenhjelm. — Målar „Kvastflickan“, som utställes och inköpes till Konstföreningens utlottning.

— Skolarbete och konstnärligt arbete. -- Idéer till nya tavlor och konstnärlig skaparglädje. — Sommarvistelse på landet i närheten av Helsingfors. — Finland hemsökt av kolera. — Målar „Hanna“, som utställs på Konstföreningens vårutställning 1854. — Kritik av Z. Topelius och S. Elmgren. — „Hanna“, som ånyo utställs på Konstföreningens jubileumsutställning 1896, omtalas av S. (W. Söderhjelm) 74

VI. OROLIGA TIDER

Orientaliska kriget. — Kejsarbesöket i Finland. — Syskonen Blomqvist tillbringa sommaren 1854 i Hollola. — Åtgärder i Helsingfors med anledning av kriget. — Sommarliv. — Krigets härjningar. — Svårighet att börja skolarbetet på hösten. — Svårighet att färdas under krigstider. — Skolan öppnas. — Constance Blomqvists bröllop med fil. mag. N. Chr. Westermarck. — Elisabeth Blomqvists hälsa vacklande. — Skolan stänges på våren 1855 i början av maj. — Sommarbostad hyres i Uskela. — Elisabeth Blomqvist och hennes syster Sophie begagna baden och dricka brunn vid Kuppis. — Bekantskap med målaren R. W. Ekman. — Livet vid Kuppis och kuren där. — Sveaborgs bombardemang. — Skolarbetet vidtager på hösten. — Krigstidens slut. — Kejsar Alexander II:s besök i Finland. — Elisabeth Blomqvist jämte hennes broder Theodor vistas sommaren 1856 vid Kuppis. — Läkaren tillråder en resa till södern. — Stridiga plikter. — Rådplägning med J. Steinmann och J. Ph. Palmén. — Resan beslutet. — Besök på Eriksnäs. — En natt på Bastö 93

VII. RESAN TILL SÖDERN

Svårighet att vinna resetillstånd för Theodor Blomqvist. — Besök hos generalguvernören greve Berg. — Avresa till Stockholm. — Resan fortsättes över Lübeck, Hamburg, Köln och Namur till Paris. — Besök i le Louvre. — Ankomst till Montpellier. — Livet i den sydfrenska

provinsstaden och bekantskaper där. — Julaftonsfirandet 1856. — Theodor Blomqvists död. — Sommaren 1857 i Cette och på Fondouce. — Arbetsplaner. — Vintern i Montpellier. — Religiös livsåskådning. — Hemfärd på våren 1858 över Lausanne, Zürich, Augsburg, Leipzig, Dresden, Lübeck och Stockholm 112

VIII. HEMMA

Hemkomsten. — Skolan öppnas ånyo på hösten 1858. — Nyårshälsning till familjen Steinmann. — Brev från J. Steinmann. — Betydelsen av korrespondensen med Steinmann. — Sommaren 1859 på Eriksnäs. — Nya strävanden i samhället. — Riktlinjer i Elisabeth Blomqvists utveckling. — Korrespondens angående nationalitetskänslan, Runeberg, språkfrågan 128

IX. SYNPKUNTER OCH RIKTLINJER I UPPFOSTRINGSFRÅGOR

Lärare och lärarinnor vid den Blomqvistska skolan. — Pedagogiska konferenser. — Skolkurser och nya undervisningsmetoder. — Ny lokal för skolan. — Undervisningen förlagd till dagens tidigare timmar. — Elisabeth Blomqvists intresse för allmänt socialt framåtskridande och folkbildningens höjande. — Besök hos Uno Cygnæus. — Beröringspunkter mellan Elisabeth Blomqvist och U. Cygnæus i uppfattningen om uppfostrans betydelse och mål. — Cygnæus' folkbildningsarbete. — Polemiken mellan Cygnæus och J. W. Snellman. — Besök av Cygnæus. — J. Paulsons inflytande på Finlands folkskola. — Snellmans angrepp på lärarinnorna. — Brev av Cygnæus 147

X. LÄRARINNEKURSER

Första försök att verka för lärarinneutbildning. — Systemerna Lindroos. — Behovet av lärarinnor för landets skolor och hem. — Pedagogik införd som läroämne på

högsta klassen i Helsingfors' Fruntimmersskola. — Besök hos J. Ph. Palmén och eklesiastikchefen H. V. Furu-hjelm i syfte att verka för lärarinneutbildningen. — Besök hos professorn i pedagogik Z. J. Cleve. — Elisa-beth Blomqvist uppmanas att ansöka föreståndarinne-ämbetet och lärarinnetjänsten i pedagogik vid Frun-timmersskolan 170

XI. FRUNTIMMERSSKOLANS FÖRESTÅNDARINNA

Elisabeth Blomqvist besluter efter mycken tvekan att ansöka tjänsten. — Erhåller intyg över avlagda prov i tyska, franska och pedagogik. — Intyg av föräldrar och J. Ph. Palmén. — Förhoppningar och farhågor. — Reflexioner över en föreståndarinnas ställning till man-liga pedagoger. — Medtävlarinnor till tjänsten. — Elisa-beth Blomqvist vald av konsistorium i Borgå. — Bemö-tande av de medsökandes besvärsskrifter. — Ut nämnd av senaten till Fruntimmersskolans föreståndarinna. — Tacksamhetsskuld till Steinmann. — Växlande stäm-ningar 188

XII. HEMLIV OCH PERSONLIGHET

Systrarna Blomqvists hem. — Elisabeth Blomqvists förhållande till sina elever. — Ungdomssvärmeri. — Samhällsmoderlighet. — Religiösa spörsmål. — Stein-manns ståndpunkt i religiösa frågor. — Tankeutbyte om Strauss' *Das Leben Jesu*, om julklappsgivandet, om tolerans. — Utveckling av Elisabeth Blomqvists religiösa livsåskådning. — Medborgarkänsla. — Litteraturläsning. — Sommarvistelse på Villinge 1860 tillsammans med familjerna Steinmann och Sederholm. — Sommaren 1861 likaledes tillbragt på Villinge. — Anton Blomqvists förlovning och bröllop med Alfhild Sophie Ilmoni. — Sommaren 1862 på Jollas. — Elisabeth Blomqvist besö-ker på hösten sin brors hem på Evois ävensom familjen Steinmann för att övervara Petriskolans hundraårs-

jubileum. — Brev om hemfärden ombord på ångbåten Viborg. — Somrarna 1863 och 1864 tillbragta på en villa i Rättjärvi invid Saimakanal tillsammans med familjen Steinmann. — Elisabeth Blomqvists uppfattning om kvinnans ställning till arbetet och samhällsutvecklingen. — Kvinnoemancipationen och Fredrika Runebergs skrifter. — Elisabeth Blomqvists banbrytande inlägg i kvinnorörelsen i vårt land. — Hennes yttre apparition. — Sammanfattning av de väsentliga dragen i hennes personlighet. — Hennes livsgärning förblir en av grundvalarna för bildningsarbetet i Finland 202

I L L U S T R A T I O N E R.

Titelplansch: Elisabeth Blomqvist 1865.

Den lilla byggnaden mot Henriksgatan i professor Blomqvists gård. Efter en akvarell av J. Ahrenberg 1877.	41
Annette Haring och Charlotte Blomqvist, silhuetter av friherre A. R. Cedercreutz	64
Självporträtt. Pennteckning av Elisabeth Blomqvist från början av 1850-talet	82
„Hanna“. Oljemålning av Elisabeth Blomqvist . .	89
Professor Johannes Steinmann, efter fotografi . .	132
Fruentimmersskolans gård Alexandersgatan 8, efter fotografi	247

FÖR HUNDRA ÅR SEDAN.

Elisabeth Blomqvists föräldrar voro professorn i lärdomshistoria vid universitetet i Helsingfors Alexander Blomqvist och Christina Charlotta Haring, den senare av tysk börd, född och uppfostrad i Petrograd, ehuru familjen Haring egentligen härstammade från Kurland. För en ingående och fördjupad kännedom om Elisabeth Blomqvists personlighet äro de spår, som finnas bevarade av hennes fars person och samhällsverksamhet, av stor betydelse. Och sådana spår kunna ännu återfinnas rätt många. Dels ser man honom flerstädes omnämnd i brev, anteckningar och dagböcker av hans samtida studie-

kamrater och vänner, dels träder han oss omedelbart till möte i en betydande samling anteckningar, brev och dagböcker av honom själv.

Han hörde till en generation, för vilken det var en naturlig och självfallen sak att föra dagbok. I dagboken nedskrevos det dagliga livets större eller mindre tilldragelser och därjämte företogs där mången gång en mer eller mindre grundlig självransakan, beroende av den skrivandes stämning, sinnelag och skaplygne. Redan från Alexander Blomqvists tidiga ungdomsår — han var född den 29 december 1796 — finnas dagböcker uppbevarade, den äldsta av dem från år 1813, och dessa „Ephemerider“, som han kallat sina anteckningar, gå sedan upp till 1825, sålunda omfattande de betydelsefulla ungdoms- och studieåren. Han blev, efter att hava besökt Borgå gymnasium, där han inskrevs 1811, student 1815 och promoverades till phil. doctor och artium liberalium magister vid Åbo akademi 1819.

Ur hans utförliga dagboksanteckningar kunna här självfallet anföras endast några av de drag, som mest påfallande belysa hans utveckling och de förhållanden, i vilka han uppväxte. Enligt många uttalanden av Elisabeth Blomqvist själv hade hennes fars person och hans inflytande i hemmet haft en djupgående inverkan på danin-

gen av hennes karaktär och livsriktning, och vid läsningen av den unga studentens „Ephemerider“ tycker man sig mången gång kunna skönja drag i släkt med dem som senare framträda i dotterns livsåskådning. Att hon även emottog för livet avgörande inflytande av sin mor, därom vittnar månet yttrande både av henne själv och hennes syskon, men spåren av moderns personlighet äro icke mer så skönjbara som faderns. De skriftliga meddelanden, som finnas kvar av hennes mor, äro mycket få.

Det var ett mycket enkelt hem, i vilket Alexander Blomqvist växte upp. Han hade i sin tidigaste barndom upptagits såsom fosterson av sin moster, fru Elisabeth Blomqvist, född Nyberg, vilken redan i början av 1790-talet var enka efter en man, som i Helsingfors kyrkbok finnes antecknad såsom trumpetare. Hans enka sökte förstärka hemmets knappa inkomster genom att baka tårtor till försäljning och Alexander Blomqvist delade den lott, som enligt tidens sed var fattiga gossars utväg att skaffa sig kunskaper, nämligen att själv från tidiga år vara lärare. Redan, då han som gymnasist i Borgå kom hem till ferierna, „höll han skola“. I sina dagböcker och brev omnämner han en hel hop disciplar, som sålunda av honom leddes in på vetandets

olika områden, och under hela sin studietid vid Åbo akademi gav han flitigt privatundervisning, en del av denna tid såsom hemlärare hos landshövdingen friherre Carl Erik Mannerheim. Ett värdefullt stöd hade han dock även i sin i Helsingfors bosatta morbror, räntmästarn Anders Nyberg, som faderligt bistod honom både i ekonomiskt avseende och då det gällde råd eller beslut i viktiga levnadsförhållanden. Många brev och mången anteckning i hans „Ephemerider“ bevara uttalanden om den tacksamhets-skuld, i vilken han alltid ansåg sig stå till sin högt värderade och avhållna morbror.

Ur Alexander Blomqvists „Ephemerider“ stiga även fram åtskilliga bilder av livet i Helsingfors och av stadens utseende för hundra år tillbaka. Där omtalas flere med familjen Nyberg befryndade eller bekanta familjer, som den unga gossen besökte, ett av dessa hem, som hörde till de mest ansedda i det dåtida Helsingfors, var borgmästar J. A. Strömbergs. I „Ephemeriderna“ läses ofta, att han gick till „borgmästaren“ för att låna böcker. Och den 1 januari 1816 omtalar den unga studenten, att han hela förmiddagen var i „full rörelse och gjorde Nyårsvisiter“.

Helsingfors var vid denna tid en småstad,

vars innevånare nog aldrig kunde drömma om den utveckling och det uppsving deras stad skulle taga under de följande hundra åren. En blick på kartan från tiden närmast efter 1812, då Helsingfors blivit utsedd till landets huvudstad, visar även att i byggnadsväg här ännu återstod allt att göra för att av den obetydliga småstaden skapa landets första stad. Alexander Blomqvist var ända sedan gossåren en god fotgängare och under sin vistelse i hemmet om somrarna eller under julferierna genomströvade han gärna staden och dess omnejd i alla riktningar. I anteckningarna om dessa vandringar framträder ofta på ett karaktäristiskt vis småstadens fysiologi. Sålunda antecknas den 26 juli 1813, att han gick till „Sandvik“, där han plockade blåbär. Dagen därpå gick han till „Generalens hage och plockade jordhallon“ — den omnämnda hagen torde utgjort någon del av Kronohagen. Den 4 september var han åter där och plockade bär „och sedan i Kronohagen och såg på huru de drogo not“. Ibland, då han gått till „Generalens hage“, antecknas ock, att han „lögade“ sig där.

Den 24 januari 1816 promenade han „på isen allt förbi Wendelii varf, och gick omkring Tjärholmen hem“. Någon dag därefter gick han „ut åt

Blekholmen förbi Heidenstrauchs varf.“ Ibland företogos dessa vandringar utåt isen också i ett bestämt praktiskt syfte. Den 6 februari begav han sig ut på isen i närheten av stranden „för att söka vak åt våra, som skulle klappa“. Senare antecknas en lång promenad, som han gjorde i sällskap med sin morbror: „Vi gingo ned till Sandvik och så längs stranden förbi Lappvik, Edesvik och Humlevik och därifrån genom Tölö botten hem genom Tavast Tull“. Också „Södernäs“, „Helsingenäs“ och „Åggelby“ genomströvas. Under studieåren vid Åbo Akademi omtalas likaledes långa vandringar, som han företog i Åbo och dess omgivningar.

Redan av de tidigaste dagböckerna framgår, att det är böcker och studier, som helt upptaga den unga gossens tankar, håg och tid, ehuru också en och annan anteckning kan utvisa, att han icke stått främmande för de dagliga praktiska sysselsättningarna i det enkla hemmet. En sommardag 1813 nedskrives: „Högg ved“. En annan gång — då var han redan student — läses i dagboken: „Jag hjälpte här hemma att mangla mina kläder“. Men främst hänförde sig dock alla hans strävanden och tankar till de bokliga studierna. Och det blir icke blott läxor och examensläsning, som skötas med iver och

framgång, han läser även otroligt mycket annat. Påfallande är vilket djupt inflytande redan i tidiga år Goethe utövade på honom. Antagligt är att detta intresse för den stora tyska diktaren väcktes och närdes genom vistelsen vid Åbo akademi, där den fosforistiska kretsen av studerande och yngre vetenskapmän i likhet med nyromantikerna i Tyskland mycket sysselsatte sig med Goethe och där A. I. Arwidsson och A. G. Sjöström voro entusiastiska företrädare för riktningen.

Tiden strax efter kriget 1808—9 hade för det andliga livet i Finland varit en högeligen ogynn- sam, hård tid, då en sträng censur på allt vis kringskurit yttrandefriheten och medverkat till att endast få böcker trycktes. Åbo var emel- lertid landets gamla kulturhård, där den Porthan- Franzénska andan levde kvar med avgörande inflytande både inom den akademiska världen och jämväl åtskilliga andra av samhällslivets områden. Den andliga atmosfär, i vilken Alexan- der Blomqvist efter genomgången studentexamen försattes, var mängd med reflexer från tidsrö- relserna i Tyskland och Sverige och i bildnings- strävandena under denna tid kan man ofta följa spåren av en utpräglad idealism. I de skild- ringar G. Heinricius givit av personer och för-

hållanden i Åbo under detta tidsskede ¹⁾, ser man ofta Alexander Blomqvist framträda i samband med sina närmaste vänner, Immanuel Ilmoni, sedermera professor i teoretisk och praktisk medicin vid Helsingfors universitet, och A. J. Sjögren, sedermera språkforskare och akademiker vid vetenskapsakademien i Petrograd. Blomqvists „Ephemerider“ och brev till hemmet och morbrodern skänka även en inblick i studietidens enformiga yttre tilldragelser och därjämte en betydligt intressantare i den unga studentens egen personliga utveckling.

I yttre måtto gestaltade sig hans liv i Åbo på samma sätt som så många andra fattiga studenter. De unga männen slog sig tillsammans, två eller flere, och hyrde rum. Hemifrån medfördes mer eller mindre välförsedda matsäckar och s. k. matbolag bildades. I staden funnos flere spiskvarter, där de studerande åto eller därifrån mat kunde avhämtas åt dem, och hos s. k. „kaffejungfrur“ serverades kaffe, öl, toddy och gröt. Då Alexander Blomqvist som nyssbliven student kommit till Åbo, skriver han hem:

¹⁾ *G. Heinricius*: Skildringar från Åbo Akademi 1808—1828.

Densamma: Anteckningar om Immanuel Ilmoni enl. brev och dagböcker. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CI. CIX.

Åbo den 24 oktober 1815. Nu skall jag berättas för Er om mitt lefnadssätt. Om morgonen stiger jag upp vanligen kl. mellan 4 och 5. Omkring klockan 7 äter jag frukost eller äter jag ingen. Klockan precis 1 äte vi middag, och återigen omkring kl. 7 qvällsvard, samt sedan kl. 10 till sängs.

I ett annat brev omtalar han:

Vårt lefnadssätt är ganska regelbundet. Om morgonen alltid smör och bröd. Om middagen have vi väl omväxlande mat sedan vi började taga hos en Fru Fernborg. Der vi togo förut, fingo vi väl alltid som här 4 rätter, och vi skulle varit nöjda, om vi inte ganska ofta skulle till alla 4 fått kött; till och med till dessert fingo vi palt, sylta etc. Men nu få vi kalasmat alla dagar. Om qvällen är det bestämda ett kvarter mjölk, och jag tror att denna ordning strängt iakttagen varit ganska hel-sosam för mig.

Studierna bedrevos av Blomqvist med stor flit och framgång, ehuru han måste offra en betydande del av dagens bästa arbetstimmar åt den privatundervisning, som i gengäld skänkte honom nödtorftiga medel till vistelsen i Åbo och hans egna studiers fortsättande. Bland de unga studenterna tycktes denna tid förefunnits en livlig önskan att stifta föreningar, tydligen efter litterära mönster från Sverige.¹⁾ På ini-

¹⁾ *W. Söderhjelm*: Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar s. 107.

tiativ av Franzéns lärjunge J. G. Linsén hade Selma- eller Auraförbundet bildats, och Ilmoni ¹⁾ omtalar ett „phosphorescerande ästoetiskt katteri“, till vilket han hörde. På hösten 1816 omnämnes, att Sjögren, Blomqvist och Ilmoni jämte några andra, bland vilka även Arwidsson var, hade rådslagit om bildande av en allmän studentklubb, som kunde förena den studerande ungdomen till ett helt; och då detta mål var uppnått, skulle „organisationen som en osynlig ande leda allmänheten“. Förslaget tycktes dock icke kunnat realiseras och sammanslutningens verksamhet inskränktes till det litterära området. Alexander Blomqvists „Ephemerider“ bära värtaligt vittne om det livfulla intresse, varmed de litterära strävandena av honom omfattades. Och anteckningarna framvisa därjämte genom många ingående reflexioner — åtföljda av talrika citat — huru hans Goetheläsning alstrade en entusiastisk Goethebeundran, som för den unga studenten blev av allmänbildande, karaktärsdanande betydelse. Några utdrag ur dessa anteckningar må därför här anföras. Den 29 december 1815, den dag han fyllde nitton år, nedskrev han:

Jag slutade i dag Wilhelm Meisters Lehrjahre af Goethe, och kom liksom ur en Trollverld tillbaka

¹⁾ *G. Heinricius*: Anteckningar om Immanuel Ilmoni s. 22.

till den verkliga. Hvad är det som gör denna Roman så utmärkt framför andra, hvad gör den till en klassisk produkt? För mitt begrepp är det ännu ej klart hvad en klassisk produkt är, men — allt förkunnar att denna Roman är en sådan. — Efter mitt omdöme förtjenar ett arbete då först kallas klassiskt, då det är ett arbete ej blott för den närvarande tiden, utan och för den kommande, för hela den kommande tiden. Deraf följer att ett sådant arbete bör vara på en gång ganska allmänt, och ganska individuellt. — Allmänligheten skall bevara dess helgd för tidens åverkan, och individualiteten skall bestämma dess inre hållning och värde. Det är i synnerhet vid några utmärkta, ovanliga eller till och med ej-verkliga Characterer, som Författarens individualitet har att hålla sig, och det är genom deras inre fullkomliga öfverensstämmelse som han visar sin egen fullkomlighet; men Skaparen af dessa Characterer, af dessa skepnader, får minst visa att det är blott hans, som med sin egenmäktiga vilja leder dem till sin plan, utan med största deltagande ser man dem då de ängsligt, men förgäfves bemöda sig, att undandraga sig ett despotiskt herrskande gömdt öde.

Wilhelm är en man, som känner sig sjelf tillräckligen för att se sig vara ofullkomlig, men för litet för att rätt kunna bestämma sitt mål (Ziel). Goethe tyckes i honom vilja tillkännagifva att, om man blott ihärdigt söker ernå ett mål, det må vara öfverensstämmande med ens krafter och sinnelag eller ej, så skall man derigenom förskaffa sig bildning. — Men frågan är blir denna bildning fullkomlig, och blir den icke snarare ensidig.

Två dagar senare, på det gamla årets sista dag, skrev den unga studenten, att han börjat

Goethes *Aus meinem Leben*. Och då det nya året 1816 ingått, antecknar han den 2 januari:

Jag tänkte i dag på utvägar att kunna uppehålla mig i Åbo, utan att ligga någon till last, ett Thema, hvars upplösande länge nog sysselsatt mig. Goethe säger väl, att först sedan människans inre bildning är fulländad, börjar hon gifva uppmärksamhet åt yttre omständigheter; men detta sysselsättande med yttre omständigheter, och afseende på dem, och spekulationer, allt detta som ständigt sysselsätter mina tankar vittnar dock icke om fulländandet af mitt inres bildning, ty jag finner det vara ännu ganska armt och behöfvande. Samma omständigheter tycker jag mig ock hafva funnit inträffa hos andra, och i detta fall kan Goethes yttrande således ej tagas, som skulle den inre bildningen nödvändigt böra föregå; men så, att den som med ifver söker bilda sitt inre ej hinner gifva akt på yttre omständigheter, för än det fulländade arbetet lemnar honom till andra sysselsättningar.

Den 5 januari 1816 heter det åter i dagboken:

Goethe i sin *Exposition af Bibliska Historien* förundrar sig deröver att människan igenom sitt sträfvande efter kunskap ådrog sig straff. Ehuru besynnerligt det ock må låta, kunde det dock förklaras så att ej sträfvandet efter kunskap utan olydnaden verkade detta straff; men utan tvifvel är detta idel symboler, äfvensom man utan att skada Bibelns trovärdighet, kan förklara hela Skapelse Historien såsom en upptecknad tradition från urgamla tider. Utom öfverensstämmelsen med äldre folkslags traditioner, isynnerhet de Österländ-

skas äldsta, vittnar ock den starka Antropomorphism i afseende på Gud der råder att man ej får taga den bokstafligen. I allmänhet vore det intressant att af en skarpsinnig, fördomsfri men tillika Gudfruktig man se bestämt hvad utaf Bibelens läror kan förnekas, och huru vida den Critiska undersökningen i afseende på dess bud får sträcka sig; d. v. s. hvad man kan neka av Bibelns påståenden utan att förolämpa Religionen.

Hos Alexander Blomqvist framträder redan i tidiga år påfallande ett religiöst drag. Då han fyller 17 år, antecknar han i dagboken:

Min Födelsedag. Jag är nu 17 år. Huru har jag framlefvat dessa år? Har jag gjort något verkligt godt? Har jag på något sätt närmat mig människans bestämmelse? Frågor som jag ej till nöjes kan besvara. Måtte därför jag den återstående delen af min lefnad söka så inrätta min lefnad att den är enlig Guds lag; enlig människans höga bestämmelse.

Ett dödsfall bland hans bekanta, vilket på honom tycktes gjort ett djupt intryck, föranleder följande reflexion:

Dygd och religion, se der de 2 stora källor, hvaraf allt annat utflyter. Måtte jag så som jag borde, vinnlägga mig om att blifva en gudfruktig och dygdig man.

Den 29 december 1815 nedskriver han i sina „Ephemerider“:

Min födelsedag, och i ordningen den 19:de. Nitton år äro således försvundna; de framflutna stå som en tafla, men derpå är kanske litet nog belärande. Lifliga äro deras händelser för minnet och inbillningen; huru många af dem, ja, de flesta hafva varit lyckliga. Det är Dig, o gode Fader, som jag derföre är tacksamhet skyldig. Din godhet har skyddat mig all denna tid; Din nåde har ledt mig. — Ofta har jag vikit från den rätta vägen, ofta har jag gjort emot Dina helga bud; men med nåde har Du omfattat mig. Bevara mig ock under den öfriga delen af min lefnad och styrk mig med Din nåde. — Låt min gång viss vara i Din ord, och låt ingen orätt öfver mig råda. — Låt Din ande kraftigt verka i min själ, och rena mitt hjerta från allt ondt. Blifve mina begångna fel en kraftig varning för det tillkommande, att icke tilltro mig sjelf för mycket utan i allt af Guds nåde vänta bistånd och styrka till Dygd och goda handlingar.

Dagboken omtalar ofta kyrkobesök, men visar att den unga åhörarens kritik även är vaken och gör sig gällande, t. ex. den 18 februari 1816 skriver han:

Jag bevistade både Högmässa och Aftonsång, och fick göra den anmärkningen att Presterna predikade just dåligt.

Och angående en nattvardsgång läses:

En lång öfverläggning föregick inom mig. Det är likasom en helig fruktan (Schauer) öfverföller mig, då jag tänker derpå, ty i min öfvertygelse är Nattvarden en måltid till Frälsarens åminnelse, och det allenast. I detta afseende tyckes mig de Reformerta hafva fullkomligt rätt.

Säkert tager man icke fel, om man på den hos Elisabeth Blomqvists fader redan i mycket tidiga år framträdande och sedan hela livet igenom bevarade varma religiösa känslan och på hans ur densamma härflytande livsuppfattning tillämpar, vad V. Vasenius har sagt om arten av den kristendom, som omfattades av Z. Topelius' föräldrar ¹⁾. Den tid de levde i var i religiöst avseende en brytningstid, då „upplysningen“ i många stycken hade bragt den gamla dogmbyggnaden att vackla, men „det religiösa sinnet hade särskilt i Finland levat kvar.“ Denna religiösa uppfattning kunde betecknas med namnet „upplyst kristendom. Förnuftet lämnades i sin rätt på det område, där man kunde komma till rätta med dess hjälp, men ovanför detta fanns ett område för känslan och fantasin, där de ärvda föreställningarna om en kärleksfull, hela tillvaron behärskande makt kunde fylla sinnet med andakt och förtröstan.“

Hos den unga studenten, som i sina „Ephemerider“ troget år efter år nedskrivit sina tankar i dessa ämnen, står vid sidan av den religiösa känslan en vaken, sanningssökande moralisk känsla, som driver honom till en rätt ofta

¹⁾ *V. Vasenius: Zacharias Topelius. Hans liv och skaldegärning* I s. 271.

förekommade självrannsakan, särskilt giva, som vi sett, födelsedagarna anledning till sådana betraktelser. En av dessa för honom karaktäristiska självbekännelser må ännu här upptagas. Den 16 januari 1916 skriver han:

Äregirighet och Begäret att lysa är något som säkert är medfödt hvarje människa och i synnerhet yttrar sig i ungdomen. Det röjer sig ej alltid uti drömmar om ära och höghet eller projekt till vinnande deraf, utan ofta på ett alldeles eget sätt. Man finner ofta ett nöje af andras okunnighet, och det helst då man sjelf ej är långt öfver den andra. Ofta kan man känna ett slags nöje af att finna en annan okunnig uti en konst eller något som man ej sjelf förstår. Så har jag för min egen del ofta känt ett hemligt nöje av att se dem illa bära sig åt i ett eller annat; ofta härleder sig denna glädje af vårt mindre tycke för föremålet. Också har jag i hänsigt på mig sjelf funnit att jag ej älskar okunnighet hos sådana som jag mindre umgås med; men stundom har jag ehuru dumt det och må vara känt liksom en afund öfver andras, till och med mina disciplars framsteg. Men fritt vågar jag påstå, att aldrig denna afund sträckt sig till att förhindra dem att fortgå eller ens hindrat mitt bemödande om dem.

Hösten 1816 medförde i Alexander Blomqvists yttre levnadsförhållanden en förändring, som blev av stor betydelse för den unga mannen. Den 29 oktober skriver han till sin morbror:

Nu får jag också berätta för Morbror en sak, som i fall den går i fullbordan, är för mig af stor

vigt. Professor Wallenius erbjöd mig Condition här i staden hos Landshöfdingen Baron Mannerheim, och tvang mig nästan att gifva mitt bifall till att antaga den. Jag var ej mycket hågad derföre så vida det är ett så förnämt hus, men han använde alla medel att öfvertala mig dertill. Det kan väl ännu hända att det ej blir af, men jag skall framdeles underrätta Morbror huru det aflupit och hurudanna vilkoren blifva. Det blir väl svårt för mig att vara bland så förnäma personer och goda råd blifva dyra.

Den byråkratiskt och konservativt anlagda professor J. F. Wallenius spelade denna tid en viktig roll och innehade en maktställning inom den akademiska världen. Han var Porthans efterträdare som professor och åtnjöt anseende såsom sin tids förnämsta vältalare i vårt land. Den 31 oktober antecknar Blomqvist i sina „Ephemerider“:

Kl. 4 e. m. på utsatt timma infann jag mig hos Wallenius, som ganska artigt emottog mig. Vi följdes åt till Mannerheim's, der en be-tjent först aftog våra kapprockar och satte dem i förvar, hvarpå vi dristeliga instego till Landshvn. sjelf. Han visade sig som en verkelig Hofman, och Wallenius följde honom in i ett rum bredvid, der han som jag hörde upräknade min merite-lista. Jag spelade en ganska obetydlig figur i detta sällskap. Det blef fråga om jag brukade vara länge ute om aftnarne, hvarpå jag svarade att jag åtlydt våra Con-stitutioner. Han bad mig då ej tycka illa vara att han frågade sådant. Sedan blef fråga om lön, och som jag ej betänkt mig derpå, uppsköts frågan

derom till framdeles öfverenskommelse. — Han sade mig då att jag nästa vecka borde flytta dit, att hans hus och bord stode mig öppna. Han yttrade tillika, att han ville att hans barns Informator alltid tillika vore hans sällskap, hvartill jag svarade att jag skulle bemöda mig att blifva värdig den hedern. — Ännu yttrade Wallenius att han förmodade att jag skulle gå fram till nästa promotion hvartill jag svarade ingenting. Jag gick derpå ensam derifrån emedan Wallenius blef bjuden att stadna kvar Gud gifve mig både krafter och mod att rätt kunna gå den väg jag nu begynt.

Landshövdingen friherre, sedermera greve, C. E. Mannerheim var efter kriget 1808—9 ett av de förnämsta stöden för Finlands nya statskick¹⁾. Född i Sverige, hade han såsom medlem av Anjala-förbundet blivit dömd till döden, men senare benådats. Efter det han tagit afsked från krigstjänsten, kvarstannade han i Finland, där han gifte sig med landshövdingen E. G. von Willebrands dotter Wendla Sofia. 1809 kallades han till ledamot av regeringskonsejjen, blev senare landshövding i Åbo och Björneborgs län och bodde dels i Åbo, dels på sitt gods Willnäs i Lemo. Hans äldsta son Carl Gustaf Mannerheim blev 1819 tjänsteman i kommittéen för finska ärendena i Petrograd

¹⁾ *G. Heinrichius*: Från Samhällslivet i Åbo. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXVI s. 25.

och slutligen president i den nyinrättade hovrätten i Viborg.

Vistelsen i landshövdingens hus lät Alexander Blomqvist komma i beröring med helt andra kretsar, än dem han förut rört sig i. Vi i vår allt nivellerande tid ha svårt att ens mer göra oss en föreställning om den ståndsskillnad, som, vilande på gammal nedärvd sed, ännu för hundra år sedan var djupt rotad i hela samhällsskicket. Att den unga studenten vid sitt inträde som lärare i det högadliga huset i Åbo kände trycket härav, men att det jämväl skedde med en vaken självkänsla, därom vittna följande ord i ett brev till hans hem om den nya befattningen:

Den 11 november 1816. Ho kan dock veta hvartill detta skall tjena. Kanske skall jag bättre lära mig känna världen. Måtte dock denna lärdom ej blifva mig dyr. Så mycket har jag dock beslutit att höflig och ödmjuk skall jag vara så mycket jag kan, men krypa gör jag ej, och bemötes jag illa — det tål jag alls icke. Då skiljer jag mig, om det och skall bära af till Upsala.

Den 14 november antecknar han i sina „Ephemerider“: „I dag började jag läsa med mina disciplar, hvaribland en Fröken.“ I den unga hemlärarens dagbok finnes kort efter hans ankomst till den högadliga familjen omnämnd en

för honom föga angenäm, men lustig upplevelse. Till tidens goda vanor hörde den tidiga morgonuppstigningen. Dagboken utvisar ofta, att för Blomqvist arbetsdagen började klockan 4 eller 5 på morgonen, och om han ibland sover „till inemot klockan 6“, händer det att till denna uppgift fogas, „hvilket förorsakade mig ondt i hufvudet“. En dag, kort efter det han antagit platsen såsom lärare för Mannerheims yngre söner, säges i dagboken, att han steg upp $\frac{3}{4}$ 3, och som orsak till denna även för hans tidiga vanor något ovanliga timme tillfogas: „Gräl mellan de begge äldre bröderna uppväckte mig så tidigt och *det* fortgick omväxlande hela morgonen“.

Några av den unga studentens erfarenheter och intryck under vistelsen i det högförnäma huset erbjuda såsom tidsbilder åtskilligt av intresse. Till julen hade han haft stor lust att resa hem till Helsingfors, men detta tycktes icke på grund av den antagna konditionen låtit sig göra. Julaftonen fick han tillbringa på egen hand bland kamrater. Han skriver härom:

Vi, tillsammans 11, gingo till M:lle Widegrén att äta. Dit kommo sednare 3 stycken till att vi inalles utgjorde 14. Der framtogs vin, och jag drack brorskål med Aminoff och Wirenius. Sedan vi slutat gingo vi och promenerade ett stycke.

Utanför Myrén sjöngo vi en af Fredmans epistlar. — Sedan promenerade vi ett stycke, och skildes vid bron. Detta är den andra Julafton jag tillbragt utom min fosterbygd, men om jag lefver förmodligen ej den sista. Med glädtighet tillbragte jag den, och måtte jag alltid kunna vara munter, åtminstone ej inom mig själf finna någon anledning till motsatsen. — Till sängs kl. 1.

Juldagen var han jämte landshövdingens familj inbjuden till generalskan Willebrand. Han berättar, att de där „åto ganska bra“, och att där „var mycket folk“:

Bland andra äfven Öfverstinnan Wright och hennes Son. Jag hade så när begått ett fel mot etiketten deri, att jag ville gå och taga afsked, hvarifrån dock Mannerheim afrådade mig, sägande att sådant var alldeles stridande mot bruket. Förbruk, tänkte jag och gick.

Annandag jul var stor bjudning hos landshövdingen:

Här var idag det mesta främmande till middagen som jag sett. En märkvärdig händelse hände mig. Jag blef först sent uppbjuden, och då jag kom, hade man ej satt för mig något couvert. Jag fick till början vänta en god stund, ehuru 2 betjenter i skyndsamhet skulle afhjelpa denna brist. Det var en glömska af dem men obehagligt för mig. Strax som middagen var slut gick jag ned och kort derpå ut i staden.

I dagboken antecknas eljes, att Blomqvist använde denna julferie till flitigt studium av „Homeri Ilias“.

Under den tid Alexander Blomqvist vistades i landshövdingens hus, inträffade ett av de slagsmål mellan studenter och gesäller, vilka sammandrabbningar tid efter annan rubbade den samhälleliga ordningen i akademistaden och bragte unga sinnen och viljor i våldsam jäsning. G. Heinricius säger¹⁾, att „år 1817 rådde stor oro bland studenterna i Åbo. Vederbörande myndigheter hade nämligen gjort försök att ställa de studerande under polisuppsikt och detta ingrepp hade bragt sinnena i uppror.“

Påskaftonen hade ett sällskap studenter ätit kvällsvard på ett av de vanliga matställena. Efter kvällsvarden, omkr. klockan 9, begav sig sällskapet bort, något högröstat under inverkan av det vin man druckit, och under vandringen genom gatorna tog sig oviljan mot den nya polisförordningen högljudda uttryck. Alla studerande, som påträffades, drogos med i tåget, varvid skrålet och bullret alltjämt tilltogo. Då skaran befann sig invid landshövdingens residens, höjdes ursinniga rop, emedan man trodde sig veta, att länets hövding tillika med landets generalguvernör utarbetat den förhatliga polisordningen eller åtminstone fått den genomförd.

1) Skildringar från Åbo Akademi s. 58 o. följ.

Oförmodat och plötsligt befann den larmande hopen sig kringränd av militär och deltagarna i upptåget infördes i vaktstugan, ehuru de likvisst åter försattes i frihet mot uppgivandet av sina namn. De uppskrivna namnen voro emellertid fingerade. Sjögren säger i sina anteckningar härom: „Det värsta av allt var att Bl(omqvist), antingen af okunnighet om de andras sätt att handla eller af egna grundsatser, uppgifvit sitt rätta namn, som lärar på hela listan hafva varit det enda verkliga.“

Självt omtalar Alexander Blomqvist händelsen för sin morbror i följande brev av den 15 april 1817:

Morbror lär ej veta af att jag en gång i sällskap med 25 (okända till större delen) studenter varit arresterad. Vi voro det alla oskyldigtvis, och det blev således intet deraf. Jag kom dit utan att veta huru; emedan jag gående hemåt på torget mötte en hop studenter, som togo mig med sig och gingo öfver bron. De instämde derpå en nog oharmonisk sång, som dock på någras och äfven min föreställning slöts, och i ögonblicket voro vi omringade af patrull. Vi behöfde dock blott uppgifva våra namn, hvarvid alla utom jag uppgåfvo falska namn. — Detta väckte stor förargelse ibland Student Corpsen, ty soldaterna och police betjenterne buro sig ej väl åt och vi hade egentligen ej med dem att göra, ehuru Consistorium nu egenmäktigt vidtagit ett beslut, som det redan ånkrat, och snart lär nödgas ändra. Studenterna

skola deremot inlemna en föreställning och Consistorium väntar den för att kunna fatta något beslut. Då allt går omkring lära vi slutligen också få uniform.

I brevet talas således icke om att Blomqvist önskat dölja sitt namn och endast av förbiseende uppgivit det, något som knappast varit överensstämmande med den föreställning dagboken ger om den unga mannens karaktär. I dagboken omnämnes vidare, att professor Wallenius rått honom att tala om saken med landshövdingen, i det Wallenius påstått, att historien kunde nå fram till kejsarens öron och i sådant fall icke blott studenterna „utan ock professorerne och Finlands Innevånare komme att lida.“

Han rådde mig för öfrigt att genast derom underrätta Baron Mannerheim. Jag gjorde så och han sade mig att der ej blefve eller ens kunde blifva något af. Jag brann af förargelse, då jag såg hans utseende och min och ännu mer då jag hörde det förakt han beviste studenter i allmänhet genom det att han gaf dem namnet pojkar.

Denna den akademiska medborgarens opposition mot självhärskarviljan i landshövdingensresidenset tar sig ytterligare uttryck i dagboken, då den unga studenten efter ett omnämnande, (den 29 april) att hans „informatorsprivilegier“ utsträckts så långt att han t. o. m. fått rättighet att „tukta“ sina disciplar, tillägger:

Med skäl kan jag säga att jag i denna gård är den friaste, och jag vet ej hvad jag med mina principer skulle göra, om jag vore i Calles ställe. Han har i dag av sin far fått förebråelser därför att han underskrivit vår inlaga.

Denna inlaga var en av ett stort antal studenter inlämnad anhållan om att den studerande ungdomen skulle frikallas från subordination under polisen ävensom tilldelas ökade rättigheter. Bland undertecknarna återfinnes även Carl Gustaf Mannerheim, landshövdingens äldsta son, till vilken Alexander Blomqvist senare kom att stå i ett nära, förtroligt vänskapsförhållande. I „Ephemeriderna“ läses den 3 maj 1817: „Mannerheim föreslog i dag att vi skulle kalla hvarandra bröder, och det är märkvärdigt, att också en liten omständighet kunde göra en liten förändring i vårt uppförande mot hvarandra.“ Detta och åtskilliga andra i dagboken omnämnda smådrag ur det dagliga livet antyda, att den unga hemläraren taktfullt tycktes skaffat sig aktning i det högadliga hemmet. Då han för att mera odelat kunna sköta sina egna studier efter någon tid beslutit lämna sin plats, blev han enträget ombedd att stanna kvar och lönevillkoren förbättrades betydligt. Även somrar tillbragte han

sedermera hos familjen Mannerheim på det ståtliga herresätet Willnäs.

År 1819 promoverades Alexander Blomqvist till phil. doctor och magister art. liber. med andra hedersrummet vid promotionen den 28 juni, då det hörde till hans åligganden att avsluta promotionsakten med tacksägelsetal och bön, varjämte han uppläste av honom till damernas ära författade verser. Att han redan tidigare försökt sig i verskonst, omtalar han på flere ställen i sina „Ephemerider“. Den 16 juni 1819 sägs, att han med Sjögren var hos A. I. Arwidsson, „som hade genomläst våra opera och derföre mycket smickrade oss. Han begärte också några af dem att insändas till Aura-sällskapet, och jag var ej litet glad att deri finna några af mina.“

Dagboken utvisar även att litteraturläsningen jämte examensstudierna ivrigt fortsattes. Goethe studeras ingående, därjämte Schiller och Herder och Rousseau's Nouvelle Heloïse föranleder till reflexioner över naturevangeliets apostel. Av nordiska författare omnämnas Holberg, Geijer, Svedenborg m. fl. Till en av dessa anteckningar (den 3 augusti 1817) ansluter sig en yttring av glädje över att den unge studenten „börjar allt mer och mer fatta idéerna i de stora mästarnes arbeten.“ Efter promotionen inträdde

Blomqvist såsom e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket. Planen att göra det tyckes länge föresvävat honom, redan den 2 april 1816 skriver han i ett brev till hemmet:

Jag har här mycket spekulerat öfver huru jag skulle få en friare tillgång till Böcker. Jag skall framdeles någon gång erbjuda mig att blifva Extra ordinär Amanuens vid Bibliotheket. Det är sant att der är ingen lön. Men tjenstgörningen uptar 2, högst 4 timmar i veckan och man behöfver ej fruktlöst tillbringa dem på ett Bibliothek.

År 1823 begynte Blomqvist sin lärarverksamhet vid universitetet såsom docent i grekiska litteraturen. Denna lärarverksamhet avbröts visserligen för en tid genom att han 1826 blev kallad till bibliotekarie vid det offentliga biblioteket i Helsingfors, men då universitetet efter Åbos brand överflyttades hit och den nya högskolans boksamling sammanslogs med Helsingfors' bibliotek, blev Blomqvist universitetsadjunkt och vicebibliotekarie 1828 samt ett årtionde därefter professor i lärdomshistoria. Från 1826 till 1848 var han även redaktör för *Finlands Allmänna tidning*.

Vid sin bosättning i Helsingfors hade Alexander Blomqvist glädjen att kunna bilda ett eget hem. Han hade i det Mannerheimska hemmet gjort bekantskap med Christina Charlotta Har-

ring, som 1826 blev hans maka. Hans goda relationer till familjen Mannerheim hade fortbestått, även sedan han lämnat sin lärarbefattning; med Carl Gustaf Mannerheim förde han ända till sin död en förtrolig korrespondens. Den 4 september 1824 skriver han i dagboken, att han varit utbjuden till Willnäs och att han ännu aldrig tillbragt en sommar „så sorgfritt och just derföre så angenämt som denna“. I synnerhet har han glatt sig över den godhet han rönt av grevinnan Mannerheim: „Den godhet, ja, vänskap de mig i dessa sednaste tider bevisat, är vida öfver hvad jag förtjänat och kunnat påräkna och jag tviflar mycket uppå att jag annorstädes med långt större bemödanden kunnat vinna ens hälften så mycket. Gud löne dem derföre“. — Måhända hörde också bekantskapen med Charlotte Haring till denna sommars behag.

Några år tidigare hade den unga studenten skrivit i sin dagbok:

Jag promenerade i dag ut till Nummis kyrkby, och sällsamma känslor uppstodo hos mig. Jag trodde att jag skulle blifva fullkomligt lycklig, om jag alltid såsom der visste mig vara ensam och blott behöfde höra människors buller på afstånd. Kanske skulle jag ock blifva det. Mitt enda sällskap skulle blifva ett valdt Bibliothek och en hund. Besök af människor då och då skulle kanske heller ej blifva oangenäma.

Kärleken visade sig dock snart nog kunna driva denna ungdomliga ensamhetslängtan på flykten. Många vittnesbörd finnas om att föreningen med Charlotte Harring ledde till ett sällsynt lyckligt och harmoniskt äktenskap och hemliv. Charlotte Harring hade i egenskap av lärarinna något år i början av 1820-talet, troligen 1821, kommit till Åbo, först till presidenten Richters familj och sedan till landshövding Manerheims. Hon var, som tidigare nämnts, av tysk härkomst, dotter till veterinärläkaren vid Gardet till häst Georg Heinrich Harring och hans hustru Anna Catharina Wagnitz, och var född i Petrograd den 7 januari 1799. Hon och en syster, Anna Catharina Harring, hade där besökt en ansedd pension, ledd av en fru Etter, och hade i denna läroanstalt inhämtat ovanligt mycket kunskaper för kvinnor på denna tid. Efter avslutad kurs begåvo sig sedan de båda unga flickorna som lärarinnor till Finland. Anna — eller som hon kallades — Annette Harring var lärarinna för landshövding Carl Johan Stjernwalls döttrar, bland dessa sedermera fru Aurore Karamzin. Finland blev för de båda systrarna Harring ett nytt fädernesland, där de stannade livet igenom och vid vilket de voro varmt fästade. De torde icke ens senare gjort någon

resa till sin födelseort, ty denna tid voro ju resor både dyra och mödosamma.

Den 9 maj 1826 firade Alexander Blomqvist och Charlotte Harring sitt bröllop i Helsingfors.

E T T G A M M A L D A G S
H E L S I N G F O R S H E M.

Den 17 februari 1827 föddes makarna Blomqvists äldsta barn, dottern Elisabeth, i hemmet och vänkretsen kallad Lilli. Hon torde första gången skådat dagens ljus i gården n:o 16 vid Alexandersgatan, där hennes föräldrar hade inrett sitt första hem. Detta utbyttes emellertid snart mot en liten våning i gården n:o 4—6 vid Lilla Robertsgatan, tills efter några år familjen inflyttade i ett nytt, rymligt hem i den av professor Blomqvist inköpta gården n:o 1 vid Andrégatan. Här uppväxte småningom en talrik barnskara. I en gammal tysk bibel har modern upptecknat barnens födelseår och döds-

åren för dem som tidigt avlidit, ävensom barnens faddrar. Då förteckningen över dessa sistnämnda eger intresse såsom angivande en del av familjens umgängeskrets och vänner bland innevånarna i dåtidens Helsingfors, återgivas anteckningarna här i sin helhet, översatta från tyska:

„Jag är född d. 26 dec. 1798, gamla stilen, d. 7 jan. 1799, nya st. Gift med Alexander Blomqvist d. 9 maj 1826, nya st.

Våra barn:

1. *Anna Charlotta Elisabeth*, född d. 17 febr. 1827. Faddrar: (Lagm. Strömberg, Ränthm. Nyberg, Mag. S. J. Backman, Secret. H. H. Nyberg, Elisabeth Blomqvist, Fru Tاملin, A. Haring och Wilhel. Lovisa Nyberg.)

2. *Alexandra Wilhelmina*, född d. 3 juni 1828. (Faddrar: Kommerserådet Lindeberg, Handlanden Remander, Secret. Holm, Mag. Uhlenius, Greve C. G. Mannerheim, Fru Simelius, min moder Anna Catharina Haring, född Wagnitz, Anna C. Nyberg, Christina Sohlberg och fröken Wilh. Mannerheim (frånvarande).

3. 1829 d. 10 juli. En son, som dog strax efter födseln och som vi kallade Carl.

4. *Constantia Gustava Maria*, född d. 28 juli 1830. (Faddrar: Bankdirektör Gripenberg, Prof. Ursin, Prof. Linsén, Kanslisten Hjertman och Baron Aug. Mannerheim, Majorskan Kuhlberg,

Professorskan Pipping, Doktorinnan Nordström, Fröken Constance Reutersköld och Aurora Richter.)

5. *Daniel Friedrich Alexander*, född d. 11 dec. 1832. (Faddrar: Prof. Pipping, Licent. R. V. Frosterus, Adj. Hartwall, Asses. Granbom och Konsul Lindeberg, Fru Lampa, Fru Lilljefors, Frk. Jeanette Schauman, M:elle A. L. Backman och M:elle Marie Sohlberg.) Död d. 28 maj 1842 av en maginflammation.

6. *Maria Christina Sophia*, född d. 7 aug. 1834. (Faddrar: Hovrådet Sjögren, Prof. Ilmoni, Adj. Aminoff och Kopist Bl. Jägerhorn, Lag. Fru Unonius, Fru Sjögren, Lisette Harring och M:elle Louise Schwartz.

7 & 8. Tvillingsbarnen *Anton Gabriel* och *Edvard Theodor*, födda d. 29 jan. 1836, kl. 4 på morgonen, den ena är 20 minuter äldre än den andra, döpta samma dag. (Faddrar: Andersin och Mag. Backman, Elisabeth Blomqvist och Fru Gräsbeck, barnmorskan.)

9. 1838 d. 27 juni. En son, som dog två timmar efter födseln och erhöll i nöddopet namnet Johannes August.

10. 1840 d. 27 okt. *Anna Catharina*. Faddrar: Kommerserådet Gebauer, Secret. Weckström, Lektor Akiander, Mag. Wænerberg, Mag. Pipping, Professorskan Ursin, Fru Kruskopf, M:elle Öhrn, M:elle Strömberg och M:elle Tamelin.“

Den äldsta dottern Lilli omtalas som ett älskligt, vackert och livligt barn. Hon hade även

varit frisk och stark, men en svår scharlakansfeber i barndomen bröt hennes hälsa och gjorde den sedan för all framtid svag och ömtålig; sitt livliga, glättiga sinnelag behöll hon däremot allt intill sena år. Den självständighet, som hela livet igenom så utpräglat kännetecknade hennes personlighet, tycktes redan i späda åren hava framträtt: familjetraditionen visar henne redan såsom särdeles företagsam vid två års ålder. Hennes vackra, lockiga hår hade utgjort hennes mors ögonfägnad och av modern vårdats med största omsorg. En dag kom emellertid den lilla tvååringen till sin mor med kortklippt hår, förnöjd inbjudande henne till rummet bredvid. Och till moderns bestörtning och stora bedrövelse lågo de vackra, silkeslena lockarna där avklippta och kastade i en spottlåda.

Elisabeth Blomqvist omtalade ofta och gärna själv hågkomster från sin barndom, vilken hon sade sig minnas såsom en mycket lycklig tid. Som ett av sina tidigaste barndomsminnen omnämnde hon bland annat det djupa intryck hon erfarit, då hon en dag, stående på en stol framför fönstret i hemmet vid Lilla Robertsgatan, sett en skara konstberidare draga förbi. Hon hade bland dem upptäckt några barn, klädda i lysande, brokiga dräkter, och i hennes fantasi

kvarlevde sedan länge dessa grant klädda barn såsom idealiskt lyckliga varelser av alldeles annat slag än vanliga dödliga. Ett annat starkt och tidigt intryck kvarlämnade en magisterpromotion, då hon ävenledes från något fönster sett herrar vandra till kyrkan, klädda i högtidsdräkter med knäbyxor och silkesstrumpor. Detta tillfälle var förmodligen Universitetshusets högtidliga invigning med därpå följande medicine doktors- och filosofie magisterpromotion på våren 1832.

Helsingfors var ännu under Elisabeth Blomqvists barndom en obetydlig småstad. I början av 1830-talet torde innevånarantalet kunnat räknas till omkr. 12,000 personer och tio år därefter uppgick det till 16- eller 17,000. Bliven huvudstad, skulle Helsingfors regleras och ombyggas väsentligen efter den av Ehrenström uppgjorda planen, men nydaningen skedde ganska långsamt. De efter ritningar av Engel uppförda publika byggnaderna, sådana som Senatshuset, Universitetets hus, Biblioteket, Generalguvernörsresidenset eller det nuvarande Rådhuset, Kejserliga palatset, som ursprungligen var ett privathus, Astronomiska observatorium m. fl. angåvo avsikten att skapa en storstad. Även hade den ursprungliga planen varit att

uppbygga det nya Helsingfors av sten. Några av de förnämsta privata stenhusen, som även utförts enligt ritningar av Engel, ansågos visserligen vara „prydliga och ståtliga,“¹⁾ men erfarenheten visade dock snart, huru svårt det var att få tomterna bebyggda med stenhus, varför den första planen övergavs. Det bestämdes, att även i de centrala delarna av staden trähus finge uppföras och träarkitekturen blev snart den förhärskande i en betydande del av Helsingfors. Längre kvarstodo också på flere ställen små, oansenliga trähus från 1700-talets Helsingfors. Elisabeth Blomqvist och hennes syskon ha omtalat, att de ännu på 1840-talet kunde minnas en av dessa gamla gårdar, som egdes av vänner till familjen Blomqvist och som var belägen mitt i den blivande storstaden mellan de nuvarande Riddare- och Mariegatorna. Där stod, byggt på en bergsknalle mot Mariegatan, ett åldrigt trähus med brutet och torvtäckt tak, på skämt kallat „Hôtel de ruckel“ av studenter, som hyrde sig rum där, troligtvis på grund av att hyrorna voro billiga. Det område, där Statsarkivet numera står, var ända intill 1850-talet en vildmark med berggrund och

1) *Torsten Hartman*: Då Helsingfors blev huvudstad. s. 145.

i fördjupningarna mellan bergskrevorna vattenpussar, liknande små sjöar. Det s. k. Gloet, som ursprungligen nådde ända upp mot Norra Esplanadgatan, blev endast småningom uttorkat och bebyggt. Kaisaniemi eller Sällskapsträdgården, som denna park ursprungligen kallades, var på 1830-talet nyanlagd och planerad, Botaniska trädgården anlades icke lång tid efter universitetets överflyttning och Skatudden kvarstod ju ända inemot 1800-talets slut som en kvarleva av det gamla Helsingfors.

En av stadens tidigast nybyggda delar var Kronohagen och, ehuru något avlägsen, den del, där aristokratin företrädesvis hade slagit sig ned. I den västra delen av staden, där den av professor Blomqvist inköpta gården var belägen, kom efter universitetets överflyttning från Åbo en stor del av högskolans lärare och tjänstemän att slå upp sina bopålar. Denna stadsdel, väster om Trekanten och Skillnaden, benämndes Nystaden, delen norr om Boulevarden från den nuvarande Henriksgatan kallades Kampen, bakom vilken låg Kampmalmen, använd som exercisplats för militären, och mot söder fanns Sandviken, där Sinebrychoffs brännerier småningom anlades och upptogo allt vidare områden.¹⁾

¹⁾ *Aug. Schauman*: Från sex årtionden i Finland I s. 29.

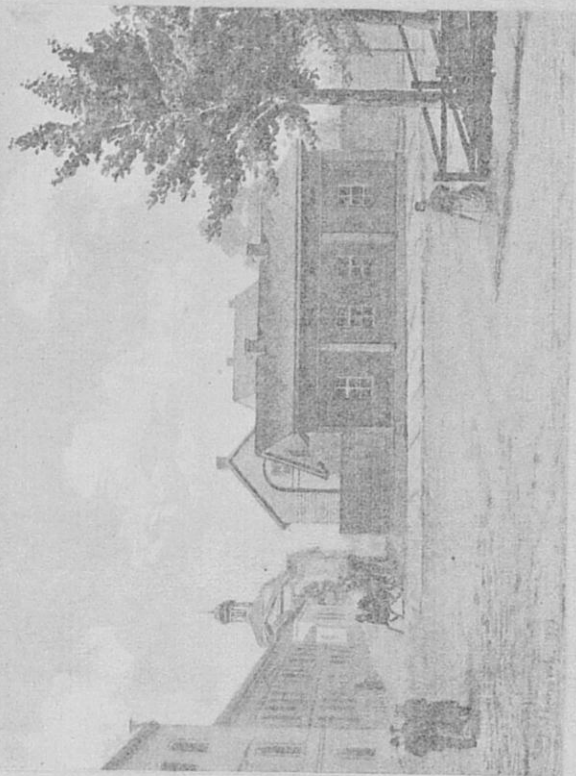
För att få en lämplig familjelägenhet var det då, såsom ännu kan vara fallet i småstäder, nödvändigt att själv bygga eller inköpa ett färdigbyggt hus. Gårdarna betecknades då med sina egares namn. I hörnet av Andrégatan, numera n:o 1 och V. Henriksgatan n:o 12, låg professor Blomqvists gård. Gården bredvid egdes av statsrådet B. U. Björkstén och de övriga i samma kvarter av professor F. W. Pipping och universitetssekreterar G. A. Uhlenius. Den femte inköptes något senare av professor F. L. Schau-man liksom gårdarna i det följande kvartret av professorerna R. v. Becker, J. W. Snellman, G. Rein och J. Ph. Palmén. Nedåt Boulevardsgatan och Trekanten bodde åtskilliga andra universitetslärare.

I dessa gamla gårdar, där byggnaderna för det mesta utgjordes av envånings trähus, var gårdsplanen vanligtvis stor och solig och mycket ofta sågs där även en trädgård eller åtminstone några träd. Den Blomqvistska gårdstomten var vidsträckt. Utom den stora huvudbyggnaden mot Andrégatan fanns åt Henriksgatan en liten ålderdomlig byggning med brutet tak av torv. Därjämte funnos nödiga uthusbyggnader med bodar, vagnslider, stall för hästar och kor, bagarstuga och badstuga. I trädgården

odlades blommor och allehanda matnyttiga växter, där syntes blåkål och grönkål, där bredde rabarbern ut sina kraftiga, mörkgröna blad och jordärtskockorna sköto upp sina långa, storbladiga stänglar. Träden, som växte där, hade blivit planterade till hågkomst av någon minnesvärd händelse inom familjen, t. ex. något barns födelsedag. Där fanns Lillis pil, två lönnar voro döttrarna Constances och Sophies träd o. s. v. På gården kunde barnen leka och under den vackra årstiden var det ett nöje för familjen att dricka kaffe ute i trädgården.

Inom hus bodde man rymligt och rummen voro vanligtvis större och ljusare än i våra moderna stenhus. Den stora envåningsbyggningen, där familjen Blomqvist hade sitt hem, innehöll tio rum jämte kök och tamburer. Hushållet var stort, det bestod av far och mor med sju barn samt moderns två systrar, Anna och Elisabeth Harring, i hemmet kallade mostrarna Annette och Lisette. Den tiden var det även brukligt att hålla många tjänare, här utgjordes tjänstepersonalen av en köksa, två husor, en barnsköterska, en dräng eller kusk och en drängpojke, emedan större familjer i staden vanligen höllo en eller två hästar och även kor. Övriga husdjur voro fåglar och hundar.

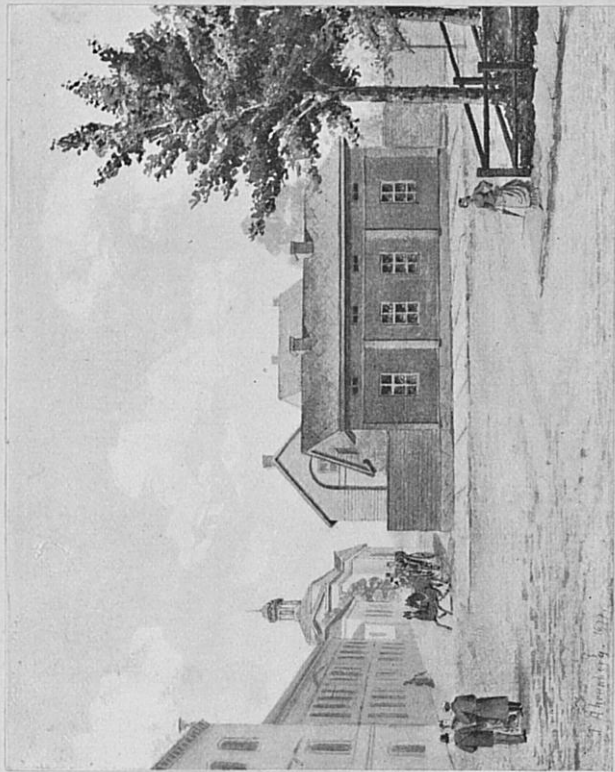
Alexander Blomqvist och hans maka lyckades småningom skapa ett välställt, förmöget hem, från vilket dock lyx och överflöd alltid voro bannlysta. Barnen, som här växte upp kring dem, hava senare med stor värme omtalat det såsom ett kärleksfullt, mycket älskat hem, där för dem livets morgon förflöt lugn, ljus och trygg i hägnet av älskade och vördade föräldrars och mostmars omvårdnad. Såsom naturligt var, hade julen och dess fröjder hos dem kvarlämnat oförgätliga, glada minnen, som de senare i livet gärna omtalade. Julklapparna utgjordes mest av nyttiga saker. Julgranen, vid denna tid icke så allmänt som nu hörande till julaftonsfirandet, förekom dock alltid hos familjen Blomqvist. Den pryddes av fadern själv endast med en massa vaxljus, emedan han ansåg, att barnens julfröjd icke borde grumlas av längtan efter läckerheterna i julgranen. Medan trädet kläddes, voro barnen instängda i matsalen och roade sig där med jullekar. Då dörren slutligen öppnades, tog fadern det yngsta barnet på armen och gick, följd av de övriga, in i den stora salongen. Alla fingo sedan stora, hembakade pepparkakor, vanligen sirade med envars initialer i socker, vidare vankades likaledes hembakade julkusar, äpplen och andra goda saker. Elisabeth Blom-

Den lilla byggnaden mot Henriksgatan i professor Blomqvists gård.

Efter en akvarell av J. Ahrenberg 1877.

Alexander Blomqvist och hans maka lyckades småningom skapa ett välställt, förmöget hem, från vilket dock lyx och överflöd alltid voro bannlysta. Barnen, som här växte upp kring dem, hava senare med stor värme omtalat det såsom ett kärleksfullt, mycket älskat hem, där för dem livets morgon förflöt lugn, ljus och trygg i hägnen av älskade och vördade föräldrars och mosters omsvårdnad. Såsom naturligt var, hade julen och dess fröjder hos dem kvarlämnat oförgätliga, glada minnen, som de senare i livet gärna omtalade. Julklapparna utgjordes mest av nyttiga saker. Julgranen, vid denna tid icke så allmänt som nu hörande till julaftensfirandet, förekom dock alltid hos familjen Blomqvist. Den pryddes av fadern själv endast med en massa vaxljus, emedan han ansåg, att barnens julfröjd icke borde grumljas av längtan efter läckerheterna i julgranen. Medan trädet kläddes, voro barnen instängda i matsalen och roade sig där med jullekar. Då dörren slutligen öppnades, tog fadern det yngsta barnet på armen och gick, följd av de övriga, in i den stora salongen. Alla fingo sedan stora, hembakade pepparkakor, vanligen sirade med envars initialer i socker, vidare vankades likaledes hembakade julkusar, äpplen och andra goda saker. Elisabeth Blom-

Den lilla byggnaden mot Henriksgatan i professor Blomqvists gård.
Efter en akvarell av J. Ahrenberg 1877.

qvist har senare en gång i ett brev omnämnt såsom ett minne av julaftonen 1836, då Runebergs *Hanna* utkommit, att hennes far hade läst dikten eller någon del därav högt vid julgranen.

Barnens undervisning leddes av föräldrarna och moster Annette. Redan den tiden familjen bodde vid Lilla Robertsgatan, hade Annette Harring inrättat en skola med lokal i samma gård. Senare inflyttade även skolan i den Blomqvistska gården vid Andrégatan i den lilla byggningen mot Henriksgatan. Denna byggnad stod ännu på 1870-talet kvar som ett minnesmärke från det gamla Helsingfors och blickade med sina låga fönster ut mot den nya stad, som runt omkring den steg fram med nya former och nya later. I skolan undervisade Annette Harring själv franska, tyska, historia och geografi, religionsundervisning meddelades av pastor Melart, undervisning i teckning av teckningsläraren vid universitetet Kruskopf och i svenska av dr. Lindfors. Den sistnämnda undervisningen hade för det mesta bestått i skrivning efter diktamen eller uppgiften att skriva brev. Därvid hade läraren endast angivit brevets innehåll utan att lämna vidare ledning för dess utarbetande. Eleverna i skolan utgjordes mest av barn till fa-

miljer, som voro bekanta eller umgängesvänner med familjen Blomqvist.

I skolan förekom även någon gång bestraffning. Såsom ett av dessa straff har Elisabeth Blomqvist omtalat den s. k. „svarta rosen“, en svart bandrosett, vilken fästes på axeln av den elev, som underlåt tit att tala franska. Även kunde hon påminna sig, att hon en gång blev skickad från klassrummet ut i tamburen, emedan hon pratat under lektionen. Skamsen och förtvivlad över detta straff, klagade hon, då timmen var slut, högljutt sin nöd för en av kamraterna, i det hon förklarade: „Jag ville få dö“! — „Nå, bjud mig då på din begravning“! ljöd det hurtiga svaret, som den bestraffade likvisst i sin dystra sinnesstämning fann mycket hjärtlöst. — Att medföra sötsaker och annat gott till skolan hade varit förbjudet. En dag hände det likvisst, att föreståndarinnan fann en påse med fikon i tamburen. Hon tog den då med in i klassrummet och bjöd av innehållet åt eleverna sägande, att förmodligen någon av dem fört dit fikonen i avsikt att undfägna sina kamrater.

Senare, troligtvis redan i slutet av 1830-talet, upphörde skolan på grund av Mlle. Harrings försvagade hälsa, men hon fortfor dock att undervisa sin systers barn. Jämte det hon med-

delade dem undervisning i vanliga skolämnen, samlade hon dem ofta på aftnarna omkring sig, då turvis en läste högt ur någon tysk eller fransk bok, medan de övriga sysselsattes med handarbete. Annette Harring har av sina systerdöttrar omtalats som en mycket begåvad och kunskapsrik, ja, verkligt lärd kvinna för denna tid. Hon egde även en betydande boksamling.

Att tillgång till värdefull litteratur icke saknades i hemmet, därom vittnar den katalog, som uppgjordes, då efter professor Blomqvists död en del av hans boksamling såldes på auktion. Katalogen omfattade omkr. 1,000 nummer, varjämte en betydande del av hans bibliotek behölls av familjen. Hemmets samling av litteratur för barn och ungdom innehöll bl. a. Camperes resebeskrivningar och Grimms sagor på tyska, en mängd böcker på franska av Berquin, Mme. de Genlis, Mme. Delbordés-Valmère, Miss Edgeworth m. fl. Det var kanhända vid denna tid mindre ovanligt än nu att påträffa värdefulla familjebibliotek.

Somrarna tillbringade familjen Blomqvist på egendomen Sillböle i Helsinge, vilken innehades av professor Blomqvist till år 1842, då han sålde den, emedan hans många göromål i staden icke mer unnade honom nödig tid och erforderliga

krafter till att även sysselsätta sig med jordbruk. Familjens utflyttning till landet på vårarna skedde enligt tidens sed med hästar och vagn. Minnena från somrarna på Sillböle förblevo alltid synnerligen kära för barnen. Senare i livet omtalade gärna Elisabeth Blomqvist och de av hennes systrar, som stodo henne närmast i ålder, sina upplevelser under sommardagarna på Sillböle, vilka för dem i minnet kvarlevde som idel glada, lyckliga och ständigt solfyllda tider.

D A G B O K E N.

Vid tidiga år begynte Elisabeth Blomqvist redan i sin dagbok uppteckna händelser, tankar och intryck. Den äldsta av hennes dagböcker, som finns kvar, börjar den 25 september 1839 och är skriven på franska. I hemmet voro tyska och franska samtalspråk, företrädesvis tyska såsom fru Blomqvists och hennes systrars modersmål. Det är påfallande, huru säkert den tolvåriga flickan redan i dagboken behandlar det främmande språket, och det är likaledes betecknande för hennes framtida verksamhet, då hon där omnämner, att hon vid denna ålder undervisade sina yngre syskon. Några utdrag ur

dessa tidiga dagböcker återgivas här i översättning:

1839 Sillböle 25 sept. Sedan jag druckit kaffe på morgonen, har jag läst några rader med den lilla Sophie, efter frukosten har jag varit i skolan. Vi ha läst, det vill säga Sanni och jag, gamla tidens historia och vi ha gjort en översättning från franska till tyska och skrivit stilskrivning, slutligen bad jag om tillstånd att räkna en division, emedan jag i går hade gjort ett stort fel i en enkel division. Sedan har jag läst i Les petits émigrés. På eftermiddagen har jag varit mycket förtretad över att måsta läsa franska med Constance. Min hand är redan mycket bättre och jag tror att jag snart skall kunna sy.

26 september. Store Gud! I dag kan jag icke skriva om något angenämt, emedan jag var mycket tankspridd och svarade uppåt väggarna, när jag skulle göra reda för min grammatikläxa. Åh! vad jag ångrar att jag icke var uppmärksammare. Genom min ouppmärksamhet skadade jag icke blott mig själv, utan vad värre är, jag förtörnade också min goda moster, som verkligen uppoffrar sig för oss, men jag vill bestämt bättra mig.

30 mars 1840. Vår goda moster är mycket sjuk, hon kan icke stiga upp utan hjälp av någon annan. Åh! Gud, jag ber dig, bota henne, om det är din vilja! . . . Snön begynner redan smälta, ett lyckligt vårförebud.

2 april. Gud vare lov! moster mår litet bättre.

9 april. Moster mår bättre, hon försökte sy, men hon har ännu icke tillräcklig kraft därtill.

Jag har fattat ett gott beslut och det är att icke börja ett arbete, innan de som blivit påbörjade äro färdiga.

Sommarminnen . . . På Sillböle (så heter vår

egendom) ha vi tillbringat de angenämaste och ljuvligaste stunder! Vi flyttade ut först tre dagar före midsommar, emedan vi, d. v. s. alla barnen, hade mässling. Då vi slutligen kommo ut till landet, togo vi skadan igen för den långa och obehagliga vistelsen i staden, och jag tror också att mamma var nöjd.

Den 30 maj 1841. Det är ett år, sedan jag skrev i denna dagbok. Allt har förändrats sedan dess, utom mina fel, några av dessa har jag rättat, men andra hava trätt i deras ställe. Nu är jag fjorton år och är icke mera något litet barn och man ger mera akt på mig än förut, således måste jag också uppföra mig bättre. Jag talar icke bara om mitt uppförande i sällskap utan också i hemmet, jag måste uppföra mig väl för att giva ett gott exempel åt mina syskon, ty jag är den äldsta.

I höstas fingo vi en liten syster (som heter Anna), vilken glädje!

Även ett brev av Elisabeth Blomqvist från denna tid finnes i behåll. Det utgör svaret på ett brev, som hennes far skrivit, då hon firade sin femtonårsdag ute på Sillböle, och lyder:

Älskade Pappa! Huru mycket tack är jag icke skyldig Pappa för det bref, men förnämligast för de goda råd och lyckönskningar jag fick. Dessa rader skola med Guds bistånd fästa sig djupt i mitt minne och jag skall äfven bjuda till att lefva der-
efter.

I femton år har jag redan njutit Pappas och Mammans godhet, men jag har icke alltid, under hela den tiden, uppfördt mig såsom jag bordt, o, förlåt mig, min goda Pappa, jag skall hädanefter göra allt hvad jag kan för att blifva bättre.

Förlåt att jag skrifer så illa, men jag kan intet göra bättre fast jag har mycket god vilja dertill.

Hälsa så mycket till alla. Jag förblifver alltid Pappas lydiga dotter

Lilli.

Sillböle den 17 Februari 1842.

Ett drag i dagboken springer genast starkt fram. Ehuru endast ett barn, då hon begynte sin dagbok, visar sig Elisabeth Blomqvist där genomträngd av medvetandet om att hon är äldsta syster och såsom sådan har oavvisliga plikter att fylla i hemmet och ett stort ansvar gentemot de yngre syskonen. I vår tid, då så vittgående omvärderingar av hemliv och förhållanden mellan familjemedlemmarna i hemmen egt rum, verkar denna uppfattning hos ett barn så mycket mer i ögonen fallande. Man kunde avfärda detta lynnesdrag med att kalla det lillgammalt och betrakta det som ett brådmoget barns försök att antaga en vuxen människas tänkesätt. Men det vore säkert en orätt uppfattning. I detta tidigt framträdande pliktmedvetande kan man söka fröet till ett av de djupast rotade, mest utpräglade dragen i Elisabeth Blomqvists personlighet. Ur detta frö utvecklades den levande ansvars känsla, den alltid vakna uppfattningen om plikten att arbeta och verka för andras väl, vilken blev drivfjädern till så

många av hennes framtida handlingar och tryckte sina djupaste spår i hennes pedagogiska livsgärning, så mycket mer som den hos henne förenades med ett sällsynt oegennyttigt sinne- lag, som älskade att frikostigt giva och dela med sig åt andra.

Jämte pliktmedvetandet framträder också tidigt hos henne en varm religiös känsla, som även erhöll näring i hemmet. Hon fick som barn följa med den gamla fru Elisabeth Blomqvist till kyrkan och har senare berättat, att farmo- dern med oskrymtad, naiv tillförsikt brukat för- säkra, att man aldrig kunde förkyla sig i kyr- kan. Kyrkorna eldades nämligen vid denna tid ännu icke och voro följaktligen under vintern rätt hälsovådliga. Vid tiden för den unga Eli- sabeths konfirmation finner man i dagboken 1843 antecknade flere bibelspråk och tankar, an- knutna till dem. Där läses:

Var trofast intill döden, var ståndaktig i din tro.
Gud är kärleken och den som blifver i kärleken,
han blifver i Gud och Gud i honom. Joh. 4. 16.

.....
Skapa uti mig Gud ett rent hjerta och gif mig
en ny viss ande! Uppfyll mig med sann tro och
kraft till uppfyllande af hvarje plikt, till fördragande
af hvarje smärta.

Den dag nalkas, då jag skall börja bereda mig till
förnyandet af mina döpselöften. Jag fyller snart

sexton år och på denna tid har jag ofta redan brutit de löften jag i dopet gifvit Gud. Jag har varit ett syndigt barn, som mer har älskat det jordiska än Gud. — Mången gång har jag redan beslutit att bättra mig, men ack! — huru ofta snart eller genast brutit min goda föresats! — Men nu, vill och måste jag med allvar börja att förändra mig och i allt söka att efterfölja min gudomliga förebild och Frälsare Jesus.

För konfirmationen förberedde professor Blomqvist själv sina tre äldsta döttrar. Dessa ha senare omtalat denna undervisning såsom frisinnad och upplyst. Bland böcker, som de då läste tillsammans med fadern, ha nämnts bl. a. „Stunden der Andacht“ av Zschokke, en den tiden mycket läst tysk författare, som icke var teolog utan forstman, och som tycktes hava företrätt en frisinnad kristendom t. o. m. präglad av en viss rationalism. Mycket i utvecklingen av den unga Elisabeth Blomqvists känsloliv och viljekraft, sådan denna utveckling avspeglar sig i hennes dagboksanteckningar, återför livligt i minnet åtskilligt av vad hennes far i ungdomen nedskrev i sina „Ephemerider“, angivande en stor andlig frändskap mellan far och dotter.

Vid aderton års ålder begynte hon en dagbok på tyska. Hon förklarar sig (den 2 mars

1845) fast övertygad om nyttan av ett sådant företag, i det hon skriver:

En dagbok kan vara till stor nytta och mycket bidra till förädling, ifall man blott brukar den rätt, så att man nämligen antecknar även det ringaste fel och även uppskriver sina tankar; då kan man ju efter flere år levande föreställa sig, huru det var förut. Just därför har jag föresatt mig att föra en dagbok.

Jag tänker i dag gå i kyrkan, det är en tanke, som mycket manar mig till andakt, att hela församlingen har samlats allenast i ett syfte, nämligen till gudstjänst, visserligen äro icke alla lika andäktiga, jag är det heller icke alltid, ty ofta flyga mina tankar mot min vilja till alldeles andra saker; men felet ligger däri, att jag icke nog använder min kraft till att undanskjuta onyttiga tankar. Store Fader i himmelen välsigne Du i dag min gudstjänst, så att jag med ny kraft till det goda återvänder hem.

Tisdagen den 4 mars. Åter är en dag nästan tillända och huru har den förflutit? Övermåttan väl, idag har jag hört och läst mycket gott. Vi hade samlats till en stunds läsning nere hos vår moster, vi slutade *Der Pfarrer von Wildshire* (av Zschokke) Något, som vid vår angenäma läsning gjorde mig ont, var att mamma icke kunde vara med, emedan hon icke under tiden ville lämna våra yngre syskon ensamma. Vilken god moder vi dock hava, hon uppoffrar sig helt och hållet för oss. O, kunde jag blott göra mig värd hennes kärlek och visa mig tacksam!

Onsdagen den 5 mars. En underbar sak är fantasin! Dess drömmar kringgyckla mången gång, eller rättare sagt, ofta, mycket ofta mitt sinne med de sällsammaste och ljuvligaste, men även sorgli-

gaste bilder. Fantasibilderna tyckas mig likna fyrverkeri, de växla och försvinna lika så hastigt; också följderna äro desamma: fyrverkeripjesen kvarlämnar krutlukt, grus och en förbränd käpp, fantasin åter, om den stiger till lidelse, ser mycket snart sina drömmar skingrade, därav följer missmod och otillfredsställelse med ödet, slutligen blir den helt förslöad och tror, att ingen sällhet mer eller lycka kan blomma på jorden, emedan den ständigt spända inbillningskraften icke tillåtit att se jordiskt liv och strävande, utan blott stannat kvar i sina ideella drömmier. Jag fruktar mycket denna frestelse för mig själv, ty mycket ofta har jag låtit mig ryckas med därav, ehuru jag inser dess fara.

Ofta glimmar i anteckningarna fram en ivrig längtan efter något högre, större och skönare än de vardagliga sysselsättningarna. Men den unga flickan tillbakavisar denna längtan, emedan hon tror den vara blott en av fantasins förrådiska gyckelbilder, och anser att sömnad, hushållsgöromål och de yngre syskonens vård väl måste vara det verksamhetsområde, som försynen anvisat henne. Denna åsikt om en ung flickas hemplikter var ju hennes samtids och den betingades även av de otaliga göromålen i ett dåtidens hem med många familjemedlemmar. Dagboken berättar, att de båda äldsta döttrarna fått tyg till den första svarta klädning de skulle bära, och som de naturligtvis själva borde sy.

Äldsta syster läser med de yngre syskonen och, då modern ligger sjuk, är det naturligtvis den äldsta dottern, som måste övertaga en del av hennes åligganden. Denna erfarenhet framkallar hennes förvåning över allt det myckna arbete, det stora ansvar och de många omsorger, som en husmoder måste utföra och som vila på en mors skuldror, och hon gläder sig över att något kunna lätta bördan för sin mor. Som ett valspråk uppställer hon för sig: „Thue recht und scheue niemand“! Detta valspråk skulle hon sedan allt framgent i livet förbliva trogen och osvikligt hålla fast vid, då det för henne gällde att föra fram någon idé, som hon gjort till sin. — På våren 1845 sägs i dagboken, att de båda äldsta systrarna Lilli och Sanny fingo övertaga ansvaret för en del av hushållsgöromålen. De hade var sin „vecka“, som det den tiden kallades. De många praktiska göromålen blevo orsaken till att dagboken därefter icke kunde föras noggrant dag efter dag, utan att tankar och intryck ofta nedskrevos på kvällarna efter slutat arbete, då de yngre syskonen redan sovo.

Nöjen och förströelser omtalas dock även i dagboken. Hausers violin har (1845) skänkt den unga flickan en rik njutning och en ung kvinn-

lig pianist, Anna Roemers, har väckt hennes livliga intresse icke blott genom sitt spel, utan ock därför att konstnärinnan genom sin musik kunde försörja en blind far, en gammal mor och flere syskon. Glädjen över det sköna i konsten och naturen tar sig ofta uttryck, den 19 april 1845 heter det:

Våren gör stora framsteg. Jag fröjdar mig alltid åt våren, den väcker naturen ur vinterns döds-sömn till ungt, friskt liv. Isynnerhet är den tiden ljuvlig, då träden och ängarna bliva gröna och den första lärkan svingar sig mot skyn.

Läsningen av åtskillig litteratur antecknas och med intrycken anställles granskning. Om en av Zschokkes böcker skriver hon: „Jag läste boken för fort, nu ångrar jag det; det är en synd emot författaren att på några timmar genomögna ett verk, som han kanske under långa år utarbetat, vid en sådan hast undgå en ofta de bästa tankarna“. Mycket betecknande för den unga läsarinns tänkesätt är följande citat ur Pascals Pensées: „Stoikerna säga: Gån in i er själva, det är där I skolen finna vila; och detta är icke sant. Andra säga: Gån ut och söken lyckan genom att förströ eder; och detta är icke sant. Lyckan är varken i oss eller utom oss; den är i Gud och inom oss.“ Ett annat citat hänför

sig till hennes religiösa uppfattning: „Kyrkor-
nas mångfald är för Gud endast en mångfald
av språk“. Och en betraktelse över kärleken,
sådan den höves en kristen, utmynnar i följande
ord: — „Nästan otroligt och tyvärr dock alltför
ofta hänt! — även jag har svikit kärleken, denna
allt fördragande, allt villigt offrande, allt själv-
förgätande! Fordra intet eller så litet som
möjligt av andra, men allt av dig själv.“

Ungdomsårens oändliga, orofyllda, dunkla
längtan efter det okända förskräcker henne och
driver henne ibland till sträng självrannsakan.
Den 5 februari 1846 läses i dagboken:

Denna längtan efter ett något är underbar, all-
tid kommer den åter, huru ofta jag än må skjuta
den undan; mitt lynne är mycket ostadigt, ibland
glatt, ibland åter sorgset; jag är en obegriplig va-
relse, ty jag förstår mig icke själv. Men, Lilli, låt
icke ditt sinnes växlande stämningar få makt över
dig, nej, behärska dig själv, tygla dem, tygla också
din alltför starka inbillningskraft, som visar dig
livet och även människorna i ett alltför idealiskt
ljus, fly detta tankens gyckelspel, fly det! det gör
dina fordringar på världen och dess innevånare
överspända. — Den 13 februari: Måtte oron i
min själ vika med vinterstormarna och den öppna
sig för vårsolens skönaste strålar, för den eviga
kärlekens himmelska ljus! — men stormande hä-
ves mitt bröst än av glädje, än av sorg, än av
förhoppning! Ingen ro finns i mig, ingen rast,
vad tänker jag? vad vill jag? vad hoppas jag
uppå?

Ofta blir även i dagboken synlig den varma kärleken till föräldrar, syskon och mostrar. Den 21 februari 1846 antecknar hon:

O, huru tacksam måste jag icke vara emot alla mina egna, som omfatta mig med så mycken, så oändlig kärlek! Huru skall man löna kärlek? — endast med kärlek, säger man. Ja, i sanning kan jag säga *endast*, ty jag har ingenting annat att bjuda än min varma kärlek och tacksamhet.

I anteckningar av långt senare datum, på 1850-talet, har Elisabeth Blomqvist själv uttalat sig om det värde hon ville tillmäta dessa sina tidiga dagboksanteckningar. Hon skriver då:

Medan jag ännu var mycket ung, begynte jag en dagbok med den förhoppningen att därigenom finna ett medel till förädling och förbättring. Det är allt fortfarande min övertygelse, att ett dagligt ingående i sig själv, ett uttalande av våra tankar, förhoppningar och önskningar väsentligen kan bidra till framåtskridande på vägen till fulländning; också är jag övertygad om att denna oregelbundet förda och illa skrivna dagbok icke har varit utan all nytta för mig. Och om jag också nu inser, att dessa blad icke äro någon trogen bild av mitt dåvarande liv, om jag inser, att jag ofta likaledes har tvingat mig in i känslor, som endast ytligt berörde mig, om jag inser, att jag ofta framställt mig såsom jag önskade vara, men på långt när icke var — så tror jag likvisst att denna oklara spegel, ur vilken det av mig dunkelt kända, endast anade idealet av människan och särskilt kvinnan blickar emot mig, att denna spegel, i vilken jag

instinktivt, driven av ett inre tvång, sökt uppfatta det, att denna spegel har hållit mig vaken och visat mig många fläckar, många svagheter, där jag trodde att allt var gott och riktigt. Dessa blad skola ännu vara mig nyttiga och därför lyder jag icke min fåfänga, som ville förstöra dem. De skola tjäna mig till varning, till att alltid hava mitt inre tillstånd klart för mina ögon och icke låta mig bedragas av egenkärlek och falska känslor. Därjämte skola de behålla friskt i mitt minne erinringen om längesen förgångna tider och låta mig ännu genomleva glädje och sorg, sådana som de blivit mig tillmätta på min levnadsbana.

Så fullkomligt olik är dock icke bilden av mitt jag på dessa blad. En människokännare skulle icke låta bedraga sig. Sanningen bär för varje övat öga en omisskännelig stämpel och som sann måste erkännas min kärlek för min dyra fader, för min moder, för min avlidna moster och för mina syskon. Om jag också har underlåtit att så noga framställa bristerna, sådana de i själva verket funnos hos denna kärlek, och ehuru tyvärr denna kärlek mången gång tycktes slumra och lät sig behärskas av sorgliga omständigheter — sant förblir dock allt som hänför sig till denna punkt — men huvudsaken, kärleken till Gud, mina känslor för min Frälsare, allt detta är vacklande, osäkert, oklart Således blir min dagbok i så måtto sann, att den genom sin egen svaghet blottar svagheten och bristerna hos sin författarinna, också då denna har trott sig vara stark.

U N G D O M S Å R I F Ö R -
Å L D R A H E M M E T.

Oaktat sina många göromål och sitt med åren alltmer ökade arbete gav sig dock professor Blomqvist tid att också sysselsätta sig med sina barns uppfostran och undervisning. Såsom nämndes, förberedde han själv de äldre döttrarna till deras konfirmation och även handledde han dem i svensk ämneskrivning. Den stora arbetsförmåga och nästan otroliga flit han redan i tidigaste ungdomsår visade sig i besittning av, var något som han hela livet igenom bibehöll. En närmare redogörelse för Alexander Blomqvists allmänna verksamhet eller för hans politiska och sociala åsikter kan ju självfallet

icke här ifrågakomma, utan kunna endast några yttre konturer av denna verksamhet angivas. Från 1826 till sin död 1848 redigerade han *Finlands Allmänna Tidning*, som ju ursprungligen var ämnad till något annat, än den sedermera blivit. Inhemsk politik fick vid denna tid alls icke förekomma i vår tidningspress. Där- emot innehöll *Finlands Allmänna Tidning*, under den tid Blomqvist var dess redaktör, av honom författade utrikespolitiska revyer, som ansågos intressanta och som torde varit de enda meddelanden av detta slag i dåtidens periodiska press hos oss. Uti J. Grots brevväxling med P. Pletnjov¹⁾ återfinnes följande omdöme i ett brev av Grot: „I den mån mina historiska insikter ökas, börjar politiken allt mera intressera mig, varför jag nyss t. o. m. prenumererat på den härvarande politiska tidningen, som är mycket förtjänstfullare än de ryska, vilka äro otroligt torra och tråkiga“. — År 1838 utnämndes Alexander Blomqvist till professor i lärdomshistoria och var den första, som vid Helsingfors' universitet föreläste i estetik och nyare litteratur. En tid var han inspektor för Nyländska studentav-

1) *W. Groundström*: Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CXIX s. 57.

delningen och från 1845 bibliotekarie vid universitetsbiblioteket.

Tyvärre har ingen bild för senare släktled bevarat de yttre dragen av Elisabeth Blomqvists fader. Några uttalanden av personer, som känt honom eller stått honom nära, finnas dock i behåll. Sålunda skriver J. Grot i den nyssnämnda brevväxlingen,¹⁾ att han en dag haft besök av „professorn i litteraturhistoria och estetik Blomqvist. En klok och angenäm man (ej mera ung) med goda språkkunskaper Vi sutto på tu man hand och språkade hela kvällen.“ — Och August Schauman skriver i sina minnen:²⁾

Allmänna Tidningen var också under hela det decennium jag talar om, det mest spridda av landets tidningsblad; dess prenumerantantal uppgick stadigt till omkr. 700 i landsorten och inemot 300 i Helsingfors. Dess betydelse låg icke heller blott uti att den hade att meddela de officiella under rättelserna, vilka i allmänhet inflöto mycket sparsamt och sent, samt de legala annonserna, utan kanske förnämligast däruti att den utgjorde den enda inhemska källan för utrikes politiska nyheter. Och dessa skötte Blomqvist med stort intresse och med, såsom det då åtminstone ansågs, framstående talang. Han förde sin penna lika lätt, som han rörde sin tunga; hans estetiska föreläsningar från katedern — de första i denna disciplin, som vid

¹⁾ Tom CVI s. 250.

²⁾ *Aug. Schauman*: Nu och Förr s. 361, 362.

vårt universitet blevo hållna — har jag som student följt med icke mindre nöje, än jag som barn lyssnade till de roliga berättelser man i privata samkväm alltid av honom fick höra, och till hans livliga framställningar av dagens händelser, både stora och små, på vilka alla han hade lika god reda. Sin utrikesavdelning behandlade han också till det mesta självständigt; d. v. s. den bestod icke, såsom oftast i nutidens blad, av telegrammer — sådant visste man den tiden gunås icke av — och urklipp eller direkta utdrag ur utländska tidningar, utan från de tidningskällor, som med dåtidens post kommo honom två gånger i veckan tillhanda, gjorde han sin egen framställning av de nyaste tilldragelserna i världen.

Då professor Blomqvist på kvällarna i hemmet vilade sig efter dagens trägna arbete, tog han gärna plats i en hög, gammaldags gungstol och samlade sina barn omkring sig. De kröpo upp i hans knä eller ställde sig på gungstolsmedarna och hörde med förtjusning, huru fadern för dem sjöng glada sånger, ofta Bellmans visor. Barnen fingo även göra honom sällskap på långa promenader i staden och dess omnejd och ännu som gamla erinrade de sig med glädje, huru roliga och lärorika dessa vandringar tillsammans med fadern varit. På söndagen samlade han alla familjens medlemmar, även tjänarna, i sitt stora rum och läste predikan för dem.

Då han, ännu i sin bästa mannaålder, borttrycktes av döden den 18 december 1848, skrev hans äldsta vän från Åbotiden, professor Immanuel Ilmoni, ¹⁾ till en annan av de forna akademikamraterna, E. Rancken:

Frid och välsignelse öfver hans stoft. Han har utträttat mycket godt, varit städse en ädel både människa och vän, varit utmärkt både i samhället, bildningen och vänskapens krets, ehuru hans bortgång icke af opinionsvindarnas eolsharpor utbasu-neras såsom vissa andra litterära matadorers. Jag är nu liksom förlamad i min själ och känner deri en obeskriflig tomhet.

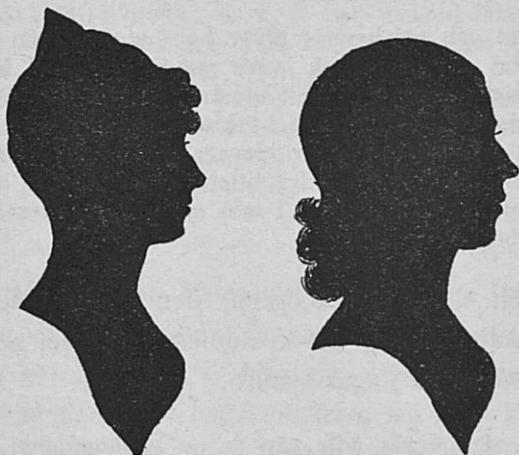
Och till J. A. Sjögren, den tredje i deras vänskapsförbund under studietiden i Åbo, skrev Ilmoni några dagar senare:

Ja, denne vår ädle vän är nu hädangången och frid hvile öfver hans stoft Han var en mångsidigt nyttig människa, en den bästa Make och Far, trofast vän och mångens hjälpare i nöden.

Av Elisabeth Blomqvists moder finnas endast få brev i behåll. En silhuett, klippt av friherre A. R. Cedercreutz, antages återgiva hennes drag i ungdomen. En av samma hand formad silhuett, på vars baksida namnet finnes antecknat, återger Annette Harrings vackra, unga drag. Char-

¹⁾ *G. Heinrichius*: Immanuel Ilmoni s. 227, 228.

lotte Blomqvist har av sina döttrar och gamla vänner, som kunde minnas henne, omtalats som en mycket älskad moder med glättigt sinnelag, med stor arbetshåg och praktisk förmåga. Vid skötseln av hus och hem i den gamla, goda

Annette Harring

Charlotte Blomqvist

tiden vilade ju också huvudparten av bördan på husmodern. I de gamla hemmen utfördes en myckenhet arbete, som senare tidens produktionssätt i betydlig grad förenklats eller helt och hållet låtit försvinna ur hemmet. Man bakade hemma, stöpte ljus, kokade tvål och på hösten förekom även slakt. För att få mjölk var man tvungen att hålla kor i staden; största delen av familjens kläder för-

färdigades hemma, ofta vävdes även tyget där av någon vävkunnig tjänarinna eller någon dotter i huset. Ett hushåll på landet medförde naturligtvis ännu flere omsorger och det var till största delen fru Blomqvist, som under den tid hennes man och hon egde Sillböle, skötte egendomens ekonomi. Att hon, ehuru uppfostrad i helt andra förhållanden, i ett annat land och till alldeles andra värv, dock kunde sätta sig in i alla dessa vittutgrenade praktiska göromål, vittnar ju om stor energi. Att det oaktat icke de intellektuella intressena skötos undan, därom vittnar ett av hennes brev, i vilket hon efter mannens död säger, att till den stora sorgen yttermera kom en djup saknad efter det intellektuella tankeutbyte, som för henne gjort samlevnaden med honom så lycklig. Hennes döttrar hava omtalat, att hon ibland även hjälpte honom med tidningsarbetet.

Sällskapslivet, för vilket i långt högre grad då än nu hemmen voro en samlingsplats, ökade naturligtvis också husmoderns omsorger och plikter. Den tiden var det sällskapliga umgänget i allmänhet enklare och intimare än nu. Nästan alla ämbetsmäns familjer i staden kände varandra, om också icke alla umgingos. På kvällarna gjordes s. k. „franska visiter“; ge-

nom att tända ljus i kronan i salongen angavs, att man var hemma och färdig att taga emot besök. Då gäster anlände, stego damerna in med hattar på huvudet och äldre damer klädda i schalar eller mantiljer. Som förfriskning kringbjöds te. Närmare umgängesvännen stannade dock ofta kvar och intogo en enkel kvällsvard, vanligen bestående av smör och bröd med något kallskuret, ibland hörde till matsedeln även ölost. Genom att stora förberedelser icke krävdes till att öppna hemmet för gäster, möjliggjordes ett trevligt, enkelt umgängesliv i hemmen. Unga studenter, isynnerhet om de voro från en annan ort, voro glada att finna ett gästfritt professorshem, som öppnade sina dörrar för dem, och än mer dragningskraft fick naturligtvis hemmet, där unga, glada döttrar funnos. Middagsbjudningar och supéer eller fina eftermiddagskaffen för damer förekommo även, då förplägningen naturligtvis var rikligare och mer utsökt än vid de vanliga enkla mottagningarna. J. Grot omnämner i sina brev ofta det myckna ätandet hos oss och kallar Finland redan då: „festernas och fattigdomens land.“ Vid de stora eftermiddagskaffena, avsedda mest för familjens kvinnliga umgängesvännen, intogo på de fint dukade kaffeborden jämte många sorters bröd och ka-

kor även läckra sylter och bischoff (ett slags vin) sin givna plats.

Jultiden samlades man till gästabud hos fränder och närmaste vänner. Många år firade familjen Blomqvist alltid någon av julens helgdagar tillsammans med borgmästar Strömbergs familj, där också en talrik ungdomsskara växte upp, och ungdomen roade sig då med jullekar och danser. Andra umgängesvänner till familjen Blomqvist voro professorerna med familjer I. Ilmoni, N. af Ursin (familjen Blomqvists läkare), J. J. Nordström, senare riksarkivarie i Stockholm, F. W. Pipping, ritläraren J. P. Kruskopf, revisor C. Meinander, prosten E. G. Crohns, sekreteraren M. Weckström, geheimerådet L. G. v. Haartman (kallad „Hans förskräcklighet“), familjerna Gebaur, Krook m. fl.

Till nöjena i den tidens Helsingfors hörde de s. k. picknickerna samt danser, konserter och teater. Elisabeth Blomqvist antecknar på sin 19:de födelsedag, att hennes föräldrar då ställde till en dans, där ungdomen mycket roade sig; även omnämner hon promotionsfestligheter vid universitetet. Då familjens medlemmar under den vackra årstiden voro i staden, gjordes små utflykter. Man kunde dricka en kopp kaffe på Hesperia; eller man promenerade till Brunnspar-

ken och Kaisaniemi. Aug. Schauman har i *Morgenbladet* 1854 givit en ungdomligt entusiastisk skildring av dåtidens Kaisaniemi. Han skriver: ¹⁾

Kaisaniemi kan aldrig glömmas, då man talar om nöjena i Helsingfors på 1840-talet. Brunnshuset och Kaisaniemi utgjorde de båda lungor, genom vilka den finska huvudstaden då andades sin levnadsglädje. Kaisaniemi var, kunde man säga, de rent nationella, Brunnshuset de internationella nöjenas medelpunkt Ja, Kaisaniemi var kärt för alla, som där hade varit, och alla hade där varit, som varit i Helsingfors Och i vilken kant finns det ej något fruntimmer — kanske ännu helt ungt, eller också redan kommet till mognare ålder och kanske omgivet av en talrik samling barn och blomma — som, om också ej någonsin bosatt i Helsingfors, likvisst i sina blomstrings dagar varit inrest hit till någon magisterpromotion, här undergått en brunnskur eller eljes någon tid vistats i Helsingfors för insupande av huvudstadsluft, och då en eller annan gång av vänliga bekanta blivit inbjuden att tillbringa en sommarförmiddag vid Kaisaniemi, „med arbete med sig“, och då fått smaka på det syperba Kaisaniemikaffet med de sköna sockerbröden och pepparkorna — eller mången afton promenerat dit ut för att åhöra musik, beskåda de talrika folkmassorna, beundra solens nedgång där bakom skogskullen bortom den sköna viken, dricka te och svärmiskt räkna gökens rop, och kanske märkt sin blotta anblick sätta bataljoner av ynglingaögon i brand — eller som till och med varit så lycklig att få deltaga i någon lustfärd i vevbåt till stadens vackra-

¹⁾ *Aug. Schauman*: Från sex årtionden i Finland. I s. 284 o. följ.

ste omgivningar, vilken slutats med en glad och yster dans på vårt Kaisaniemi

Ja, det är nästan besynnerligt, huru ett värds- hus — ett verkligt värdshus — kan tillvinna sig, man må icke blott säga ett sådant förtroende, utan en så verklig kärlek och tillgivenhet ibland alla klasser, höga och låga, unga och gamla, karlar och kvinnor, fruar och flickor, pappor och söner — och det ändå av ett så krångligt folk som det finska

På Kaisaniemi, där kunde ogenerat ett hur anständigt fruntimmer som helst gå in; ja, jag tror till och med att två, tre eljes välkända unga damer möjligen oanmärkt hade kunnat på Kaisaniemi utan förkläde inhämta en kopp kaffe!

Skådespelartrupper, både tyska och svenska, gästade ofta Helsingfors och gåvo under längre eller kortare tid vanligtvis mycket besökta föreställningar. Också musiklivet hade börjat utveckla sig. F. Pacius begynte samla omkring sig stadens musikaliska element och det ansågs som en epokgörande tilldragelse, då 1835 Spohrs „Die letzten Dinge“ kunde uppföras av en stor kör med orkesterackompanjemang.

År 1847 medförde en sorglig förändring i familjen Blomqvists lyckliga hemliv genom att familjefadern då träffades av ett slaganfall. Professor Blomqvist hade hela livet igenom behållit ungdomsårens vana att stå tidigt upp och använda morgonens timmar till arbete. En morgon, då hans

hustru gick in i hans rum, fann hon honom stående vid fönstret, sjungande morgonpsalmen „Ljus av ljus, o, morgonstjärna“, men redan angripen av den svåra sjukdomen. Han tillfrisknade dock småningom, så att han kunde återupptaga en del av sitt arbete, men på hösten 1848 insjuknade han ånyo i en svår njursjukdom, som slutade med döden den 18 december.

I de anteckningar, som fröken Anna Blomqvist nedskrivit om några av sina barndoms- och ungdomsupplevelser och som hon godhetsfullt meddelat, säges, att hennes fars död, ehuru hon, då den inträffade, endast var nyssfyllda åtta år, hos henne kvarlämnat ett outplånligt intryck. Hon skriver:

Begravningarna medförde på den tiden mycket besvär. För alla fönster måste lakan hängas och möblerna i salong och förmak måste beklädas med vitt, (vanligen servietter och borddukar) alla speglar betäcktes med vita dukar. Notifikationskort med svarta kanter trycktes och utsändes till bekanta; för begravningen trycktes inbjudningskort. Åt alla kvinnliga medlemmar i familjen förfärdigades stora, vita sorgkragar och förkläden med höga fallar. Begravningen egde rum på kvällen. Endast män följde med till kyrkogården. Mina bägge bröder Anton och Theodor, då endast 12 år gamla, voro de enda familjemedlemmar, som följde till kyrkogården. Jag minns dem ännu, när kistan bars ut, huru de gingo tätt efter den, iklädda

små pälsar, ty kölden var svår den dagen, över 30 grader. Utanför på gatan stod likvagnen, omgiven av vaktmästare, som buro upprättstående lanternor. Mina bröder följde som första ekipage i vår kursläde, dragen av vår häst Prinsen. Så följde två universitetsprofessorer med prestaver. Liktalet vid graven hölls av teol. dr. prosten Crohns. Efter jordfästningen återvände alla gäster till sorgehuset, där trakteringen fortsattes, bestående av (kaffe troligen tidigare drucket) te, konfekt, vin och sist vid avskedet stora kringlor med saffran och korinter, som herrarna förde hem med sig inlindade i sina näsdukar.

Dagen efter begravningen voro vanligen damer inbjudna på kaffe. De sörjande fingo icke tid att överlämna sig åt sina trista tankar. — Julaftonen var mer än sorglig, nu då den glädjespridande fadern var borta.

När Elisabeth Blomqvist i sin dagbok 1852 kastar en blick tillbaka på den tid, då hon miste sin far, säger hon: „Min faders död framkallade en fullständig omvälvning i mitt inre. Min blick drogs dit över till dunklet på den andra sidan.“ Hon förklarar, att hon avgudat sin far och fullständigt nedsjunkit i sin sorg, sägande sig hava varit „egoist mer än någonsin.“ Hon hade då sökt föreställa sig, att mellan de bortgångna och deras på jorden kvarlevande egna existerade en andlig gemenskap:

Jag erinrar mig ännu, huru jag meddelade min avlidna moder denna förmodan såsom min övertygelse. Vi vandrade båda fram och åter i

den stora salongen i vårt hem, där ännu enligt dåtidens sed de vita duktygen hängde, vilket gav det föga upplysta rummet ett hemlighetsfullt sken. Min älskade moder måste troligen hava tänkt något liknande eller önskat det, ty hon såg på mig med sina stora ögon så glatt överraskad och sade till mig: „Du mitt renhjärtade barn.“ — Ack, huru långt avlägsen var jag icke från denna renhet, som hon antog hos mig! En dunkel aning sade, att jag icke var värd denna goda tanke om mig — jag aktade icke på denna aning och gladde mig endast åt hennes kärlek. — Blott ibland kommo för mig klara ögonblick, lysande blixtar, som visade mig Guds ledning, Hans vilja och mina plikter, det var Guds finger, som rörde mig, jag kände det, men glömde det åter snart Det var i ett sådant ögonblick jag föreslog min mor att öppna en skola. Min dyra moder var orolig för huru hon skulle taga sig fram med så många barn, av vilka de flesta ännu voro endast till hälften uppfostrade.

Min älskade mor tänkte mer på mig, än jag på henne. Hon ryckte mig med våld ur mina drömmier, i det hon gav mig en sysselsättning. Hon förde mig till en teckningslärare och här vaknade jag till ett nytt liv, som förde mig med sig, jag insåg att man omöjligt kan gråta evigt. Ännu var det visserligen icke klart för mig, att Guds vilja är den bästa, ehuru jag sade det. Vid denna tid öppnades också vår skola och det allvarliga arbetet drog mig bort ur mitt svårmod.

Bland de gulnade familjepapperen finnes ett blad med följande av Elisabeth Blomqvist nedskrivna verser, som bära överskriften: „Tankar efter min fars död“ och årtalet 1849:

Hvila lugnt, Du kära!
Uti troget minne bära
Dina barn din lära
Att det finns en Gud och Far!
Far vi Honom kalla,
Såsom Dig vi kallat,
Han, vars sinnebild Du var!

Honom vi dock ära,
Fast vi måste lära
Sorgen ödmjukt bära
Att Dig mista, Du vår Vän och Far!
Fast vi mycket gråta,
Vi oss dock förlåta
På hans faderliga sinnelag!

Han oss visst förenar,
Oss från synden renar
Och oss engång till sin himmel tar,
Der Du redan salig vorden
Sjunger med, de helga orden:
Helig, Helig, Helig
Är vår Herre, Gud och Far!

P E D A G O G I K O C H
K O N S T N Ä R S D R Ö M M A R.

Tillsammans med sin syster Annette Harring och sina tre äldsta döttrar öppade fru Charlotte Blomqvist i januari 1850 med högvederbörligt tillstånd en flickskola, till en början med två klasser. Enligt en uppgift av henne själv i ett brev skedde det, både därför att en ökning av inkomsterna var av behovet påkallad till de fyra yngre barnens uppfostran, och därför att hon önskade skaffa de tre äldsta döttrarna lämpligt arbete. Lyckligtvis hade deras uppfostran varit sådan att den skänkte dem arbetsmöjlighet i dessa tider, då så gott som alla förvärvsmöjligheter eljes voro stängda för den bildade kvinnan.

Den stora våningen, där familjen Blomqvist hittills bott, blev uthyrd; den mindre byggningen åt Henriksgatan tillbyggdes och inreddes för familjens räkning och här blevo salongen och döttrarnas rum skolans första klassrum. Man ställde icke stora anspråk på skollokaler den tiden. I ett brev till sina släktingar skriver fru Blomqvist den 28 januari 1850:

Lilli meddelar undervisning i religion, historia, teckning och handarbete, Sanny i geografi, aritmetik och musik [den sistnämnda torde dock icke hört till de egentliga skolämnena]. Constance har övertagit elementarundervisningen. Den goda moster Anna står med råd och dåd vid deras sida och gläder sig åt noviserna.

Hon tillägger, att systemen Lisette med henne delar omsorgerna om hemmet, där det ges arbete nog till att „pröva såväl andliga som kroppsliga krafter“. Då den Blomqvistska skolan först öppnades, räknade den omkring 10 à 14 elever, men redan ett par år därefter hade den tillväxt så snabbt att de unga lärarinnorna av brist på utrymme måste avvisa inträdessökande elever. Tillväxten fortfor, skolan utvidgades småningom till ett läroverk med sexårig kurs och den torde då i fråga om organisation och undervisningsmetoder ansetts som landets förnämsta uppfostringsanstalt för kvinnlig ungdom på denna tid.

Det var med släktingar i Petrograd fru Blomqvist ofta genom korrespondens rådgjorde, både då det gällde skolplanerna och barnens uppfostran. Efter hennes mans död visade dessa släktingar henne och hennes barn mycket kärleksfullt deltagande och blevo för henne ett värdefullt stöd. De voro hennes kusin, fru Hedwig Steinmann, född Fechner, dennas son, professor Johannes Steinmann, jämte hans fru, född Græfe. J. Steinmann var professor i grekiska vid universitetet i Petrograd, senare direktor för den stora, mycket ansedda Deutsche Hauptschule zu S:t Petri och mot slutet av 1860-talet direktor för historisk-filologiska institutet. Dessa släktingar besökte även familjen Blomqvist i Helsingfors och brev från den då omkr. trettiåriga J. Steinmann till hans tant utvisa, att han varmt och uppriktigt sökte vara ett stöd för henne, då hon stod ensam med sina många barn. Av några brev från henne ser man även, att hon anbefalldes sina barn i hans vård, i händelse hon skulle borttryckas av döden. Efter hennes tyvärr alltför snart inträffade bortgång förblevo han och hans familj hela livet igenom trofasta vänner till släktingarna i Finland. Brevväxlingen med honom och hans familj fortsattes efter moderns död av den äldsta dottern,

och mellan henne och professor Steinmann ledde tankeutbytet genom den fortsatta korrespondensen samt familjernas samvaro under många somrar på landet här i Finland till den vackraste och innerligaste vänskap, som oförändrad bestod intill hans år 1872 timade död. Denna vänskap fick det mest djupgående inflytande på Elisabeth Blomqvists hela utveckling och blev särskilt betydelsefull för hennes banbrytande pedagogiska livsgärning. En mycket omfattande korrespondens, som lyckligtvis blivit bevarad, kom småningom att, kan man säga, träda i stället för den av henne i de tidiga ungdomsåren skrivna dagboken, skänkande en ojämförligt mycket rikare vinning, genom att den medförde utbyte av åsikter med en hög manlig intelligens. De mångfaldiga livsföreteelser, som i breven avhandlades, kommo sålunda att på ett omfattande, mångsidigt sätt skärskådas ur manlig och kvinnlig synvinkel. Och det klargörande av både tankar och uttryckssätt, som det skriftligt avfattade ordet betingar, medförde också en betydande vinning för hennes utveckling. I ett av dessa brev (den 25 november 1860) skriver hon själv härom:

Nyss har jag genomläst, vad jag i går har skrivit, och därvid har det fallit mig in, att mina brev

egentligen icke borde kallas brev, utan dagblad [Tageblätter] — icke blott därför att jag skriver nästan varje dag, utan också och ännu mer därför att de hava karaktären av en dagbok. Jag kunde väl kalla dem „Bulletins de santé“, d. v. s. Bulletins de santé du coeur. —

En stor del av de uppgifter, som meddelas i det följande av denna levnadsteckning, har hämtats just ur denna brevväxling med Steinmann.

Ett fruktansvärt slag för den stora syskonskaran i det Blomqvistska hemmet blev moderns död. På hösten 1850 härjade i Helsingfors en svår rödsotsepidemi. Angripnen av sjukdomen, dukade Charlotte Blomqvist den 21 september under för den, och hennes många barn stodo sålunda inom loppet av icke fullt två år fader- och moderlösa vid så ung ålder att den äldsta dottern var endast 23, den yngsta ännu icke fyllda 10 år.

Det blev nu den äldsta system, som enligt ett löfte till sin döende moder, tog hand om de yngre syskonen. Även skolans ledning övertogs av henne. Tyvärr förlorade hon också inom kort stödet av sin moster Annette, som efter en längre tids svaghet avled 1852. Men Elisabeth Blomqvists kärleksrika hjärta, hennes varma religiositet och hennes starkt utvecklade plikt känsla gjorde henne livligt medveten om det stora an-

svar och det myckna arbete, som nu fordrades av henne, och detta hjälpte henne att övervinna sorgens bitterhet. Livets mäktiga hand grep henne med sitt omutligt kraftiga tag och ställde henne på en plats, från vilken hon icke fick vika. Och den sinnets otroliga spänstighet, den soligt sangviniska hoppfullhet, som hon allt framgent i livet bevarade, vägledde henne mot de uppgifter, ur vilka hon, trots många prövningar, småningom förmådde utforma sin livsgärning.

Vid denna tid stiger där fram för henne jämte skolarbetet även tanken på en annan verksamhet, som hon med ungdomligt livfull hänförelse syntes vilja omfatta. Elisabeth Blomqvist omnämnde i sin dagbok, att efter faderns död hennes mor förde henne till en teckningslärare. Denne var universitetets teckningslärare P. A. Kruskopf. Hon hade ofta i hemmet roat sina syskon genom att åt dem teckna och måla bilder och pappersdockor, och hennes lust och anlag för teckning fingo nu genom lektionerna väckelse och näring. Hennes dagbok och brev utvisa, att hon med brinnande håg ville pröva sina krafter i konstutövning.

Denna tid var ju också vår inhemska konstsgryningstimme. Mycket få spår av bildande konst kunde då ännu upptäckas här, men konst-

entusiasmen låg i luften. Någon offentlig konst-samling fanns ännu icke och endast få enskilda personer egde konstverk av värde. Men Finska Konstföreningen hade stiftats 1846 och skrivit på sin fana uppmuntran av konstutövning samt året därpå öppnat en ritskola i Helsingfors med B. A. Godenhjelm som lärare. R. W. Ekman, vars namn är oskiljaktigt knutet vid historien om konstens uppkomst hos oss, hade återvänt till Åbo efter en mångårig vistelse i främmande land och utfört bland annat en tavla med inhemskt motiv, en scen ur Runebergs „Elgskyttar“. Utom Godenhjelm och Kruskopf, vilken senare egentligen var litograf, fanns i Helsingfors Magnus v. Wright, anställd som preparator vid universitetets zoologiska museum och allmänt ansedd som huvudstadens förnämsta konstnär. Den från Sverige komna J. E. Lind reste visserligen omkring i landet, flitigt sysselsatt med porträttmålning, utan att resultatet dock kunde betecknas som annat än en viss likhet med originalet hos de många konterfej hans snabbmål-lande pensel lämnade efter sig. Förhoppningarna om en inhemsk konst, kraftigt understödda av den glödande entusiasmen hos Fredr. Cygnæus och Z. Topelius, vilka snart gingo i spetsen för Konstföreningens strävanden, utbreddes sig snabbt

i vidare kretsar, och de utställningar föreningen begynte anordna, bidrogo i hög grad till att väcka och öka intresset för konstutövning.

Det var i denna konstens morgonväkt hos oss Elisabeth Blomqvist drömde sin ungdoms konstnärsdrömmar. Huru långt hon som målarinna kunnat nå, ifall icke livets hand lett hennes bana in i en annan riktning mot andra mål, kan naturligtvis ingen säga. Att hon verkligen egde konstnärsbegåvning, intyga i alla fall de spår denna begåvning kvarlämnat i raden av dem som angiva vår konsts första framträdande. Med entusiasmen och fantasins livfullhet förenades hos henne även handlingskraft — ett hos henne hela livet igenom i all hennes verksamhet mycket framträdande karaktärsdrag. Det mest betydande resultatet av hennes pensel, „Hanna“ efter Runebergs dikt, förvaras numera i Konstföreningens galleri i Ateneum. Men de fordringar livet ställde på henne, och förmodligen också en inneboende, kanske denna tid ännu icke ens för henne själv fullt medveten kärlek till den verksamhet, som sedan blev hennes stora livsuppgift -- ty om någon varit född till pedagog, så var det hon — drogo henne småningom bort från konstutövningen.

I början av 1850-talet, då hennes pedagogiska

Självporträtt. Pennteckning av Elisabeth Blomqvist från början av 1850-talet.

arbete ännu endast var i sin början, se vi henne som elev av Godenhjelm, om somrarna på landet och om vintrarna under de stunder skolan lämnade lediga, flitigt och entusiastiskt med palett och pensel söka uttryck för konstnärslängtan och konstnärssyner. Den 6 november 1852 skriver hon till familjen Steinmann, att hon målar en tavla, framställande en kvastflicka:

En avbildning helt och hållet gjord efter naturen både som idé, form och färg, men om den därför blir naturtrogen, står i vida fältet. Min modell, en liten svartögd, brun bondflicka, som vanligtvis om vintern bär till oss kvastar och friskt enris och ängsblommor om sommaren, är förtjusande och kunde jag få avbildningen lik, skulle det väl bliva en mycket vacker bild — men, men, där äro många män. Ingen tid, ingen kraft och, vad som är det värsta, där famlar jag omkring alldeles som i ett mörkt rum utan förare, utan ledning. O, huru ofta har jag icke önskat mig en skicklig lärare!

I ett brev från samma tid beklagar hon sig över att visiter, bjudningar, m. m. upptaga alltför mycken tid och ha ringa vinst att giva i stället, då man där träffar föga intressanta människor, som egentligen äro en likgiltiga. Dock gläder hon sig åt att få besöka en litterär-musikalisk soaré, dit endast inbjudna kunde komma, och till vilken alla målarinnor blivit bjudna. Där

Självporträtt. Pennteckning av Elisabeth Blomqvist från början av 1850-talet.

arbete ännu endast var i sin början, se vi henne som elev av Godenhjelm, om somrarna på landet och om vintrarna under de stunder skolan lämnade lediga, flitigt och entusiastiskt med palett och pensel söka uttryck för konstnärslängtan och konstnärssyner. Den 6 november 1852 skriver hon till familjen Steinmann, att hon målar en tavla, framställande en kvastflicka:

En avbildning helt och hållet gjord efter naturen både som idé, form och färg, men om den därför blir naturtrogen, står i vida fältet. Min modell, en liten svartögd, brun bondflicka, som vanligtvis om vintern bär till oss kvastar och friskt enris och ängsblommor om sommaren, är förtjusande och kunde jag få avbildningen lik, skulle det väl bliva en mycket vacker bild — men, men, där äro många men. Ingen tid, ingen kraft och, vad som är det värsta, där famlar jag omkring alldeles som i ett mörkt rum utan förare, utan ledning. O, huru ofta har jag icke önskat mig en skicklig lärare!

I ett brev från samma tid beklagar hon sig över att visiter, bjudningar, m. m. upptaga alltför mycken tid och ha ringa vinst att giva i stället, då man där träffar föga intressanta människor, som egentligen äro en likgiltiga. Dock gläder hon sig åt att få besöka en litterär-musikalisk soaré, dit endast inbjudna kunde komma, och till vilken alla målarinnor blivit bjudna. Där

spelades teater, gjordes musik, förevisades tablåer m. m.

En gång, då hon ivrigt håller på med sin målning, har hon haft besök av sin lärare Godenhjelm, som givit henne råd. Hon känner sig visserligen tacksam för råden, men anser, att han föga nog kan lära sina elever „kolorit“, emedan han själv saknar den i sina tavlor. Han och andra ha uppmanat henne att utställa på Konstföreningens exposition. Ett besök, som hon fått emottaga av Magnus v. Wright och de råd han därvid givit, skänka henne däremot mycken glädje och hon talar i brevet om hans „Treuherzigkeit“. „Kvastflickan“ utställes och inköpes till Konstföreningens utlotning. Också en annan spekulant till tavlan framträder. Det är den kända dr. Arnell från Åbo. Han ville gärna köpa „Kvastflickan“, men då det icke mer låter sig göra, ber han målarinnan att, så snart hon fått något annat färdigt, underrätta honom därom.

Det alltjämt växande skolarbetet tar emellertid icke sällan dagens alla timmar i anspråk och en del av nattens timmar förvandlas därför småningom av Elisabeth Blomqvist till arbetstid. Under denna rastlösa verksamhet känner hon sig ofta mycket lycklig, hon känner sig „överströmmad av en så stark känsla av livets fullhet“,

heter det i ett av breven (1853), att allt förefaller henne „fjäderlätt“, och hon tycker sig kunna famna allt, men tillägger strax, att det tyvärr endast är ett gyckelspel av inbillningen. Idéer till nya tavlor har hon många, „kanske för många“. Och den uppmuntran, som kommer hennes konststrävanden till del, sporrar henne framåt på vägen, som hon längtar att vandra allt längre och längre fram mot drömda mål:

Jag har ännu aldrig någonsin målat med så stor lust som denna vår och aldrig har jag känt en större lust att skapa något än nu. Om aftonen kan jag ofta icke somna, då så många bilder försväva min fantasi. Skratta icke åt mig, jag berättar er allt detta, som dock egentligen bara kan intressera mig själv, förlåt mig att jag är så anlagd, att jag ville meddela de människor jag håller av, allt det jag själv tänker, allt det som fröjder eller bekymrar mig.

Sedan Sillböle såldes, hade familjen Blomqvist tillbringat somrarna på olika ställen på landet icke långt från Helsingfors, på Alberga i Esbo, Dåvits i Kyrkslätt och sommaren 1853 på Medvastö i Kyrkslätt. Denna sommar hem-söktes Finland av kolera. Elisabeth Blomqvist, som tillsammans med en av sina systrar varit inrest till Helsingfors för att ledsaga familjen Steinmann, som gjort ett några dagars besök på

Medvastö, skriver i ett brev till J. Ph. Palmén (den 12 augusti) om kolerans härjningar i staden:

Hvart man kommer och hvart man går, mötes man af påminnelser om dödlighet och förgängelse, granrisströdda gator och lakan för fönstren, likprocessioner och sjärlingningar räcka till för hela dagen. Här har blifvit begrafna en dag ej mindre än 55 lik, men det säges dock att farsoten nu är i aftagandet Det oaktadt begrofs 9 lik i förrgår inom den korta tid vi voro på kyrkogården och det ena dödsfallet efter det andra berättas oss.

På landsbygden voro förhållandena dock lugnare och här kunde Elisabeth Blomqvist under sommarens fritid börja en tavla, som hon länge haft i tankarna och som var avsedd för dr. Arnell. Den återgav Runebergs „Hanna“ såsom hon tecknats i första sången:

„Men då hon ljudet förnam av det klingande uret
i kammarn,
hörde hon opp att trampa sin väv, nedlade i korgen
rullar och garn och strök ur pannan den svettiga
locken.“

På hösten i staden skriver målarinnan till Steinmann om sitt arbete:

Den 28 nov. 1853. Jag målar på söndagarna. — Min Hanna, som dock på långt när icke är färdig, har fått emottaga många besök och kommer ännu att få gäster; många alldeles främmande per-

soner (jag menar sådana som vi icke umgås med) ha hört om tavlan och önskat se den. Jag är glad över att den väcker intresse, men dessa besökande äro dock icke konstnärer, och jag ser med smärta, att jag ej ens med den bästa vilja i världen kan avhjälpa alla de ofullkomligheter, som vidlåda bilden. Ett par ungherrar, som nyligen voro här för att se den, talade mycket om att den vore en lämplig gåva åt Runeberg och frågade mig upprepade gånger, om jag bestämt lovat tavlan åt dr. A. och om jag ej kunde återtaga mitt löfte.

Och den 3 december skriver hon:

På onsdagen om en vecka börja julferierna och då vill jag måla flitigt för att äntligen fullända min bild. Apropå denna, måste jag säga er, att jag nu är mer än förut orolig för densamma. Tänk er, det har fallit Topelius (redaktör för Helsingfors Tidningar) in att tala om mitt arbete i sin tidning, och ändå har han icke sett det. Han säger som följer: „Ett rykte förtäljer, att en ung målarinna framtrölat på duken en lyckad bild av Runebergs förtjusande Hanna“. Till all lycka nämner han icke mitt namn, men då ju flere personer veta, att det är mitt arbete, så kan det ju icke bliva någon hemlighet mer. Halva staden kommer att vänta någonting utomordentligt och då den slutligen ser sig besviken, skall den icke hava minsta skonsamhet vid kritiserandet. I onsdags träffade jag Wright, som snart ämnar besöka mig, han kommer nog att säga mig sanningen och giva mig goda råd.

Då tavlan 1854 utställdes på Konstföreningens vårutställning, emottogs den med mycken sympati av både allmänhet och kritik. Z. Topelius

skrev i *Helsingfors Tidningar* n:o 26 under titeln „Två tavlor på Konstföreningens exposition“ en entusiastisk anmälan, ur vilken en del här må anföras såsom en mycket belysande tidsbild. I det han inbjuder läsaren att följa honom till den „vänliga fristad, där penslar doppade i vårt hemlands färger målat på duken vårt hemlands liv“, omnämner han först Ferdinand v. Wrights bild av Haminanlaks:

Det är en sommarafton i augusti, när ljungen blommar och rönnbären blivit röda. Så älskande varmt kan man endast måla sin hembygds strand. Hela naturen strålar av kärlek och frid . . .

Den andra tavlan här till vänster i salen är Hanna, målad av M:lle Blomqvist efter Runebergs dikt En friskare bild, en varmare själ, en huldare finsk flicka har ännu ej trätt från verkligheten in uti diktens solsken. Målarinnan är mycket att berömma för det att hon valt denna bild och så, genom att lyckas i sitt djärva försök, har gottgjort vad den platta, förkonstlade litografin i första upplagan av Runebergs dikt har syndat mot sin urbilds skönhet.

Man bör ej betrakta tavlan, innan man ur första sången av Runebergs dikt återkallat i minnet följande ställe, som klart avritar situationen:

„Men mellertid vid väven, i hushållskammaren uppställd“ o. s. v.

Man kan ej neka att denna situation är väl vald, älskvärd och husesamt enkel på samma gång. Artistisk är den också, emedan den ger en *hel* bild, och poetisk, emedan den lever i harmlösa aningars

„Hanna.“ Oljemålning av Elisabeth Blomqvist.

skrev i *Helsingfors Tidningar* n:o 26 under titeln „Två tavlor på Konstföreningens exposition“ en entusiastisk anmälan, ur vilken en del här må anföras såsom en mycket belysande tidsbild. I det han inbjuder läsaren att följa honom till den „vänliga fristad, där penslar doppade i vårt hemlands färger målat på duken vårt hemlands liv“, omnämner han först Ferdinand v. Wrights bild av Haminanlaks:

Det är en sommarafton i augusti, när ljungen blommar och rönnbären blivit röda. Så älskande varmt kan man endast måla sin hembygds strand. Hela naturen strålar av kärlek och frid . . .

Den andra tavlan här till vänster i salen är Hanna, målad av Mille Blomqvist efter Runebergs dikt En friskare bild, en varmare själ, en huldare finsk flicka har ännu ej trätt från verkligheten in uti diktens solsken. Målarinnan är mycket att berömma för det att hon valt denna bild och så, genom att lyckas i sitt djärva försök, har gottgjort vad den platta, förkonstlade litografien i första upplagan av Runebergs dikt har syndat mot sin urbilds skönhet.

Man bör ej betrakta tavlan, innan man ur första sången av Runebergs dikt återkallat i minnet följande ställe, som klart avritar situationen:

„Men mellertid vid väven, i hushållskammaren uppställd“ o. s. v.

Man kan ej neka att denna situation är väl vald, älskvärd och husesamt enkel på samma gång. Artistisk är den också, emedan den ger en *hel* bild, och poetisk, emedan den lever i harmlösa aningars

„Hanna.“ Oljemålning av Elisabeth Blomqvist.

värld. Vad dikten säger i ord, det uttalar tavlan i den tankfulla ställningen, i den skålmska blicken, väv, blommor och sommarluft. Hanna är kopierad på en gång troget och fritt. „Fri i sin lediga dräkt,“ har hon uppstått från väven; hennes ena hand håller spolen ännu, den andra stryker locken ur pannan; fläktarna strömma in från det öppna fönstret, syrenerna blomma; i rummet är allt sig likt; en präktig väv, randad i blått och rött „med en tråd av det gula i kanten“, slingrar sig redan om bommen och man väntar vart ögonblick, att „den gamla Susanna“ skall träda i dörren för att skrytsamt anmäla „befallningsmans“ ankomst.

Intrycket härav är friskt och gott, varmt och behagfullt. Liksom melodin i en visa ställer orden i en ny dager, så gör även målarens färg, när den ställer dikten sinnligt för ögat. Man ser huru innerligt konstens olika grenar äro med varandra förbundna; självständiga var för sig, räcka de varandra systerligt handen för att växelvis klarna i högre fulländning.

Landskapet vid Haminanlaks är en ny vers av „Vårt land“; Hanna, så dikt som tavla, är en ny utläggning av „Arvon mekin ansaitsemme“, den vers, som handlar om „Suomen tyttö“. Finlands flickor ha stor anledning att niga rätt djupt för Runeberg och kyssa M:lle Blomqvist rätt systerligt — ifall de ej hellre vilja göra tvärt om. Men säkert är det, att om man kunde flytta M:lle Blomqvists Hanna på v. Wrights landskap, bleve båda tillsammans en åskådlig bild av den mäterliga tavlan vid sjön i 3:dje sången av Runebergs dikt.

Jämte det målarinnan omtalar denna kritik, omnämner hon även en annan av S. Elmgren i *Litteraturbladet*:

Den behagar mig så tillvida mer, att den kommer sanningen närmare än Topelius', som är för mycket smickrande och överdriven, ty är det någon mening i att ställa en nybörjares 3:dje försök i bredd med en mästares och till på köpet vilja ställa min Hanna på Wrights sköna tavla. Genast då denna recension blev synlig i tidningen, insåg jag överdriften däri och sade också detta, när vänliga människor skyndat att överhopa mig med lyckönsknin- gar därför. Elmgrens är, som mig synes, rättvisare och motsvarar mer det intryck man på utställning- en fick av tavlan, ty jag har ju redan sagt er, huru den där tog sig ut.

Hon tillägger visserligen, att hon vid genom- läsandet av den nyssnämnda recensionen „fann den något sträng,“ men vid närmare eftertanke också fann, att Elmgren icke kunnat bedöma tavlan annorlunda.

Huru en senare tid värdesatt dessa konstnär- strävanden, framgår av ett uttalande i *Hufvud- stadsbladet* n:o 83 år 1896, då Finska Konst- föreningen till firandet av sin femtioåriga tillvaro anordnade en retrospektiv jubileumsutställning och „Hanna“ var med bland de tavlor, som företrädde målarkonstens första frambringelser hos oss. Märket S. (W. Söderhjelm) skrev då om den:

Vid 1854 års utställning i Helsingfors fästes all- mänhetens och kritikens uppmärksamhet i hög grad vid en tavla av m:lle Elisabeth Blomqvist, förestäl-

lande Hanna i vävstolen Tavlan har naturligtvis i främsta rummet sitt intresse såsom tolkning av Runebergs dikt, i vilken egenskap den — ehuru icke folklivsbild i egentlig mening — sluter sig till Ekmans och Godenhjelms fosterländska dukar Men vi kunna icke underlåta att i den fästa oss vid vissa detaljer, som låta oss beklaga, att den talang, vilken i dem röjes, icke blivit vidare utvecklad; det ligger över hela tavlan en behaglig sommarstämning med ljum, doftblandad luft, som strömmar in genom det öppnade fönstret. Hannas klädning, tyget i vävstolen och andra saker röja både naturstudium och skicklighet i tekniken, och i hela uppfattningen är där något karaktärsfullt Andra intressen ha sedan trätt i stället för konstutövningen och fäst fröken B:s namn på andra blad i vår kulturhistoria; men det skall alltid ha sin plats även på dem som förtälja om vår konsts barndom.

O R O L I G A T I D E R

Redan år 1853 syntes det klart, att Europa stod inför ett krig. I oktober kom Turkiets krigsförklaring mot Ryssland, och icke lång tid därefter slöto England och Frankrike ett förbundsfördrag med Turkiet och de förenade flottorna seglade ned till Bosporen. I början av 1854 kunde Finlands folk förstå, att kriget skulle nå fram även till vårt avlägsna land, hur härjande och grymt det skulle gå fram här, det kunde ju ingen förutse. På Sveaborg börjades krigsrustningarna och i staden vidtogos åtgärder för inkvartering av ryska trupper, som snart intågade. Finska gardesbataljonen fick order

till uppbrott och avtågade till Ryssland. Och i mars besökte kejsar Nikolai I, åtföljd av sina söner, Helsingfors. I sin korrespondens med familjen Steinmann berör Elisabeth Blomqvist över huvud taget endast sällan de politiska tilldragelserna, emedan från myndigheternas sida en sträng censur utövades, i det brev och postförsändelser öppnades. Den 22 mars 1854 skriver hon:

Här hos oss har man nästan hela vintern endast talat om kriget och dess följder, men blott En känner utgången — Gud ensam vet, huru allt skall sluta, och då kunna vi ju vara lugna, Han vet ju bättre än alla människobarn, vad som är gott för dem — men vår svaghet ligger just däri, att vi ha så föga förtröstan och att vi så gärna ville lyfta framtidens slöja för att se, vad Han har för avsikt att göra.

Ett annat brev (den 25 mars) omtalar även kejsarbesöket med några ord:

Här var hela staden i rörelse för att se Hans Majestät. Jag har aldrig kunnat föreställa mig, att denna stad skulle ha så många innevånare, på öppna platser var ibland en sådan trängsel att man var nära att bli ihjälklämd, och om icke en gång en barmhärtig herre lyft mig ur trängseln, vet jag icke vad det hade blivit av mig.

Våren tycks ha kommit tidigt det året, ty redan i början av maj sänder Elisabeth Blomqvist nå-

gra vitsippor i ett av breven och utbrister vid tanken på naturens återuppståndelse och fågring: „Hur kan människan vid all denna skönhet förbli kall, hur kan hon tänka på mord och krig vid ett sådant väder!“ — För Helsingforsborna gällde frågan, var och huru man skulle tillbringa sin sommar under dessa ovanliga och oroliga förhållanden. Man sökte taga sina mått och steg, några bortförde även sin lösegenom till landsbygden, där den antogs vara i säkrare förvar. Om sina och sina syskons sommarplaner skrev Elisabeth Blomqvist redan i mars, att avsikten var att, så snart skolan på våren avslutats, „rymma fältet och flytta till landet, troligen till Tavastland, i närheten av det gods där Palméns bo.“ — Professorn, sedermera senatorn, J. Ph. Palmén var syskonen Blomqvists förmyndare. Han och hans familj voro denna sommar bosatta på hans svärfar godsegaren E. F. Sallméns egendom invid Tavastehus. Vägen dit från Helsingfors vore visserligen lång, säger Elisabeth Blomqvist, men intet närmare beläget ställe stode att hyra. Överallt i omnejden av Helsingfors och längs kusterna togos bostäderna i anspråk för inkvartering av militär och alla livsförnödenheter blevo dag för dag dyrare och dyrare. Man kunde därför heller icke tänka

på att tillbringa sommaren i staden. De planer hon tidigare hyst att kunna göra ett besök hos familjen Steinmann, säger hon sig också med stor saknad varit nödd och tvungen att uppgiva.

Till vistelseort för sommaren valde syskonen Blomqvist Voistis gård i Hollola, vilken egdes av herr Patrik Sederholm och där en våning i karaktärsbyggnaden stod att hyra. Resan dit, som var lång och besvärlig, företogs de första dagarna av juni, den skedde naturligtvis med hästar och vagn och tog två dagar i anspråk. Före utflyttningen hade man dock haft mycket att ordna med gården i staden. För att skydda staden och om möjligt förekomma den eldfara, som ett krig gjorde överhängande, hade gårds-egarna i Helsingfors blivit ålagda att på hustaken uppställa stora sår eller kar, som ständigt måste vara fyllda med vatten. Och i händelse eldsvåda inträffade, förordnades, att „ett erforderligt antal personer, försedda med ämbare och svabb, skulle i varje gård bestiga taken och där förbliva, så länge fara för kasteldar var för handen“. Man kan förstå, att anskaffandet av tillräckligt vatten i en stad, som icke egde vattenledning, var förenat med rätt stora svårigheter. Vanligtvis funnos brunnar på gårdarna, men ur dem upphämtades vattnet ofta rätt långsamt och

mödosamt, och under en torr sommar, då vattentillgången var knapp, måste vatten med häst och tunna köras från de allmänna brunnar, som funnos här och där i staden.

Även för inkvartering av militär togos gårdsegarna i anspråk. Helsingfors började på våren, säger Aug. Schauman ¹⁾ i sina krigsminnen, „småningom få anstrykning av ett fältläger“: Kasernerna kunde på långt när icke rymma den hit förlagda militären, utan gårdsegarna måste upplåta rum för inkvartering, och på flere ställen uppslogos krigsläger, t. ex. på Kampen, vid Lappviken, i Gardesträdgården, på Broholmen och andra platser. I den Blomqvistska gården inkvarterades omkring 20 soldater. Dessa skulle bland annat dagligen förses med ett ljus. Vanligtvis avhämtades ljuset av en ung, vacker soldat, som till tack därför brukade blixtnabbt trycka en kyss på givarinnans hand. Han tycktes stå på en högre bildningsståndpunkt än kamraterna och kunde, genom att han talade något tyska, göra sig förstådd, även spelade han piano och fick ibland begagna familjen Blomqvists instrument. Den lokal, som var upplåten för inkvarteringen, blev så fylld av ohyra, att den efter soldaternas avfärd endast kunde ren-

¹⁾ Aug. Schauman: Sex årtionden i Finland II s. 110

göras sålunda att slangen av en brandspruta infördes genom ett fönster och en hel syndafloed lössläpptes över tak, golv och väggar. Först därefter kunde den egentliga rengöringen vidtaga.

Då Elisabeth Blomqvist och hennes syskon som vistelseort under sommaren 1854 valde ett ställe i Tavastland, skedde det, såsom nämndes, med tanke på att kunna vistas i närheten av Kataisto egendom i Luhtiala by invid Tavastehus, där deras förmyndare J. Ph. Palmén och hans familj funnit en lugn fristad under den oroliga krigssommaren. Mellan familjen Palmén och syskonen Blomqvist egde i Helsingfors ett förtroligt umgänge rum, och följande brev (av den 6 augusti) från Elisabeth Blomqvist till Palmén och hans fru utvisar, att de unga myndlingarna även under sommaren besökte Palméns:

. . . Så vill jag äfven hjertligt tacka för de utmärkt trefliga dagar vi tillbragt hos Eder, I goda människor; de voro af det slag, som rikta minnet med blommor, som ej vissna med tiden. Ja, alltid kommer jag att minnas Luhtiala med sina ljusa sallar, dit man blott behöfver komma för att genast bli frisk till sinnet, och parken med sina lummiga björkar, under hvilka vi pratat och skämtat bort så mången stund; och bärbuskarna sen der Emilie [fru Palmén] och jag alltid fastnade; och — Schakespear sen som tycktes hafva bosatt sig på Luhtiala, i sanning jag undrar ej att han ej vill flytta bort så godt är der att vara.

I ett annat brev till Palméns (den 21 augusti) omtalas, att syskonen Blomqvist på det gästfriaste sätt varit inbjudna till familjerna på de stora egendomarna i Hollola och grannsocknarna. Det skedde på den tiden, då på de stora godsens gäster inbjödos att stanna i dagar och veckor, medan värdsfolket på bästa vis sökte undfagna och roa dem. Elisabeth Blomqvist omnämner besök hos forstmästar C. Collin och hans syster på Huovila i Kärkölä, hos familjerna Ammondts på Pyhäniemi i Hollola och Duncker på Kinttula i Artsjö, m. fl. Egaren till Kinttula, C. G. Duncker, son till Joachim Zachris Duncker, var en släkting till Constance Blomqvists fästman, filosofie magister, sedermera universitetskamreraren N. Chr. Westermarck, som kommit ut till Voistis för att hälsa på sin fästmö och nu blev i tillfälle att presentera henne och några av hennes syskon för släktingarna på Kinttula. Den äldsta system, som icke själv tyckes varit med på färden, skriver, att hennes syskon i det Dunckerska hemmet rönte „sann välvilja af menniskor, som skola vara utmärkt älskvärda, börjande med den gamla farmodern, enka efter den Duncker, som utmärkt sig i sista finska kriget, och slutande med barnen, som både små och stora alla fått åtnjuta en mycket vårdad

uppfostran.“ — En annan gång hade innebyggarerna på Voistis rest ut i „en hel procession: 1 vagn och 3 schäsar“; målet var då Laitiala egendom, tillhörande kronofogden Wilkman. Där hade man rätt till en storartad fest och inbjudit en stor del av socknens ungdom. „Den ena lustbarheten har omväxlat med den andra“, sägs i brevet om denna fest, man har „skjutit med kanoner, vandrat ut på en brygga kl. $\frac{1}{2}$ 12 och funnit hela stranden illuminerad med kulörta lampor, försedda med sinnrika karrikaturer. Vinet har flödat, mandlar och drufvor (i form af russin) samt åndra läckerheter ha funnits i ymnighet. Seglen ha blifvit spända, men vinden har ej tillåtit tillräcklig njutning af nöjet.“

Elisabeth Blomqvist deltog ej i alla dessa utflykter och lustbarheter. Orsaken härtill var dels ohälsa, dels önskan att under sommaren få teckna och måla efter naturen. Åtföljd av sin bror Anton, begav hon sig i denna avsikt på en några dagars studiefärd till Vesijärvis strand (ungef. 20 kilometer från Voistis) för att där måla landskapet såsom bakgrund på en tavla. Denna framställde en flicka, som stående i en båt kastar ut näten, medan gossen vid årorna hör upp att ro och fäster blicken på den vackra följeslayerskan. Tyvärr blev tavlan sedan

icke fullbordad. Naturens fågring vid det vackra, blå Vesijärvi och den enkla, vänliga bondvårdinnan, hos vilken syskonen tagit sin bostad, och som av idel välvilja undfågnade sina gäster med ett sådant överflöd av kaffe att de fruktade att bliva sjuka av förplägningen, gjorde färden mycket angenäm. Men även ödemarksstämning hörde till resans intryck och erfarenheter. En kväll, då målarinnan senare än vanligt stannat kvar nere vid stranden för att fästa aftonens färgskiftningar på duken, blev hon bortskrämd genom tjutet av en varg i närheten. Vargar och till och med björnar torde ännu då för tiden icke varit sällsynta i dessa nejder.

De glada intrycken från denna studieresa fördystrades vid återkomsten till Voistis av sorgeduskapen om krigets härjningar och den förödelse det medförde till en del orter i vårt land. Underrättelserna om vad som skedde spriddes både långsamt och ofullständigt, men man hade dock småningom erfarit, att engelsmännen i Brahestad och Uleåborg uppbränt skeppsvarv och fartyg jämte stora lager av tjära och skeppsvirke; i början av augusti hade fientliga trupper landstigit på Åland, Skarpans köping brändes och kort därpå började Bomarsunds belägring, som slutade med att den 1 och 2 september den

stort anlagda fästningen sprängdes i luften. I Helsingfors hyste man mycken fruktan för oroligheter, som dock dess bättre uteblevo, ehuru fientliga krigsskepp varit synliga så nära Sveaborg att mot dem avlossats några skott från fästningen. Då mot hösten de allierade flottorna lämnade Finska viken och Östersjön, inträdde småningom lugnare förhållanden och oron i sinnena minskades; snön och isen, som vintern förde med sig, blevo ju skydd och värn för landet.

Under dessa orons och ovisshetens tider var det naturligtvis svårt att veta, om och när skolterminen åter kunde börjas. Elisabeth Blomqvist rådgör därom med Palmén, ännu den 4 september befinner hon sig på landet och skriver i ett brev till honom, att under rådande förhållanden även „Lektor Backman mycket tviflat på huruvida Lyceum redan kan öppnas d. 15, ehuru han annonserat det, och då har vi tänkt att om en skola för gossar ej kan öppnas, huru mycket mindre då en skola för unga flickor.“

Åtterresan till Helsingfors fördröjdes ytterligare genom brodern Antons sjukdom. En svår rödsotsepidemi härjade i bygden, han blev angripen av sjukdomen och hemfördes till staden ännu väl nedbäddad i vagnen. Ju mer de hem-

resande närmade sig Helsingfors, desto svårare blev det att komma fram, emedan alla hästar voro tagna i anspråk för militärtransporter. Då slutligen den andra resdagen på kvällen de unga resenärerna närmade sig målet, var det redan så mörkt, att vagnen så när hade stjälpit över en koffert, som någon i krigsbrådskan tappat efter sig på landsvägen.

Skolan öppnades åter den 25 september och kunde sedan fortsätta med sin verksamhet det året, utan att vidare störas av krigstillståndet. Den 14 december firade Constance Blomqvist, den tredje i ordningen av systrarna, sitt bröllop med filosofie magister N. Chr. Westermarck. Utstyrseln, som ju den tiden syddes i hemmen, satte under hösten och vintern många flitiga, skickliga fingrar i rörelse inom det Blomqvistska hemmet. I sina brev till släktingarna beklagar den äldsta system, att både hennes vacklande hälsa och det ökade skolarbetet hindrade henne att medverka, ty hon förde i unga år även nålen med stor skicklighet och utförde isynnerhet konstfärdigt vitt broderi, som ju spelade en viktig roll, då det gällde brudutstyrsel.

Skolan medförde alltmera arbete och allt flere omsorger genom att elevantalet stadigt ökades och kurserna utvidgades. Elisabeth Blomqvists

hälsa, som redan en längre tid varit svag och vacklande, försämrades ytterligare under vinterns lopp. Konstnärlig verksamhet kunde hon alls icke tänka på och även skolarbetet blev hon tvungen att enligt läkarens föreskrift minska. För krigets skull stängdes skolorna på våren 1855 redan i början av maj och syskonen Blomqvist reste till Uskela, där sommarbostad av dem blivit hyrd i närheten av professor E. J. Bonsdorffs egendom Koskis. Elisabeth Blomqvist hade för sina angripna lungor vänt sig till professor Bonsdorff, som vid denna tid energiskt arbetade för införandet av kallvattenbehandling såsom läkemedel. Han var om sommarna läkare vid Kuppis vattenkuranstalt, och så snart den öppnades, begåvo sig Elisabeth Blomqvist och hennes syster Sophie från Uskela till Åbo för att där begagna baden och dricka brunn vid Kuppis. I Åbo hade hon glädjen att bli bekant med målaren R. W. Ekman och få besöka hans ateljé, även omnämner hon det nöje ett besök i Åbo domkyrka skänkte henne och hennes syster.

Efter kurens slut beskriver hon i brev till Palméns (den 30 augusti) sin sommar vid Kuppis. Som tidsbild och skildring av livet vid en

av de äldsta vattenkuranstalerna i vårt land eger teckningen intresse:

Vid Kuppis rådde i allmänhet mycken enighet, badgästerna utgjorde likasom en liten stat för sig, der likväl några medlemmar närmare slöto sig till hvarandra, allt efter huru deras lynnen passade tillhopa. Så hörde också vi till ett sällskap, som kallades „bolaget“, och bestod af för det mesta unga och glada personer. Bolaget delade ljuft och ledt; hade någon af medlemmarne i sällskapet en glädje eller smärta, så deltog de öfriga af hjertat deri. Gafs af någon enskild eller flere någon liten tillställning, hvilket ej sällan var fallet, så voro alla öfriga bolagister sjelfskrifna dertill. Bolaget njöt dessutom allmän aktning och heder: ej sällan erhöill detsamma små föräringar, bestående af meloner, drufvor etc., tal höllos för det och dess president var professor Bonsdorff sjelf. Under dylikt skämt förflöt tiden ganska angenämt, och ofta kryddades skämtet af ännu angenämre intressanta och allvarliga samtal, som ej blott kvarlemnade flyktiga spår i minnet.

Om själva kuren meddelar systemen Sophie i ett brev till Palméns (den 12 juli) några uppgifter, som också visa en tidsbild och lämna ett ganska kuriöst bidrag till läkekonstens historia. Hon skriver:

Om baden här jag ännu ej berättat något, vi äro mycket belåtna med dem, hela dagen är man sysselsatt, tre bad på förmiddagen och tvenne på eftermiddagen taga nästan hela vår tid i anspråk och emellan dem förtäres tie glas vatten,

Efter denna kur, eller man vore frestad att säga, trots den våldsamma kuren, intyga patienterna, att deras hälsa förbättrats, då de på hösten återvände till Helsingfors. Här rådde till följd av Sveaborgs bombardemang stor oro. Det länge väntade anfallet på Sveaborg inträffade, som bekant, i augusti 1855. Ett antal av 74 fientliga krigsfartyg visade sig plötsligt den 6 augusti på redan och den 9 augusti på morgonen begynte bombardemanget. Inom stadens område nedföll dock endast en och annan kula och den 13 augusti avseglade åter den stora flottan lika plötsligt som den kommit. Livet i staden återtog sedan småningom sitt vanliga utseende. På hösten öppnades skolorna åter, också den Blomqvistska skolan började sin verksamhet. Slutet på krigstidens plågsamma oro och ovisshet kom omsider på våren, då med kejsar Alexander II:s besök i Finland fredsförhoppningarnas glada budskap vann bekräftelse.

Elisabeth Blomqvists svaga hälsa hade på hösten hindrat henne ett återtaga alla lektioner i skolan, hon var tvungen att under detta läseår delvis överlämna sina timmar i andra händer. Sommaren 1856 beger hon sig åter till Kuppis, åtföljd av sin bror Theodor, som insjuknat i svår lungtuberkulos. Han var då 20 år gam-

mal och hade, sedan han avlagt studentexamen, med framgång fortsatt sina studier vid universitetet, medan han samtidigt begynt giva lektioner i sina systrars skola.

Tyvärre kunde läkaren endast hysa föga hopp om hans hälsas återställande, men tillrådde dock efter någon tid en resa till södern och en längre vistelse i södra Frankrikes milda klimat. Att följa brodern på färden, att göra allt vad hon möjligtvis förmår för att rädda hans liv, det blir nu för den äldsta systemen en oavvislig plikt, tanken på huru detta skall låta sig utföra sysselsätter henne oavlåtligt. Hon har en hård strid att utkämpa, innan hon kommer till klarhet. Hennes egen hälsa är svag; plikter finnas, som även bjuda henne att stanna hemma; ekonomiska svårigheter måste övervinnas. Dessutom avråda hennes närmaste fränder och vänner, bland dem familjen Steinmann, från ett företag, som de anse överstiga hennes krafter. Brevväxlingen avspeglar hennes oro, men där framträder också hennes fasta beslut att så osjälviskt som möjligt utfinna och för sig klargöra sin väg mellan de stridiga plikterna. I ett av breven till Steinmann skriver hon den 29 juli:

Kalla mig icke egensinnig, jag kan icke handla annorlunda, jag måste ledsaga honom, om resan kommer till stånd. Du har ofta, såväl i dina brev som muntligt sagt, att jag bör vara i moders ställe för mina syskon, och vad skulle väl vår moder gjort i detta fall? — — Minna, kära Minna [fru Steinmann] — säg honom dock, att en mor helt visst lämnar sina friska barn i hemmet för att följa och vårda det sjuka, t. o. m. om intet hopp mer finnes, och har väl någonsin en mor förlorat hoppet?

I breven till förmyndaren, J. Ph. Palmén, dryftas både praktiska svårigheter och inre motiv jämte pliktens krav. Med anledning av att den sjuka brodern önskar företaga resan så snart som möjligt, så länge vädret ännu är sommarlikt och milt, heter det i ett av dessa brev (den 29 juli):

. . . Skall jag föra min bror att dö i främmande land, så ber jag till Gud att få göra det, när solen skiner varmt och ej stormen skakar vår farkost. Dock äfven derpå är jag beredd. Det finnes En, som säger åt vågen i det oroliga hjertat: „Tig och var stilla.“ Han har sagt det åt mig, jag är lugn och stilla, ske mig som Han vill. Och hvem vet, ingenting är omöjligt för Honom, kanske Han ock kan och vill vända bort sorgen ifrån vårt hem, kanske att en mildare luft återger krafter åt Th. och han ännu kan lefva en liten tid. Jag har frågat mig, om vi, om någon människa har rättighet att bortstöta det halmstrå, som kanske räddar den som är nära att drunkna.

Mitt i denna ovisshet bland de kvalfulla tankarna på sjukdom, sorg och död dyker där likvisst i ett av breven till förmyndaren även upp en tanke, som obetingat hör livet till, en plan, som i framtiden skall bära rik frukt. I ett postskriptum läses:

Min resa har fått ett annat syfte genom min förbättrade helsa. Jag skulle ej studera, som Sanni, [Hennes syster vistades vid denna tid i Paris för studium af franska språket.] utan taga notis om skolorna derute i fremmande land och vid hemkomsten till Finland ställa mig i spetsen för en dylik inrättning, som Direktris, ej som lectionsgifvarinna. Hittills ha människorna haft förtroende för mig och då borde de ha det så mycket mer.

Slutligen blir resplanen fastställd. Avresan från Helsingfors skall ske i slutet av augusti, hemmet där skall upplösas och skolan stängas för ett år. Ressällskapet utgöres av Elisabeth Blomqvist, hennes bror Theodor och båda systrar Sophie och Anna samt Sophies fästman, litteratören Theodor Sederholm.

Trots de många bekymren och de otaliga omsorgerna för resan, som avspeglas i Elisabeth Blomqvists brevväxling under denna tid, springer där även fram månget bevis på den otroliga sinnets spänstighet, den ovärderliga förmågan att hoppfullt se verkligheten i ögat, som

hela livet igenom hörde till hennes egenart, och även senare förmådde bära henne över många svårigheter, vilka kunde förefalla andra oöverkomliga. Efter vistelsen i Åbo hade hon med den sjuka brodern återvänt till Helsingfors och begav sig därifrån ut till Eriksnäs i Sibbo, där några av hennes syskon vistades under sommaren. Ångbåtsförbindelser med skärgården funnos ju ännu icke vid denna tid, som margästerna flyttade ut från staden och in igen med rodd- eller segelbåt. På hemfärden från Eriksnäs råkade Elisabeth Blomqvist ut för en stark storm och måste tillbringa natten i en fiskarstuga på Bastö. Här söker hon skingra sin oro och sina sorgsna tankar genom följande skämtsamma skildring för vännerna Steinmanns räkning:

Stycket spelar på Bastö på halva vägen mellan H-fors och Eriksnäs den 15 augusti 1856.

Första akten. Första scenen. Det är natt. Scenen framställer det inre av en fiskarkoja. I den ena vrån står en säng, i vilken fiskaren med sin hustru och två små, näpna gossar sova. I den andra vrån även en säng, för tillfället arrangerad med tillhjälp av en bordsskiva och två bänkar. Här ligger Constance i begrepp att insomna. Vid dörren på golvet vår följeslagare, en fiskare från Eriksnäs. I rummet höres intet annat ljud än de sovandes andedräkt och pickandet av ett gammalt, grånat väggur, som visar 10 minuter före 10; utan-

för fönstret höres brusandet av vattnet, som våldsamt slår emot stranden, och vinden, som icke nöjer sig med att sätta sjön i rörelse, ruskar även om träden och avlockar dem djupa suckar. En klar, lysande stjärna står, oaktat vindens raseri, lugn på himmelen och blickar in i rummet genom det lilla fönstret, den synes förvånad över att här ännu se ljus och vid ljuset en skrivande flicka, som begagnar sin kappsäck såsom stol och sitt knä som bord. „Blir mamsell inte sömning?“ frågade nyss värdinnan i huset, när hon själv kröp i sängen, „och om mamsell somnar, giv då akt på vad hon drömer, ty det slår in, eftersom hon nu sover under detta tak första gången.“ Jag vet dock ej, om mamsellen kommer att somna och drömma, fastän hon är mycket trött. God natt! Kunde hon även säga godnatt åt alla tusende tankar, som jaga varandra och störta fram liksom böljorna! — O, visste jag nu, vad som rätt och vad som orätt är, o, kunde jag finna räddning ur denna ovisshet om vad jag bör företaga eller underlåta — lika som vi räddade oss från de stormiga böljorna hit upp på denna gästvänliga strand. Fordom, säger man, hämtade änglar i drömmen upplysning åt de dödliga, som icke visste råd. O, du min goda ängel, kom även du!

Den 16 — allt ännu i stugan. Och ingen dröm! och ingen ängel! — — — Tro dock ej, att de tusen tankar jag i går omtalade, gällde det lilla missödet på vår resa, viktigare frågor oroar mig.

VII.

RESAN TILL SÖDERN.

Att i nådens år 1856 från Finland företaga en lång utländsk resa var nästan ett storverk. För en sådan resa var utfåendet av pass en viktig sak. Såsom student måste Theodor Blomqvist först erhålla tillstånd till resan av universitetets rektor och denne åter var beroende av t. f. kansler, greve A. Armfelt, i Petrograd. Den senares tillstånd hade utverkats genom J. Steinmann, men då detta skett muntligen och något skriftligt intyg icke medföljt, rådde universitetets rektor Elisabeth Blomqvist att personligen uppvakta generalguvernören greve Berg för att sålunda möjligen få saken ordnad

utan det dröjsmål, som skulle vållas genom att invänta en skrivelse av t. f. kansler. Hon följde rådet och uppvaktade tidigt en morgon greve Berg, som förbindligt förklarade, att han gärna velat stå till tjänst genom att omedelbart utfärda tillåtelse till passet för hennes bror, men att detta icke kunde låta sig göra, emedan generalguvernören icke egde rätt att sålunda ingripa i universitetets angelägenheter. Ett pass för henne själv kunde däremot genast utgivas. För att dock göra vad han förmådde, bad han henne emellertid att ännu före klockan 12 samma dag av broderns läkare anskaffa ett intyg, vilket greve Berg lovade föra med sig, då han några timmar därefter avreste till Ryssland för att begiva sig till kejsarkröningen i Moskva. Vid sitt sammanträffande med greve Armfelt lovade han välvilligt ordna saken med denne och, i händelse icke redan skriftligt tillstånd till resan hade blivit avsänt, skulle telegrafisk order om passets utfärdande expedieras. Passet utficks även i rätt tid.

Om de många förberedelserna för den långa resan skriver Elisabeth Blomqvist till Steinmann:

Inför alla dessa mångfaldiga ärenden, vilka hopat sig liksom ett oöverstigligt berg, och under all denna oro och ångest, som nästan hotar att krossa

mig, står jag dock upprätt och känner mig stundom så lätt som om jag bures på änglavingar, och jag känner dessa vingar, det är goda människors varma, kärleksfulla deltagande, det är kärleken, det är vänskapen, som bära mig på sina mjuka armar. O, hur ljuvt det är att vila där! Gud är kärleken och det är hans armar, som omsluta mig.

Och natten före avresan skriver hon:

Ett sista farväl vill jag säga er från Finland och från vårt gamla, kära hem. Nästan alla väggar äro tomma, allt är i ordning för avresan; i morgon klockan 8 resa vi långt, långt ut i världen. — — Ack, hur svår är skilsmässan!

Så var då det gamla hemmet upplöst, vånningen uthyrd åt främmande människor, skolan stängd. Den 1 september på förmiddagen gingo resenärerna ombord på ångbåten Svithiord, som skulle föra dem över till Sverige.

Redan den 3 september skriver Elisabeth Blomqvist från Stockholm:

Natten mellan måndagen och tisdagen rasade stormen värst. Det var som om den velat söndersplittra hela fartyget. Vågorna spolade över hela däck, (båten var liten och gammal, den brakade i alla fogar) av alla resenärerna var ingen frisk, alla led oavbrutet av den fasliga sjösjukan med undantag av min bror och ett par andra passagerare. Även vi fruntimmer voro rätt illa där. På natten ville jag gå upp på däck för att se, om jag icke misstagit mig och om det verkligen stormade, men

jag kom icke längre än till dörren och kunde endast med möda stå på benen, jag stannade ej heller länge där för att betrakta det fasaväckande, men sköna skådespelet. Vi voro mitt på Östersjön, söder om Ekenäs och Åland och sågo över oss endast himmel och under oss endast vatten, ingenstädes sågs land. Det var stjärnklart och endast enstaka, sönderslitna moln jagade fram över himmeln. På havet syntes, så långt ögat nådde, endast breda band av skummande vågor, som störtade över varandra, liksom uppslukande varandra för att åter genast höja sig och ånyo begynna sin vilda lek. Svithiord kämpade tappert emot dessa vilda sällar, men det var mödosamt och mer än *en* djup suck hördes ur dess kraftfulla bröst. Skummet stod som en dimslöja framför fartygets stäv. Dagen därpå lade sig vinden och vi kände oss alla bättre. Jag tänkte denna natt, att den möjligen skulle bliva den sista i livet, och om jag ock ej ville återuppleva den, var den dock skön och det tycktes mig då, som om jag lugnt kunnat gå döden till möte, men nu, när jag åter är på land, känner jag mig rädd för storm och förnyad oro.

Den 4 september fortsattes färden med ångbåten Bore från Stockholm till Lübeck. Resan går lyckligt och den 7 sept. kan den äldsta systern från Lübeck meddela sina intryck av den gamla hansestaden, som mycket anslår henne. Från Lübeck till Hamburg göra hon och hennes syskon sin första järnvägsresa. Därifrån vidare över Köln och Namur till Paris. Om Kölnerdomen skriver hon: „Att betrakta den en halv

timmes tid, är nätt och jämt nog för att göra på oss ett första imponerande intryck.“

I Paris hava de unga resenärerna glädjen att sammanträffa med systemn Sanny, som vistas där för studium av franska språket. Under ett några dagars uppehåll i Paris njuter Elisabeth Blomqvist i hög grad av besök i Louvre-museerna. Hon „upplevde sköna, sköna timmar med gamla, kära vänner“, d. v. s. konstverk, som hon förut lärt känna genom avbildningar. Hon omnämner såsom sådana tavlor av Raphaël, Murillo, Andrea del Sarto, Correggio, Guido Reni m. fl., och därjämte beundrar hon nya, för henne hittills okända, av Mme. Vigée-Lebrun, Claude Lorrain o. a.:

Och vilka skatter ha icke dessa vänner uppenbarat för mig! — vilken rikedom av skönhet och renhet hos Raphaëls madonnor, hos hans Michaël! — Har icke blivit besviken i min förväntan, alldeles så har jag föreställt mig Raphaëls tavlor, jag ville kunna dela med åt er åtminstone någon del av den njutning de skänkte mig, men vem kan med ord giva ett fullkomligt begrepp om Michaëls änglarena drag, om den heliga eld, som livar dessa drag, om den himmelska klarhet, som utgjuter sig över hela gestalten eller egentligen tyckes strömma ut ur densamma, ehuru den är hållen i en mörk färgton, jag ville påstå, att denna bild upplyses av ett inre andligt ljus, som utstrålar ur den.

Hon är uppfylld av beundran och entusiasm och strävar därjämte att så mycket som möjligt klargöra sina intryck av den härliga konst hon ser.

Till resans mål hade blivit utsedd staden Montpellier i södra Frankrike. Här inredde syskonen Blomqvist sig ett hem för den kommande vintern. En framstående fransk läkare, Mr. Bertin, till vilken de erhållit rekommendation av en läkare i Sverige, blev för de unga främlingarna icke blott en förtroendeväckande läkare, utan ock en verklig vän, som godhetsfullt hjälpte dem med råd och dåd. Genom hans anvisning lyckades de hyra en våning i ett stort hus, omgivet av en härlig, vidsträckt trädgård, hvilket fordom varit ett jesuitkloster, men numera innehades av en Mr. Frès-Puêche och hans fru, som där höllo skola jämte ett internat för gossar. Livet i den sydfranska provinsstaden gestaltade sig för de unga nordborna ganska enformigt och därtill kom att då, och ännu långt senare, det franska samhällsskicket uppdrog trånga, snäva gränser kring unga flickors handlingsfrihet, strängt fastslående vad som för dem kunde befinnas passande och tillåtligt. Utlänningar kunde naturligtvis överskrida gränserna för det som ansågs „comme il faut,“ en utländska

kunde tillåta sig sådant, som ansågs alldeles otillbörligt för en ung fransyska, t. ex. att ensam röra sig ute på gatorna. Men seden och den rådande uppfattningen av kvinnans ställning var i alla fall något för nordbon främmande och osympatiskt.

I Mr. och Mme. Frès-Puêche's läroanstalt och internat härskade en strängt rättrogen katolsk anda. Den yngsta av systrarna Blomqvist, då ännu endast en femtonårig flicka, sammanträffade ofta under fristunderna med de små eleverna i trädgården. Hon har omtalat, huru förbluffande det verkade på henne, då gossarna bådo henne förhöra katekesläxorna och med bokens ord svarade på denna fråga i deras katekes: „Varför är detta sant?“ — „Emedan vår helige fader påven sagt det“. — Ett straff, som ofta användes för de små pojkarna, var att låta dem stå på knä i vestibulen, där de begapades av alla förbigående. En dag, då hon gick genom vestibulen, såg hon där en liten sjuver, som för någon förseelse blivit dömd att utstå skamstraffet och lämnats utan mat, medan kamraterna åto frukost i refektoriet. Vid åsynen av den unga främlingen, som han ofta förut träffat, ropade han ivrigt: „Venez voir, mademoiselle, j'ai batisé le curé!“ Över pulpeten, fram-

för vilken han stod, hängde bilden av en präst och i förtrytelsen över att nödgas stå där och skriva ett straffpensum, i stället för att få äta frukost med de andra, hade gossen stänkt rikligt med bläck över prästens porträtt och njöt så den kortvariga triumfen av sin hämnd.

Bland intressanta bekantskaper, som syskonen Blomqvist gjorde under vistelsen i Montpellier, omnämnas missionären Daumas och hans familj. Mr. Daumas hade ofta sammanträffat med Livingstone och hade länge arbetat i Basutoland i Sydafrika, där han till kristendomen omvänt landets konung, vilken åtskilliga år senare företog en rundresa i Europa och höll föredrag. När Daumas först kom till den ort, som blivit bestämd för hans verksamhet, hade han varit tvungen att själv bygga sin boning och t. o. m. själv tillverka teglen, som den uppfördes av. Så snart huset blivit färdigt, kom hans fästmö från Frankrike och de vigdes i Capstaden. Då de många år senare 1856 med en talrik barnskara återvände till Europa, skedde resan till kusten i en av oxar dragen vagn, medan fadern och den äldsta dottern redo. Färderna över floderna hade isynnerhet varit farliga för krokodilernas skull. Också lejon hade icke varit okända gäster i nejden, där missionärshemmet stått,

dagligen hade ett lejon brukat komma och släcka sin törst i källan, som försåg familjen med vatten.

Mme. Daumas hade varit en varmhjärtad kvinna, som icke blott predikade kristendom, utan även levde i enlighet med dess lära, och hade ivrigt sökt motarbeta grymma och omänskliga seder, som voro rådande bland infödingarna. På grund av en allmänt utbredd tro, att ett nyfött barn, vars mor dött, omöjligt kunde överleva henne, begrovos sådana barn levande med den döda modern. Då Mme. Daumas erfor, att en sådan grym ceremoni åter skulle ega rum, sökte hon förmå dem som skulle utföra den att avstå därifrån, men inseende, att endast övertalning tjänade till intet, erbjöd hon sig att taga vård om barnet och uppfostra det i sitt hem. Tack vare hennes omsorger blev barnet vid liv och genom hennes vackra handlingssätt gjordes början till den grymma sedens avskaffande. — Åtskilliga mindre vackra karaktärsdrag hos européerna hade varit ett stort hinder för missionsverksamheten. De i dessa nejder talrikt bosatta holländska kolonisterna hade isynnerhet varit mycket hatade för den grymhet, varmed de behandlade infödingarna. En gång, då Mme. Daumas velat förmå sin unga, infödda tjänarinna att övergå till kristendomen, hade hon över-

raskats av frågan: „Har ni samma Gud som holländarna?“ Och då svaret blev jakande, vägrade flickan bestämt: hon ville icke hava en sådan gud; den guden kunde omöjligt vara god, eftersom holländarna voro så elaka.

Bekantskapen och samvaron med den mycket upplysta calvinistiska prästen Louis Rognon skänkte Elisabeth Blomqvist även värdefullt utbyte och en tillgiven vän förvärvade hon i en Mme. Cazalis, på vars egendom Fondouce i närheten av Montpellier hon tillbragte slutet av sommaren 1857. Också med några landsmän sammanträffade syskonen Blomqvist i Montpellier. Julaftonen 1856 firade de tillsammans med studeranden, sedermera forstmästaren Anton Reuter, som även för sin hälsas skull vistades i södern. Någon julgran hade man icke kunnat få, emedan julgranen ännu denna tid var okänd åtminstone i dessa nejder av Frankrike, men från botaniska trädgården hade Reuter lyckats anskaffa en liten tall, inplanterad i kruka; och prydd med vaxljus samt sirad med friska rosor, plockade i trädgården, bidrog den till att framkalla julstämning vid de unga nordbornas julfest i fjärran, främmande land.

Theodor Blomqvists hälsa, som en tid tycktes rönt ett välgörande inflytande av söderns

milda klimat, försämrades dock snart ånyo och på våren släckte döden hans liv. Ehuru syskonen längesedan av läkaren varit förberedda på att föga hopp om broderns tillfrisknande kunde givas, vållade dödens skilsmässa dem dock en svår sorg, i unga år kommer döden alltid oväntad, alltid obegriplig. Den yngsta system Anna hade tidigare blivit sänd till Schweiz, där hon detta och det följande året besökte Ecole supérieure des jeunes filles i Lausanne. I denna stad fortsatte också system Sanny sina studier i franska språket för att sedan i början av sommaren jämte Sophie och dennas fästman Th. Sederholm återvända till hemlandet. Det tillfälliga hemmet i Montpellier upplöstes sålunda. Men Elisabeth Blomqvist blev av sin läkare enträget tillrådd att för stärkande av sin ännu mycket vacklande hälsa yttermera ett år kvarstanna i södern.

Sommaren 1857 tillbragte hon i Cette och begagnade där med framgång havsbad i Medelhavet. Senare beskrev hon ofta, huru härliga de varit dessa bad i det ljumma, salta havsvattnet och huru angenämt det kändes, att vid uppstigandet ur badet grävas ned i den heta sanden på plagen för att bliva torr och uppvärmd. Slutet av sommaren tillbragte hon, som

nämndes, på egendomen Fondouce, njutande av vänskapsfull gästfrihet i en härlig natur, samt återvände därefter till Montpellier.

Omsorgerna om den dödssjuka brodern ävensom hennes egen mycket angripna hälsa hade under den gångna vintern för henne omöjliggjort alla studier. Då hennes hälsa nu småningom förbättrades, begynte hon kunna egna några av dagens timmar åt arbete. Hon målade några porträtt och i brev till J. Ph. Palmén ser man henne uppgöra planen att försöka översätta böcker från franska till svenska. Där omnämnes bl. a. en skrift av den kända författaren Adolphe Monod, *Bibelns inspiration*, som för henne själv varit „en skattkammare“ av „ojämförligt värde“. Översättningsarbetet kunde, hoppas hon, medföra ett mycket nödvändigt tillskott till den strängt i anspråk tagna reskassan, och därjämte tror hon, att en sådan översättning kunde öppna „skattkammaren“ även „för dem som ej känna franska språket.“

Svaret från förmyndaren blir dock bestämt avrådande. Han framhåller svårigheten att i Finland finna en förläggare och även, om en sådan möjligtvis kunde vinnas, avkastade litterärt arbete här ytterst ringa pekuniär behållning. Men han tillägger några ord, som visa,

vilka förhoppningar man redan då fäste vid hennes pedagogiska verksamhet. Han skriver (den 20 februari 1857):

Och då Lilli har sin bestämmelse naturligen anvisad att samfäldt med syskonen verka till ett uppväxande släktes förädling, anser jag det vara både nödigt och nyttigt att Lilli jämte de öfriga förenar sina krafter för detta ändamål, hvarvid dock högst få, om alls någon i vårt land eller på vår ort kunna täfla med Eder.

Under vintern i Montpellier erbjöd sig senare för henne tillfälle att giva lektioner i tyska språket. Av innehållet i Elisabeth Blomqvists brev från denna tid finner man, att hennes tanke mycket och ingående sysselsatte sig med religiösa spörsmål. I hennes lynnesläggning hade ju redan tidigt, liksom hos hennes far, framträtt en varm religiös känsla. Dödens omedelbara närhet genom den unga broderns bortgång och hennes egen svårt angripna hälsa, som tvang henne till långvarig överksamhet, måste ju även kraftigt hava bidragit till att just vid denna tid rikta hennes tankar mot de områden, där aningen och känslan mana den sökande att efterforska och vinna en ankargrund bortom de synliga företeelserna. För utformandet av Elisabeth Blomqvist religiösa livsåskådning blev det av stor betydelse, att hon här i främmande land kom i

beröring med personer, vilkas religionsutövning och religiösa livsuppfattning på många vis var olik hennes egen, men för vilka hon fann religionen utgöra ett djupt, inre livsbehov. Katolikerna stodo henne naturligtvis mindre nära, medan till hennes dagliga omgivning hörde protestanter av utpräglad olika åsikter. I Cette bodde hon hos en Mme. Krüger, som var dar-
bist, pastor Rognon, med vilken hon ofta sammanträffade i Montpellier, var sträng calvinist, dr. Bertins systrar, hos vilka hon den senare vintern var bosatt, omtalas som ytterligt rättrogna protestanter. Mycken formell teologi kom sålunda även hennes religiösa känsla till möte vid en tidpunkt, då hon mer än eljes var emottaglig för intryck, och bidrog säkert i sin mån till att hos henne väcka eftertanke och kritik.

På våren 1858 lämnade Elisabeth Blomqvist Montpellier för att begiva sig till Schweiz, där hon avhämtade sin yngsta syster och med henne anträdde hemresan. Resorna skedde ju den tiden långsammare än i våra dagar. Efter någon tids uppehåll i Lausanne gick färden mot norden först med järnväg till Yverdon, därifrån med ångbåt över Neuchâtelsjön och med diligens till Olten, där järnvägen åter tog vid. Över Zürich, Augsburg och Leipzig kommo

resenärerna i början av juni till Dresden och sammanträffade där med brodern Anton, som studerade vid forstakademin i Tharand.

Vistelsen i Dresden blev mycket njutningsrik. Genom brodern infördes främlingarna i ett ungdomligt glatt sällskap, bestående av både nordbor och tyskar, och till detta uppfriskande umgänge med livfulla människor kom yttermera för Elisabeth Blomqvist umgänget med den utsökta konst, som hon hade glädjen att lära känna och njuta av i Dresdens rika konstsamlingar. Då hon vandrade omkring bland tavlor och statyer i museerna, tycktes hon aldrig veta av någon trötthet. Den vinning hon hoppats få genom att i Dresden besöka framstående skolor torde däremot icke blivit stor. Hon hade tidigare skrivit till J. Ph. Palmén, att hon där ville „besöka utmärkta pensionsinrättningar“, och hade uttalat förhoppningen, att hon måtte ega nog krafter och förmåga att uppfatta det hon där finge se och lära. Men den tyska flickskolan torde vid denna tid varit ett magert fält för den som sökte nya uppslag och föredömen till kvinnobildningens främjande och höjande.

Från Dresden gick resan till Lübeck med järnväg och vidare med ångbåten Lennart Thorstenson till Stockholm, där systrarna Blomqvist

uppsökte sin fars gamla vän riksarkivarien J. J. Nordström och hans familj. Den 22 juni befunno sig Elisabeth Blomqvist och hennes syster Anna slutligen åter hemma i Helsingfors.

Hemkomsten efter den långa vistelsen i främmande land präglades av djupt vemod. I ett brev till Steinmann (den 2 juli 1858) yppar Elisabeth Blomqvist, huru smärtsamt det kändes att återse allt förändrat. Gården, där hennes barndoms- och ungdomshem fanns, hade blivit såld och sålunda övergått i främmande händer. Hennes systrar Constance och Sophie voro gifta och hade bildat nya hem; brodern Theodor hade döden ryckt bort ur syskonkretsen; systemen Sanny, som under vintern varit sjuk, befann sig i Åbo vid Kuppis vattenkuranstalt. Av allt vad den hemkommande lämnat vid bortresan, tyck-

tes henne föga finnas kvar: det var allt förändrat, utplånat, borta.

Men de sorgsna tankarna och saknadens förlamande inverkan måste övervinnas och fingo vika för nödvändighetens bjudande krav. Det var nödvändigt att iordningställa ett nytt hem och i samband därmed lokal för skolan. Ett besök av familjen Steinmann bidrog också till att skingra de sorgsna tankarna, att lätta saknaden efter det förgångna, stärka levnadsmodet och liva krafterna för det myckna arbete, som nu väntade på att återupptagas, fortsättas och vidare utvecklas.

Bostads- och skollokal hade blivit upphyrd i postdirektören general A. Gripenbergs gård n:o 18 vid Annegatan och skolan kunde åter öppnas i september. Det är en stor glädje för Elisabeth Blomqvist att ånyo börja sitt skolarbete. Tyvärr tvingar ohälsa henne dock till flere avbrott i detta arbete och under vintermånaderna inspärar sjukdomen henne i långa tider mellan fyra väggar. Hur spänstigt hennes lynne än är, kan hon dock helt naturligt icke undgå att någon gång gripas av missmod, men hur tapert hon bekämpar det, visar t. ex. följande reflexion i ett av breven till Steinmann (den 12 november):

Vi svaga människor tänka vanligtvis mer på framtiden eller på det förflutna än på det närvarande och antaga, att vi vore bättre människor, om allt ginge efter vår önskan, men i stället borde vi säga, att vi måste draga nytta av förhållandena, sådana de äro.

Då året 1858 sjunker ned i det förflutna, sänder hon på nyårsaftonen släktingarna följande hälsning:

I dag sluta vi åter ett år för att begynna ett nytt. Vad skall det nya bringa? Då det är slut, skall det förefalla oss lika kort, som det förgångna, och huru mycket har dock icke detta fört med sig! Då man betraktar dag efter dag, hur mycken enformighet! Men, då man överskådar det hela, vilken omväxling! Så taga sig också gräs och vilda blommor ingenting ut på en rosenkulle, men huru brokig däremot en hel äng och huru rik på skönhet! I detta ögonblick tycks mig det förflutna året likt en stor äng, över vilken jag vandrat; all glädje, som blommat för mig, allt gott, som vederfarits mig, står där som blommor och vaggar sina friska kronor i erinringens solsken — allt sorgligt ligger där liksom torra blad, gömda i gräset, och ger jorden näring, ur vilken blommorna växa. Allt har sin välsignelse, även smärtan. Kunde man, just då smärtan når en, tänka på välsignelsen, som den medför! — åt ett sådant sinnelag skulle det kommande året skänka endast glädje och lycka. Måtte Gud giva oss och eder en sådan sinnesstämning.

Till Elisabeth Blomqvists födelsedag den 17 februari skrev Steinmann till henne följande

brev, som jämte det svar hon omedelbart nedskrev låter oss se, huru i den alltmer förtroligt förda brevväxlingen viktiga livsproblem dryftas, och huru de båda vännerna — båda pedagoger av själ och hjärta — även bemöda sig om att uppfostra varandra.

Den 14 februari 1859. Jag önskar dig lycka till födelsedagen, mycken och stor lycka! Människans lycka består i förnöjsamhet och denna å sin sida i harmoni mellan tänkandet, viljandet och handlandet. Till denna harmoni kan du komma, du har därtill materialet inom dig. Endast din känsla vill icke alltid giva vika för din övertygelse; det givs punkter, över vilka du icke vågar tänka, emedan dina tankar motsäga dina känslor. Pröva allt och behåll det bästa! Har du prövat allt och har du endast behållit det bästa? Då du läser detta, tänker du: Fy, du (d. v. s. jag) vill föra mina känslor vilse, det är en dålig människa! Visst icke, mitt kära, goda barn, jag menar det mycket allvarligt och önskar dig dagligen av hela mitt hjärta det bästa; men jag kan icke annat än önska dig klarhet, ro och förnöjsamhet, ty dem måste man i livet själv tillkämpa sig, och du kan kämpa, om du vill, och har redan segerrikt bestått mången kamp. Du kommer att säga mig: Varför talar du så till mig och gör mig smärta? Lilli, kära barn, förlåt mig, jag kan icke annat! Jag har under senaste [tid] varit i tillfälle att göra upp räkningen med mina egna känslor och min övertygelse; det har givits nätter, då jag icke kunnat sova, (du vet vad det betyder för mig) emedan jag fordrat räakenskap av mig själv; jag har gått strängare till doms med mig själv än med den lärare,

Professor Johannes Steinmann.

som jag skulle döma¹⁾, och jag har kommit till det resultat, som jag från början ansåg för det riktiga. Vid denna självrannsakan har jag åter noga provat mina övertygelser och funnit dem bestå provet. Om jag kunde profetera o. s. v. och hade icke kärleken, så vore jag intet; denna kärlek är det gudomliga frö, som finns nedlagt i varje barns själ och som skall utveckla sig under trogna vårdares skydd!

Redan samma dag Elisabeth Åkronqvist emottog brevet, besvarade hon det på kvällen:

Den 17—18 februari 1859. Klarhet med sig själv är ju det goda, som varje tänkande människa eftersträvar och varefter också jag strävar. Du tror blott, att jag tar miste om vägen till målet genom att jag förblir min religiösa övertygelse trogen och väntar klarhet genom den. Goda Johannes, och du tror det, emedan du ibland har funnit mig dunkel och oklar; o, bedöm icke grundsatserna, endast oförmågan att följa dem. Se, under min sjukdom dessa tider har jag bvt tid och tillfälle att pröva mig — och, Johannes, mer än någonsin har jag då erfarit, att endast Guds ord kan giva mitt hjärta frid och förnöjsamhet. Och huru har det icke stärkt och lugnat mig!

Jag älskar detta ord, jag låter mig genom det gärna bestraffa och tillrättavisa och ännu hellre upp-
rätta. Det är mig kärt liksom en väns stämman. Och jag älskar ju varje tillrättavisning, varje undervisning, som gives mig av personer, som jag älskar och skattar högt. . . . Johannes, jag tror att jag mycket noga har provat mig och tror att jag behållit det bästa.

¹⁾ Syftar på konflikter i skolan, vars direktor Steinmann var.

Professor Johannes Steinmann.

som jag skulle döma¹⁾, och jag har kommit till det resultat, som jag från början ansett för det riktiga. Vid denna självrannsakan har jag åter noga prövat mina övertygelser och funnit dem bestå provet. Om jag kunde profetera o. s. v. och hade icke kärleken, så vore jag intet; denna kärlek är det gudomliga frö, som finns nedlagt i varje barns själ och som skall utveckla sig under trogna vårdares skydd!

Redan samma dag Elisabeth Blomqvist emottog brevet, besvarade hon det på kvällen:

Den 17—18 februari 1859. Klarhet med sig själv är ju det goda, som varje tänkande människa eftersträvar och varefter också jag strävar. Du tror blott, att jag tar miste om vägen till målet genom att jag förblir min religiösa övertygelse trogen och väntar klarhet genom den. Goda Johannes, och du tror det, emedan du ibland har funnit mig dunkel och oklar; o, bedöm icke grundsatserna, endast oförmågan att följa dem. Se, under min sjukdom dessa tider har jag haft tid och tillfälle att pröva mig — och, Johannes, mer än någonsin har jag då erfarit, att endast Guds ord kan giva mitt hjärta frid och förnöjsamhet. Och huru har det icke stärkt och lugnat mig!

Jag älskar detta ord, jag låter mig genom det gärna bestraffa och tillrättavisa och ännu hellre upp-rätta. Det är mig kärt liksom en väns stämma. Och jag älskar ju varje tillrättavisning, varje undervisning, som gives mig av personer, som jag älskar och skat-tar högt. . . . Johannes, jag tror att jag mycket noga har prövat mig och tror att jag behållit det bästa.

¹⁾ Syftar på konflikter i skolan, vars direktor Steinmann var.

— Du har rätt, kämpa måste man för att komma till harmoni — och kampen räcker så länge vi leva — men mitt under kampen kan man också njuta av frid och stillhet, vissheten om slutlig seger. Jag ville kalla denna inre ro människans grund. Till synes kan människan bli dunkel och oklar, liksom himmeln om vintern undanskymmes av gråa, tjocka moln — men bakom molnen strålar solen lika klar och ofördunklad. Så kunna vi icke värja oss för den tunga stämning, som en grå himmel tillför vårt sinne, och dock veta vi, att bakom molnen finnes den kära, klara solen, och äro övertygade om att den blott behöver visa sig för att göra slut på det dystra vädret och den dystra stämningen. Jag ville härmed endast säga, att det ges en inre ro, som ingenting kan störa, det ges i människan en grund, (övertygelsen är det) vilken liksom kan täckas av moln, men som dock är där och som alltid, om ock sparsamt, låter sitt ljus genombryta molnen. — Således i en bemärkelse har man aldrig ro; kampen varar oavlåtligt — och i en annan åter har man alltid ro och frid — i sitt inre medvetande. Det givs dock ögonblick i livet, då kampen upphör, då allt är lugnt i inre och yttre måtto; sådana ögonblick av fullkomlig vila har jag ofta haft under min sjukdom. Man hämtar andan till förnyad kamp; den inre solen lyser ljus och klar; intet moln fördystrar himmeln. Så kände jag över huvud taget i sådana ögonblick, då jag trodde, att jag aldrig mer skulle bli frisk. Tro därför icke, att jag icke gärna ville leva — o, hur gärna! jag tycker att jag ännu kunde vara nyttig till åtskilligt, och livet är mig också kärt — men i dessa stunder kan jag försäkra dig var jag fullkomligt lugn och tillfreds med Guds vilja, och jag önskar endast att, då det rätta ögonblicket är inne, den samma ro skall beskäras mig.

Du ser således, goda Johannes, att din födelsedagsönskan i intet avseende tycktes mig för allvarsam, utan har överensstämt med min egen stämning. Ack, harmoni är ett skönt, härligt ord! och lycklig den som eger den helt — dock „vi se nu genom en spegel i ett dunkelt tal, men då ansikte mot ansikte. Nu känner jag endels, men då skall jag känna fullkomligt, såsom jag ock känd är — när det kommer, som fullkomligt är, vänder det åter, som endels är“.

I ett par kort härefter skrivna brev betonar Elisabeth Blomqvist åter den betydelse korrespondensen fått för hennes utveckling till själv-tänkande. Hon skriver:

Den 15 mars 1859. Jag sade dig i mitt sista brev, att vår korrespondens är för mig en välgärning — javisst, en välgärning, huvudsakligast under de tider jag är sjuk. Jag tänker nu därvid icke på dess högsta inflytande: utvecklingen av min inre människa, som genom denna korrespondens påverkats och för vilken den redan länge varit ett kraftigt medel, jag vill endast säga, vad den för närvarande är: Den upprätthåller mig och bildar en motvikt till inflytandet av isoleringen. Jag lever sålunda med människor, även då jag måste ligga tyst och stilla och då helt naturligt ingen hinner sysselsätta sig med mig, och icke ens bör det, för att icke anstränga mig. Goda böcker äro ett härligt medel, som har ett gott inflytande i samma avseende som korrespondensen — men korrespondensen har det företrädet, att den gör det andliga umgänget mindre abstrakt. Människorna i böckerna kunna väl förekomma en levande, man lever med dem, lider, glädes med dem — men när boken är

läst, försvinna människorna och endast idéerna bli kvar. Vid brevskrivningen försvinna människorna icke för idéerna; bådadera, idéer och människor, stanna kvar och bli alltmer levande, sedan man läst eller skrivit brev. Umgänge med människor är obetingat för människor nödvändigt, liksom frisk luft är det för kroppen, och för denna andliga luftväxling har jag att tacka våra brev.

Den 22 april 1859. Det uppstår mer inre klarhet, om man strävar efter att klargöra något för andra, och i tal väljer man uttrycken mindre noga. Ofta har jag tänkt: vi skulle troligtvis icke känna varandra så väl, om vi hade levat tillsammans alla de timmar vi tillbragt med brevskrivningen, åtminstone mig skulle ni icke känna. [Hela familjen Steinmann] Nej, utan brevskrivningen skulle vi väl vara helt goda bekanta, men icke vänner, det tror jag.

Då en varmare årstid infann sig och sommaren nalkades, förbättrades Elisabeth Blomqvists hälsa och krafterna begynte återkomma. Döden gjorde dock åter sin skörd i det Blomqvistska hemmet och lämnade där en plats tom. Den 6 juni skriver hon till sina släktingar, att hennes gamla moster Lisette gått bort från jordlivet: „Och döden kom stilla och fridfull och lade sin hand på den gamlas hjärta och sade: hör upp att slå.“ — Den 14 juni omtalar Elisabeth Blomqvist, att hon jämte ett par unga flickor, som bodde i hennes hem, hade hållit morgonandakt under blommande syrener i den stora

trädgården, vilken utgjorde en del av den Gripenbergiska gården, och att de därvid läst ett par av Davids psalmer och några dikter av Victor Hugo. Sommaren tillbragtes sedan på det gamla Nordenskiöldska herresätet Eriksnäs i Sibbo. Vilken stor njutning denna sommarvistelse i hemlandet skänkte henne framgår ur följande brev till J. Ph. Palmén och hans fru:

Den 8 aug. 1859. Den sköna, herrliga naturen upptager äfven en stor del af min tid. Jag njuter obeskrifligt af att granska dess under, hvilka, ständigt nya, vexla vid hvarje steg. Ögat behöfver blott flyttas en linea, och formen är förändrad, och nya skönheter yppa sig. Ack, om Ni visste huru jag njutit af vår korta Finska sommar! Jag har helsat hvarje buske, hvarje träd som gamla bekanta. Det är länge, mycket länge sedan jag varit en sommar riktigt på landet. År 1854, då jag var på Luhtiala, var den sista sommar jag riktigt i sin helhet njutit; alla de derpå följande, ända till denna, ha till största delen tillbragts i städerna H:fors, Åbo och Cette. Ericsnäs är verkligen ett af de bäst lottade landtställen man kan finna. Här finnes en rikedom på promenader, som ej kan nog värderas. Knappt någon dag ha vi tillbragt på ett och samma ställe. Vi föra ett riktigt nomadlif med våra arbeten och böcker. Vi uppsöka alltid något nytt och beqvämt ställe för att slå oss ned och lemna det alltid med ett tacksamt minne. Kanske äfven njutningen att vara frisk mycket bidragit dertill att jag ej kommit mig att skrifva. Det kännes så godt att kunna vara verksam, att hvarje minut jag ej använder till göromål, dem jag

under det sjuka tillståndet fått försaka, tyckes mig förlorad. Jag har under sommaren beredt mig till lectioner i rita, dem jag i höst och vinter skall gifva mina elever. Det är en högre kurs än den de hittills genomgått, och den jag sjelf ej fått genomgå hos min ritlärare, och hvilken jag mycket saknat. Detta arbete har visst kostat mig en uppoffring, som ej varit lätt. Jag har försakat att måla — det afgick ej utan strid med mig sjelf, må Ni tro, men hvad är att göra? plikten framför nöjet är en lag, hvars riktighet Ni äfven väl känner.

Det samhälle, vilket Elisabeth Blomqvist efter sin långa vistelse i främmande land hade återvänt till, var i flere avseenden ett annat, än det hon vid sin bortresa lämnat. Vårt land stod efter det orientaliska krigets avslutande vid dörren till en ny tid. Det nya tidskiftet, som inträdde med kejsar Alexander II:s regering, kom med väckelser till samhällsreformer av djupt ingripande art på många områden. Ett nytt land, ett ungt, spirande, vårligt Finland med löften och ljusa förhoppningar höll på att arbeta sig fram efter en tid av lång och tyngande dvala. En längtan att vara med, en verksamhetsiver, en okuvlig önskan att bygga upp, att föra fram i dagen detta nya, som man ännu blott anade, men som man med visshet trodde på och hoppades få se förverkligat, hade gripit sinnena i vida kretsar. Gamla och unga vän-

tade och trodde på den nya tid, som randades. Hoppet om lantdag begynte skymta fram och därmed framtidsmöjligheter, som icke ens kunde överskådas eller beräknas. På våren 1856 hade kejsar Alexander II, åtföljd av sina bröder, besökt Helsingfors och dröjt kvar tre dagar. Under en alltid minnesvärd session i senaten, där landets storfurste presiderade, upplästes då en not, som utgjorde en förteckning över flere synnerligen viktiga frågor, för vilka styrelsens uppmärksamhet ofördröjligen påkallades, och som i själva verket innehöll ett helt reformprogram för Finland. Bland de där anbefallda åtgärderna fanns även förslag till organisation av folkbildningen. Skolfrågorna kommo sålunda att under en lång tid framåt stå på dagordningen, och den ingripande omgestaltningen av hela landets folkupplysning, som genom dem avsågs, verkade att de omfattades med värme och intresse icke blott av de egentliga pedagogerna och personer, som på ämbetets vägnar skulle sysselsätta sig med reformarbetet, utan jämväl av den bildade allmänheten inom vida kretsar. Vittnesbörd härom bära bland annat de häftiga tidningsfejder, som under dessa år fördes i skolfrågor.

Ehuru ända intill senaste tid utan något verkligt avgörande inflytande på samhällsangelägen-

heternas ordnande, ha kvinnorna hos oss på skolans fält dock förmått göra en så djupgående insats, att endast en framtida, opartisk granskning till fullo skall kunna klarlägga denna verksamhets betydelse för samhällsutvecklingen i sin helhet. I detta fosterländska bildningsarbete står Elisabeth Blomqvist genom sitt tidigt påbörjade, oavlåtliga och målmedvetna strävande för kvinnobildningens utveckling och höjande i främsta ledet av de stora nybyggarna under uppvaknandets tider.

I den nya gymnasii- och skolordning, som utfärdats 1843, hade säkert många, då den utkom, med undran och häpnad funnit upptagna bland landets läroanstalter även två s. k. Fruntimmersskolor, den ena i Helsingfors, den andra i Åbo. På utbildningen av lärarinnor för dessa och tillkommande Fruntimmersskolor hade man dock icke tänkt och skulle ännu på länge ingenting göra från statens sida för att avhjälpa bristen. Det blev Elisabeth Blomqvists stora ledande tanke — den som småningom hos henne vaknade, växte och utformades till handling — att lärarinnebildningen var en livsfråga för Finlands skolor och hem. Huru hon mognade för denna gärning, som skulle bliva den centrala i hennes livsverksamhet, genom vilka inflytan-

den hennes blick alltmer vidgades, huru fältet av henne småningom beträddes och de första fröen där såddes, detta utgör icke blott ett viktigt blad i hennes eget livs historia, utan jämväl ett betydelsefullt bidrag till kännedomen om huru kvinnorna hos oss inriktades mot nya livsuppgifter och därigenom fingo betingelser att danas till medborgarinnor med samhällsintressen och med vilja att göra sin insats i samhällsutvecklingen.

Om riktlinjerna i Elisabeth Blomqvists egen utveckling under denna tid ge flere av breven till Steinmann intressanta upplysningar, så mycket mer beaktansvärda, som ju ytterst få uttalanden i dessa ämnen av kvinnor från denna tid blivit bevarade — eller åtminstone ännu blivit synliga — för eftervärlden. Genom att Steinmann var utlänning, kommo även åtskilliga spörsmål att avhandlas utförligare, än vad fallet hade varit mellan landsmän.

Ett av dessa betydelsefulla spörsmål blev nationalitetsfrågan, som vid denna tid begynte stiga fram och hos oss intaga den förgrundsplats den sedan under årtionden skulle behålla. Steinmann kunde, om någon, kallas kosmopolit. Hans far var född i Sachsen, hans mors släkt härstammade från Kurland, själv

var han född och uppfostrad i Petrograd, men hade sedan bedrivit sina universitetsstudier i Berlin och Leipzig. Såsom professor vid ett ryskt universitet och senare såsom medlem av folkupplysningsministeriet i Ryssland arbetade han energiskt för kulturen i detta land och hade enligt uppdrag utarbetat ett förslag till ett omfattande folkbildningsarbete ungefär samtidigt, som U. Cygnæus hos oss begynte organisationen av folkskolor och seminarier. Nationalitetsfrågan kunde därför endast ega en underordnad betydelse för honom. Elisabeth Blomqvist omtalar i ett av sina brev (den 2 november 1859) en Schillerfest, som vårt universitet hade firat, och skriver i anslutning till Schillers berömda ord, att nationen endast är ett fragment av mänskligheten:

Att tänka så är stort och dock kan icke var och en höja sig därtill. Och kanske vore det icke ens gott? kanske skulle troheten i det lilla fattas hos mången, om blicken ginge längre än kraften att verka räcker till. Om också nationen endast är ett fragment av mänskligheten, så måste detta fragment vårdas och vårdas troget. Äro icke vi måhända just ett sådant fragment, som ligger i vaggan, eller skulle måhända nationernas utveckling nu måsta försiggå annorlunda än tidigare? Det kan så vara, men i alla fall tror jag, att nationalitetskänslan måste i alla tider bliva den första

vårdarinnan, ehuru barnet snabbare skall växa ifrån henne än i gamla tider. (Hos romare och greker).

Frågan om nationalitetskänslans berättigande fortsättes i ett par senare brev:

Den 15 november. Jag har icke talat om mig själv, då jag sade, att det „kanske vore nödvändigt för vårt lands väl att några människor så innerligt hänga fast vid det, att de uteslutande rikta sin verksamhet därpå.“ Jag känner sannerligen icke något nationalhat, jag tror att vi härutinnan överensstämma och se en människa i varje människa.

Den 19 november. Schillers uttrycksfulla ord: „Nationen är endast ett fragment av mänskligheten“ — finna fullständigt medhåll hos mig. Jag upptog endast den frågan, som jag hittills ännu icke klargjort för mig, om icke måhända detta uteslutande fosterländska strävande, som jag ofta har sett, om det icke måhända till en början är nödvändigt i ett land också i våra dagar för att väcka detta land ur sin slummer. Det är en begränsning, jag inser det tydligt, men kan man fordra något annat, förr än den individuella utvecklingen egt rum, och ha icke alla nationer så utvecklats till en början? För mig är nationen i stort sett, vad familjen är i smått Jag kallas ofta „kosmopolit“ och har mången gång fått utstå angrepp därför. Och, Johannes, den tro jag bekänner, är den icke helt kosmopolitisk? Jag ryggar alltid tillbaka, då den ena människan av en nation icke bedömer en annan av en annan nation på ett människovärdigt sätt, och jag säger mig: Om denna kände alla människors Gud, kärlekens Gud, skulle han icke tala så.

I tidskriften *Från Nära och Fjärran*, som be-
gynt utgivas av Th. Sederholm, hade ingått en ar-
tikel om Runeberg, skriven av utgivaren. Med an-
ledning härav blev i brevväxlingen (januari 1860)
fråga om det svenska språkets och den svenska
kulturens betydelse för Finland. Steinmann
egde naturligtvis alltför ringa kännedom om för-
hållandena här för att kunna bilda sig en riktig
föreställning om denna sak. Han hade i något
av sina brev fällt ett yttrande om att kvinnorna
i Finland borde lära sig finska för att nedbryta
den kinesiska mur, som skilde dem från folket.
Elisabeth Blomqvist anknyter sitt svar härtill:

Däri har du fullkomligt rätt. Men, ser du,
därmed är icke allt vunnet, att de förstå finska;
de måste också ega en verklig bildning, de måste
veta mer, än det som är skrivet på finska språket.
De måste lära känna och älska folket, och av ingen
lära de sig det bättre än av Runeberg. Jag vet
det av egen erfarenhet! Runeberg har ingivit mig
denna kärlek till folket och mitt lands välfärd.
Jag egde icke denna kännedom om folket, förr än
jag läste Runeberg. Ingen har tidigare så levande
kunnat framkalla detta medvetande som just Ru-
neberg. Och jag representerar i detta avseende
för dig det som de flesta hos oss hava insett.
Runeberg hava de att tacka för att de lärt känna
sina plikter jämte sin egenart som ett visserligen
litet, men enhetligt folk. Om man frånser det
trångbröstadade (en naturlig följd av detta folks av-
stängdhet) — som visserligen hos mången och i

många punkter, beträffande landets förhållanden, har blivit framkallat genom Runeberg, om man frånser denna trångbröstade uppfattning — som också förefinnes endast hos yngre, föga tänkande personer — har Runeberg verkat oändligt mycket gott. Theodors [Sederholm] uppsats var intet skryt; den har framkallats av den omständigheten, att många, ofantligt många alls icke eller endast föga kända Runeberg. Detta är naturligtvis ytterst sällan fallet i Helsingfors. Men i småstäder och på landsbygden händer det nog.

De åsikter i nationalitetsfrågan, som redan här skymta fram, förverkligade Elisabeth Blomqvist senare i livet i handling på ett sätt, som länder icke blott henne utan ock vår svenska skola till heder. Då hon efter slutad livsgärning gått bort från jordlivet 1901, berörde en av hennes forna elever, dr. Maikki Friberg, i en kortare levnadsteckning¹⁾ denna sak:

Medan språkstriden rasade och t. o. m. inträngde inom skolans helgade område, påtryckande sin stämpel på den ungdom, som gick ut i livet, bade den, tack vare Elisabeth Blomqvist, ingen plats i sv. fruntimmersskolan Hon hade elever på lärarinneklassen, vilka varmt intresserade sig för finska språket och använde det som samtals-språk under kvarterna, men det skulle aldrig fallit henne in att anmärka därom.

1) *Maikki Friberg*: Minnesblad över Elisabeth Blomqvist *1827 †1901. S. 21 o. 22.

Då man vet, vilket ofantligt inflytande nationalitetsstriden haft hos oss, och huru den inträngt och våldsamt gjort sig gällande på snart sagt alla samhällslivets områden, måste både med glädje och stolthet antecknas, att den kvinna, som djupare än någon före henne ingripit i vår kvinnliga ungdoms uppfostran, var fördomsfri och vidsynt nog att låta skolarbetet stå utom dagens partifejder och sålunda kunde gagna hela den kvinnliga ungdomen i det land hon så varmt älskade.

SYNPUNKTER OCH RIKTLINJER I UPPFOSTRINGSFRÅGOR.

Det skedde helt naturligt, att skolarbetet småningom i allt högre grad och slutligen helt lade beslag på Elisabeth Blomqvists tid och krafter. Då hon efter hemkomsten från den långa vistelsen i främmande land 1858 på hösten återtagit sin verksamhet som föreståndarinna, uttalar hon i ett brev till Steinmann (den 7 november) sin stora tillfredsställelse över att för skolan kunnat vinnas så framstående lärarkrafter. Där säges, att en ung studerande, Emil Böök¹⁾, visar sig vara en förträfflig lärare i

¹⁾ Sedermera skolrektor och professor.

historia och geografi. Lärare i svenska var Viktor Öberg ¹⁾, i finska Julius Krohn ²⁾ och något senare, då kompositören Gabriel Linsén återvänt hem efter studier vid konservatoriet i Leipzig, övertager han sångundervisningen. Förteckningen över de lärarkrafter, som under årens lopp en längre eller kortare tid voro verkamma vid den Blomqvistska skolan, intygar ock, att denna skola på bästa vis sökte tillgodose en grundligare undervisning, än den som förut ansetts nödvändig för flickor. Sålunda upptager denna förteckning namnen på sedermera statsrådet Th. Rein, senator Leo Meckelin, senator K. E. F. Ignatius, seminariedirektor K. G. Leinberg, teologie dr. G. M. Wænerberg m fl. Lärarinnor voro systrarna Elisabeth och Alexandra samt (senare) Anna Blomqvist, Helene Simelius, Mathilda Linsén, Fanny Palmén, Miss Cläsen m. fl.

Osäkerheten i privatskollärarnas ställning visade sig dock även här vara en av de största svårigheterna, som ledarinnan hade att övervinna. Hon skriver härom den 9 maj 1861: Man gläder sig åt att ha den goda metoden i

1) Sedermera folkskoleinspektor.

2) „ e. o. professor i finska språket o. litteraturen.

gång och då kommer genast tanken: för huru länge?“ Och med anledning av att en mycket omtyckt lärare skulle lämna skolan, säger hon: „Det går redan sedan år tillbaka så för oss: i vår skola göra de unga lärarna sina första försök, öva sig och, då de äntligen börja bliva verkligt goda lärare, vilja lyceiföreståndarna ha dem och de lämna oss.“

Tanken på den vinning pedagogerna själva kunde hava av meningsutbyte med varandra kom Elisabeth Blomqvist att ibland till sitt hem inbjuda skolans lärare och lärarinnor till konferenser, där allmänna pedagogiska spörsmål upptogos och diskuterades. Huru betydelsefullt ett sådant meningsutbyte kunde bliva för arbetet i skolan tycktes tidigt stått klart för henne, ty redan i ett brev av den 22 april 1859 nedskriver hon med anledning av ett besök, som en småskollärlarinna gjort hos henne:

Det händer sällan, att jag kommer tillsammans med lärarinnor, som gärna tala om uppfostringsfrågor Lärare och lärarinnor, tycker jag, borde ofta träffas — också från olika skolor — och meddela varandra sina erfarenheter och åsikter. Det skulle sporra till nya strävanden och göra deras arbete lätt och angenämt. Allt deltagande uppfriskar och uppmuntrar, det har jag själv erfarit Människorna i allmänhet och pedagogerna isynnerhet borde alltid sträva efter förening.

Gemensamma strävanden skänka njutning, medan allena lämnad kraft endast giver ett bedrövligt resultat och sålunda smärta.

Lärarna och lärarinnorna vid den Blomqvist-ska skolan hade med livligt intresse deltagit i konferenserna. Ett av breven till Steinmann (den 1 november 1860) bevarar en redogörelse för en av dessa konferenser, där följande frågor diskuterades:

1) Bör den geografiska undervisningen börja med Europa eller med de andra världsdelarna? (Referent J. Krohn.) 2) Huru bör undervisningen i hemortskunskap meddelas? 3) Böra naturföremål förevisas vid den geografiska undervisningen? 4) Vilken metod bör följas vid den första språkundervisningen? 5) Man har meddelat, att föräldrar ansett barnen bliva överansträngda genom hemläxor.

Vid besvarandet av den fjärde frågan hade J. Krohn och lektor C. G. Borg företrätt två olika åsikter: Krohn förordade åskådningsundervisning, som även av honom användes, medan Borg gav företräde åt den teoretiska undervisningen. Elisabeth Blomqvist anslöt sig till den förstnämnda åsikten. Den femte frågan besvarades av henne nekande på grund av anställd provläsning med barnen för att utröna, huru mycken tid de i själva verket använde till läxläsningen.

Skolans alltjämt stigande elevantal framkallade naturligtvis utvidgade kurser. På hösten 1861 uppges eleverna hava varit till antalet 63 och därjämte 10, som deltog endast i en del lektioner, och det heter i ett av breven om eleverna, att de „hittills endast gjort oss glädje“. Läroplanen för den fullständiga sexåriga skolkursen upptog följande ämnen: Religion, Allmän och Finlands historia, Aritmetik, Naturkunnighet, Svenska (ämneskrivning, grammatik och litteratur), Finska, Franska, Tyska, Engelska, Skrivning, Teckning, Sång, Handarbete, Gymnastik.

För undervisningen i flere av dessa läroämnen utarbetades nya kurser. Här nämndes redan tidigare, att Elisabeth Blomqvist för teckningsundervisningen sammanställde en kurs enligt Hippius' metod, som senare antogs även av flere andra läroverk hos oss, bland dessa det nyinrättade seminariet i Jyväskylä. Den 17 oktober 1860 skriver hon: „Just nu kommer jag från teckningslektionen; vi ha tecknat efter torra blad och träklossar; så torrt och träaktigt det än låter, var det dock liv däri“. Till teckningskursen hörde också perspektivlära, ett undervisningsämne, som icke tidigare torde ha förekommit i våra skolor. Vid språkundervisnin-

gen infördes vad man långt senare pläгат kalla en „modern metod“, i det Sanny Blomqvist vid undervisningen i franska och Julius Krohn vid undervisningen i finska använde från utlandet för ändamålet införskrivna bilder såsom ett viktigt hjälpmedel för språkets praktiska inlärande. Och vid en tidpunkt, då ännu enligt den allmänna meningen kroppsrörelse ansågs som något i hög grad okvinnligt och något t. o. m. opasande för flickor, infördes i den Blomqvistska skolan gymnastik, ledd av E. Ling, en brorson till den svenska gymnastikens fader.

Då det år 1861 blev nödvändigt att för skolan upphyra en större lokal, men då denna lokal var belägen i Kronohagen, som ansågs för en något avlägsen stadsdel, uppstod hos föreståndarinnan tanken att förlägga undervisningen till de tidigare av dagens timmar, vilken tid ju senare i alla landets läroverk blivit antagen såsom den lämpligaste skoltiden. Den 25 januari 1861 rådfrågar hon Steinmann angående den påtänkta förändringen och utlägger saken på följande sätt:

Om vi få en större våning, d. v. s. skola få större skolrum, kunde vi inrätta det så att barnen endast två gånger dagligen behövde gå denna väg. Vi vilja — först höra föräldrarnas åsikt, en stor

del av dem är redan med om saken — göra försöket och begynna lektionerna halv 9 på morgonen, arbeta till halv 12, varefter barnen finge vila 1 1/2 timme, förtära sin frukost, som de medfört i en liten korg, gå och spatsera med en lärarinna. — Norra hamnen är alldeles i närheten och trakten mycket stilla och folktom — och klockan 1 skulle lektionerna åter begynna och vara till kl. 3. På detta vis behövde icke barnen fyra gånger om dagen, ofta i ett fruktansvärt väder — och ofta till fots — vandra en lång väg. De föräldrar, som bo i närheten eller som hava häst, kunde avhämta sina barn, om de ville. Så behövde också de små stackrarna icke vandra hem i mörkret, utan vid klart dagsljus

Senare (den 16 april) skriver hon, i samband med den planlagda förändringen, om något, som också i våra dagar blivit ansett för ett nytt pedagogiskt uppslag:

Vad säger du om denna min plan för hösten? — Vi skola, som du vet, hava stora, höga rum med många och höga fönster, där den kära solen skiner in. Ett bräde framför varje fönster kunde lätt anbringas och barnen — åtminstone de större, kunde en var föra med sig en blomkruka med blommor efter behag och sedan själva vårda dem; detta skulle för dem bliva en välgörande och trevlig sysselsättning under fristunderna Genom den ändrade skoltiden komma vi att vara mycket tillsammans med barnen, och då vore det bra att för dem hava en praktisk sysselsättning.

På hösten, då den nya arbetstiden införts, skriver föreståndarinnan (den 6 september 1861):

Den nya skoltiden har hittills mycket behagat oss. Klockan halv 9 på morgonen börja lektionerna och kl. halv 12 vilar man sig till kl. 1. Det vill säga kl. halv 12 gå några av barnen, som bo i närheten, hem, de övriga ställa sig kring ett eller två stora bord och taga fram sina smörgåsar ur korgarna. Efter frukosten göres en spatsertur till Elisabethstorget, där en liten trädgård finnes. Där leka barnen och springa omkring. Kl. halv ett samla de sig åter i klasserna. Arbetet gör mig stor glädje, d. v. s. undervisningen, den är en verklig njutning.

Ett av Elisabeth Blomqvists pedagogiska önskemål, som först en senare tids skola har kunnat förverkliga, var ett skolbibliotek. Med anledning av att en elev kommit och bett om anvisning på böcker till läsning i hemmet, skriver hon om sin livliga önskan att kunna inrätta ett skolbibliotek för att därifrån gratis utgiva böcker till skolbarnen. För att råda bot på en brist, som det tyvärr icke stod i hennes makt att avhjälpa, lånade hon mången gång frikostigt ut sina egna böcker till läshungriga elever.

Det blir emellertid icke blott hennes egen skola och dess förkovran, som upptar hennes tankar och göres till föremål för hennes livfullt intresserade strävanden. Den amerikanska författaren R. Waldo Emerson har i en av sina essayer betecknat „den rena, oegennyttiga kär-

leken till universellt framåtskridande“ såsom en „oinskränkt kraft, som av ingenting i världen kan dragas eller lockas från sin bestämda väg“. Det är detta slags kärlek till framåtskridande, som blir en alltmer bestämmande faktor i Elisabeth Blomqvists verksamhet, en alltmer skönjbar drivkraft, ju mer hon mognar för sin gärning, ju mer målmedvetet hon tränger in på den väg, som skall leda till det centrala i hennes livsuppgift. Denna hennes varma håg, denna lidelse för framåtskridande och upplysning mötte därjämte i tidsriktningens kulturella strävanden flere uppslag, som verkade befruktande och som eggade och sporrade henne till handling. Här har tidigare nämnts, att folkbildningens höjande mot slutet av 1850-talet blivit ett av de brännande spörsmålen i vårt land, icke blott för pedagoger och ämbetsmän, som hade att befatta sig med saken, utan även för vida kretsar av bildade samhällsmedlemmar, som begynte inse, att arbetet för folkbildningen var ett oavvisligt livsvillkor för landet.

I ett brev av den 28—29 november 1859 skriver Elisabeth Blomqvist till Steinmann, att hon någon dag förut i sin svågers och systers (Th. och Sophie Sederholms) hem, deltagit i ett möte, där frågan gällde inrättandet av ett folkbiblio-

tek i Helsingfors. Mötet enade sig icke blott om uttalandet, att ett sådant bibliotek vore i hög grad nyttigt och önskvärt, utan ock om beslutet att lägga grunden därtill. Som en av de mest intresserade deltagarna i mötet omnämnes i brevet Julius Krohn. — Att här framträdde en framtidstanke, rik på utvecklingsmöjligheter, bekräftar till fullo Helsingfors stadsbibliotek i våra dagar. — Elisabeth Blomqvist uttrycker sin stora glädje över att den fattiga delen av stadens befolkning skall få tillgång till böcker, men gör (den 6 december) inkastet: „Bättre än ett lånebibliotek vore organiserade folkskolor“. Att hon ingenting kan göra för att främja denna livsak för folket, bedrövar henne djupt. Sedan åratal tillbaka säger hon sig hava drömt om huru härligt det vore att gå från by till by och öppna skolor för bygdernas fattiga barn, men utropar hon åter, detta är ju „ord, endast ord och ingen handling“! Då Steinmann i ett av sina brev omtalat, att han nyligen gjort ett besök hos kultusministern och uppläst en reseberättelse jämte ett förslag, som han haft i uppdrag att utarbета för organiserandet av folkskolor i Ryssland, omnämner Elisabeth Blomqvist i sitt svar (den 27 och 28 december 1859) Uno Cygnæus' påbörjade arbete för folk-

skolorna i Finland och yttrar sin livliga önskan att få träffa Cygnæus och samtala med honom. Hon söker en tröst i den övertygelsen, att om hon också själv ingenting kan göra för folkskolans stora sak, så är det ju sist och slutligen icke på oss det kommer an, vad vi skola göra i livet. Hon är viss om att „en högre makt än vår vilja länkar här vårt öde, det kommer an på huru vi emottaga detta öde och fylla de plikter vi emottagit“. Men som den skönaste lotten i livet betraktar hon dock uppgiften att väcka ett folk ur den djupa okunnighetens dvala.

Icke lång tid härefter har hon sammanträffat med Uno Cygnæus. Ett brev av den 24 april 1860 omnämner, att hon besökt Cygnæus i avsikt att tala om en ung lärarinna, som enligt hennes tanke hade goda förutsättningar att kunna utbilda sig till en dugande lärarinna för det blivande seminariet i Jyväskylä. Visserligen vore ju seminariet ännu en framtids tanke, säger hon, men „jag var lycklig över att tala med Cygnæus, han är en vänlig, för sin idé mycket varm man. Vi talade mycket om uppfostran“. Med den livfulla övertygelsens värme förde hon också under detta samtal teckningsundervisningens talan, i det hon redogjorde för Hippius' metod — vilken senare även infördes

vid seminariet i Jyväskylä — och med ungdomlig entusiasm utropar hon i brevet: „Ack, om jag vore så lycklig att vara frisk och kunna finska, så skulle jag med tiden bliva teckningslärarinna vid seminariet! — om man ville hava mig“. — Hon uttrycker också sin livliga önskan, att Cygnæus måtte bliva bekant med Steinmann för att få noggranna uppgifter om de utländska seminarier denne besökt under en nyligen företagen studieresa. Någon tid härefter erfar man även genom Steinmanns brev, att Cygnæus uppsökt honom i Petrograd.

Det kan vara på sin plats, att här något närmare beröra de bildningssträvanden, för vilka Cygnæus, såsom „den finska folkskolans fader“, blev tidens främsta målsman hos oss. Ty det är otvivelaktigt, att Elisabeth Blomqvists allmer till gärning mognande önskan att kunna framdriva en organiserad, tidsenlig lärarinneutbildning i vårt land, sträckte sina rötter djupt ned i dessa tidsrörelsers friska källsprång, liksom ju ock hennes gärning blev en av de mest betydelsefulla länkarna i tidens stora väckelse- och bildningsarbete. Mellan henne och Cygnæus funnos viktiga beröringspunkter i uppfattningen om uppfostrans betydelse och mål; bekantskapen med honom blev en vinning för hennes ar-

bete och en glädje för henne personligen. Cygnæus har själv under den häftiga polemiken, som i början av 1860-talet fördes mellan honom och J. W. Snellman med anledning av folkskolornas organisation, betecknat det såsom „en särdeles lycklig omständighet“, att han under sin långa vistelse i Petrograd hade tillfälle „att erhålla allt det utmärktaste av utlandets pedagogiska litteratur“. Genom Steinmann hade Elisabeth Blomqvist samma förmån att erhålla och lära känna denna nya litteratur. Man ser ofta nyutkomna böcker omnämnda i hennes brev, och under en lång följd av somrar, som familjerna Steinmann och Blomqvist tillbragte tillsammans på landet här i Finland, studerades ivrigt äldre och yngre pedagogisk litteratur. Sålunda kunde Elisabeth Blomqvist också tillegna sig den nya pedagogikens livskraftiga idéer, som fingo sätta frukt jämväl i hennes livsverk.

Redan i början av 1800-talet hade man i vårt land begynt egna uppmärksamhet åt folkbildningsfrågan. Gustaf F. Lönnbeck säger härom i sin biografi över U. Cygnæus:¹⁾

Den vaknade och ständigt tilltagande uppmärksamhet man här började egna denna fråga, kan be-

¹⁾ *Gustaf F. Lönnbeck*: Uno Cygnæus. „Finska folkskolans fader“. S. 55 o. följ.

traktas såsom ett, om också svagt eko av de stora pedagogiska rörelser, vilka under senare hälften av det föregående seklet genomströmmade Europa. I början behandlas folkbildningsfrågan hos oss endast av några enskilda och för vissa begränsade ändamål, men från och med 1840-talet blir densamma ett ofta och livligt behandlat diskussionsämne även inom vår denna tid visserligen obetydliga tidningspress. Att detta ämne är bland de första allmänna frågor, som upptagas till diskussion, visar i sin mån huru idén om skolor för allmogen, eller för hela folket, redan omfattades åtminstone inom de mera vakna kretsarna i landet. Intressant är att följa uttalandena i tidningspressen under denna tid, från början av fyratio- till början av femtioalet, ty man kan här steg för steg finna, huru folkskolans idé arbetat sig fram till allt större klarhet. Ännu under förra hälften av femtioalet kunde idéns förverkligande dock icke komma i fråga, dels därför att denna tid överallt i Europa karaktäriserades av den reaktion, som efterföljde 1848 års revolutionära rörelser, dels för orientaliska krigets skull 1853—56.

Bland de av kejsar Alexander II anbefallda åtgärderna, påbjudna under den märkliga sessionen i Finlands senat 1856, då kejsaren presiderade, fanns även den att „*avgiva förslag huruledes organisation av skolor för folkbildningen inom kommunerna på landet må underlättas.*“ Med anledning härav vände senaten sig först till domkapitlen för att infordra deras utlåtanden i ärendet. Sedan dessa inkommit, trycktes de på båda de inhemska språken och spriddes i

landet, varjämte sakkunniga och för folkbildningen intresserade personer uppmanades att inom augusti månad 1857 inkomma med anmärkningar rörande dessa frågor. Det var då Uno Cygnæus inlämnade sin uppseendeväckande avhandling i ämnet. G. Lönnbeck säger: ¹⁾

För att rätt förstå betydelsen av detta utlåtande, bör man veta, vad domkapitlens förslag gingo ut på. Alla tre biskoparne hade, som nämnt, suttit i den ovannämnda kommittén, och de tre domkapitlens förslag voro därför överenstämmande, ofta till och med likalydande. Men domkapitlens liksom kommitténs förslag gingo i själva verket endast ut på att kyrkolagens stadganden och övriga överhetliga, med laga kraft ännu gällande påbud angående den religiösa folkundervisningen måtte „ånyo till efterlevnad inskräpas och i vissa delar närmare avpassas efter de förhandenvarande tidsförhållandena“. Från det folkbildningsideal, som redan var erkänt och tillämpat i flere länder i Europa och dit den upplystare allmänna meningen även hos oss redan börjat höja sig, stodo de mycket fjärran. Den „folkskola“, som föresvävade domkapitlen, var endast en förberedelseanstalt till skriftskolan för isynnerhet de barn, som ej i hemmet blevo i detta avseende tillräckligt förberedda.

Enligt domkapitlens förslag borde lärarbefattningen vid dessa skolor omhänderhavas av församlingens klockare, och för att möjliggöra detta

¹⁾ *Gustaf F. Lönnbeck*: Uno Cygnæus. „Finska folkskolans fader“. S. 59.

ansågos klockarskolor vara „av behovet i hög grad påkallade“.

Lyckligtvis såg Cygnæus folkbildningsfrågan från en helt annan synpunkt, och det utlå- tande han inlämnade blev av epokgörande be- tydelse för Finlands folkskola och folkupplys- ningsarbete. Betänkandet lades av regeringen till grund för vidare åtgärder. Den 19 april 1858 utfärdades en kungörelse, „angående grun- derna för ordnandet av folkundervisningen i stor- furstendömet Finland“, i vilken de viktigaste av de åtgärder Cygnæus föreslagit fastställdes. Det beslöts också, att en lämplig person skulle ut- sändas för att genom resor i eget land och ut- landet vinna kännedom om existerande förhål- landen samt studera folkskoleväsendets utveck- ling i olika länder, och Cygnæus utsågs till detta maktpåliggande värv. Efter hemkomsten från denna studieresa inlämnade Cygnæus i decem- ber 1859 sin reseberättelse, som genom att den trycktes, även blev tillgänglig för allmänheten. Åt honom uppdrogs därefter „att utarbета full- ständig förslag såväl till det i nåder anbefallda folkskollärarseminarium som till organisation av själva folkskolorna i landet“.

Under större delen av 1860 var Cygnæus upptagen av att utarbета detta förslag och bodde

för detta ändamål några månader i Helsingfors. I medlet av november hade han fullgjort sitt värv och inlämnade till senaten sitt *Förslag rörande folkskoleväsendet i Finland*. Det trycktes och utkom i slutet av januari 1861 samt överlämnades till behandling åt en stor granskningskommitté. I sina anteckningar har författaren själv sagt härom: ¹⁾

En svår tid började här hemma, då den nämnda granskningskommittén sammanträdde. Redan på förhand kunde man ana svårigheter. Egentligen funnos få verkliga skolmän bland de kommitterade, ännu mindre någon *folkskoleman*.

I själva verket framträdde både inom kommittén och i den periodiska pressen mot hans förslag en stark motström: i den polemiska fejden bröto sig åsikterna häftigt och skarpa hugg växlades. J. W. Snellman kritiserade hänsynslöst i *Litteraturbladet* åtkilliga punkter av Cygnæus' förslag, vilka icke överensstämde med Snellmans filosofiska och pedagogiska åsikter. Det utförligaste av Cygnæus' svar på angreppen ingick i *Finlands Allmänna Tidning*. I denna polemik indrogs även den framstående tyska pedagogen J. Paulson, som Cygnæus lärt känna

¹⁾ *Gustaf F. Lönnbeck: Uno Cygnæus. S. 100.*

under sin vistelse i Petrograd och som nu gentemot professor F. L. Schauman tog de av Cygnæus föreslagna barnträdgårdarna i försvar och utlade deras stora betydelse för barnuppfostran. Polemiken i denna för vårt land så viktiga fråga fördes, säger G. Lönnbeck, „för övrigt å vardera sidan med ej så liten personlig bitterhet och hetta“. ¹⁾ Huggen, som växlades, torde i Cygnæus' sinne kvarlämnat så djupa sår att de under hela livet aldrig fullt läktes.

Elisabeth Blomqvist redogör i breven till Steinmann utförligt och ofta för den stora folkbildningsfrågan och polemiken därom. Hon var en ivrig anhängare till Cygnæus' åsikter. Då F. L. Schauman angripit förslaget om barnträdgårdar, skriver hon den 3 september 1860:

Jag beklagar mycket den arma Cygnæus och jag har flere gånger känt önskan att skriva till honom för att säga, hur livligt jag tar del i hans vedervärdigheter. Dock, det skulle ju icke skänka honom utan blott mig själv tillfredsställelse. Man har berättat för mig — en av våra lärare, Krohn, har sett honom — att han alldeles blivit misantrop; han ville denna vinter alls icke komma till Helsingfors, emedan alla människor, både stora och små, unga och gamla, vore emot honom. Avgörandet om seminariets inrättande har också ännu icke träffats och kan först väntas i början av nästa

¹⁾ S. 105.

år. I en sak finner också jag, att han har orätt; han vill icke giva seminariets lärare några riktiga sommarferier. Det tyckes mig förträffligt, att naturvetenskaperna skulle undervisas sommartid och ute i det fria, men då borde de andra lärarna vara lediga och hava tid att uppfriska sig genom vila eller studier och resor. Men därom vill han ingenting veta, ehuru lärarna säga, att de varken i andligt eller kroppsligt avseende skola stå ut härmed. Detta har avhandlats endast mellan Cygnæus och lärarna och har ännu alls icke blivit offentligt omtalat. Också vill han införa en mycket sträng dagordning. En kvart timme till middagsätning o. s. v.

Den 29 september skriver Elisabeth Blomqvist åter, att hon ett par dagar förut blivit mycket glatt överraskad genom ett besök av Cygnæus, som kommit till Helsingfors för att inlämna det förslag han haft i uppdrag att utarbeta. Han hade då skämtsamt ställt henne till ansvar för vad hon „skvallrat“ om honom i brev till Petrograd; genom sin vän Paulson hade han erfarit, att han omtalats i hennes brev.

J. Paulson, som var en vän och kollega även till J. Steinmann, åtnjöt högt anseende som pedagog. Han hade författat och utgivit en mängd läroböcker och var även en tid anställd som lärare för storfurstinnan Maria Alexandrownas barn. G. Lönnbeck säger,¹⁾ att Paulson säkert

¹⁾ S. 51.

„indirekt haft ett inflytande på organisationen och riktningen av Finlands folkskoleväsen, som bör med erkännande omnämnas“. Då under den häftiga tidningsfejden med anledning av Cygnæus' förslag Paulson, som redan nämndes, kraftigt och med sakkännedom tog de föreslagna barnträdgårdarna i försvar, torde Elisabeth Blomqvist i denna polemik delvis medverkat som översättarinna; även hjälpte hon J. Steinmann att till tyska översätta Cygnæus' reseberättelse. I hennes brev omtalas med mycket ogillande Snellmans „grovheter“. — „Jag måste tillstå“, skriver hon den 17 december 1860, „att jag icke alltid förstår hans filosofiska bevisföring, dock så mycket vet jag, att han ofta, mycket ofta blottar svaga sidor, som bevisa att han icke förstår så synnerligen mycket pedagogik“. Och ett av Snellmans utfall ger henne anledning till följande gladlynta kommentar:

Vi hava rätt hjärtligt skrattat åt ett uttryck. Han frågar, om verkligen mödrar skola gå i skola hos avlönade „gamla mamseller“ för att av dem lära sig uppfostra sina barn? — och den stackars Snellman har redan låtit sin dotter i mycket tidiga år uppfostras först av mamsellerna Blomqvist och nu i Fruntimmersskolan, vars föreståndarinna är en gammal mamsell och första och andra lärarinnan likaså — och dock föraktar han dem så mycket.

Då Cygnæus' *Förslag rörande folkskoleväsendet i Finland* blivit tryckt, sände författaren från Ekenäs såsom en gård av „djupaste högaktning“ ett exemplar till Elisabeth Blomqvist jämte ett brev, däri han uttryckte sin förhoppning, att det intresse, varmed hon omfattat hans „obetydliga skriftställer“, skulle göra att hon också icke utan allt intresse „skall genomögna detta omständligare arbete.“ Och senare, då förslaget fått genomgå den stora granskningskommitténs skärseld, skriver Cygnæus till henne följande vackra brev, som får ett ökat intresse genom de däri uttalade åsikterna om kvinnan som folkets lärarinna:

Ekenäs d. 25 Nov. 1861. Hvad mitt förslag angår tycks ju småningom den åsigten bli allt allmännare att stafven öfver detsamma är bruten. Som jag icke bevärdigades av komiten att en enda gång bli hörd, ännu mindre att få del af komiteens diskussioner, känner jag om resultatet af dess hittills fortsatta verksamhet ingenting — utom hvad H:fors Tidn., med illa dold skadeglädje, mer än en gång utspridt neml. att komit. nästan enhälligt beslutit omarbete förslaget från början till slut etc. etc.

Med äkta finsk envishet blir jag dag från dag allt mer öfvertygad derom, att principerna, hvarpå mitt förslag är grundadt, ävensom hufvudtenden- sen i detsamma äro riktiga; och anses de icke *nu* passa för våra nationella förhållanden, så hoppas jag att de i en *framtid* skola göra det; och jag

tror fullt och fast att från *folkets* sida skulle inga öfvervinnerliga hinder uppstått för förverkligande af en folkskola i den *anda*, som den af mig projekterade, men folkets *ledare*, förblindade genom flere slags lidelser, ansågo förslaget icke öfverensstämma med nationens fordringar. Det är dock icke endast af envishet jag vidblifver den åsigt att principerna, hvarpå förslaget hvilar, äro riktiga samt att man på några dagar och med icke synnerligen stor möda skulle af mitt förslag som *material* fått en lämplig, tidsenlig folkskole *författning*, utan har jag blifvit styrkt i min öfvertygelse derigenom, att utmärkta pedagoger i utlandet såsom Siljeström, Paulson, Lange m. fl. i *allt väsentligt* gillat förslaget

Sjelf har jag alltid ansett just den bestämning i min folkskoleplan som en ljuspunkt neml. att företrädesvis arbeta för *hem-uppfostrans* förbättrande genom en duglig och ändamålsenlig qvinnoppfostran. Föratt vinna detta mål måste dugliga flickskolor inrättas, hvarvid pedagogiskt bildade qvinnor böra lägga handen och utgöra det moderliga uppfostrande elementet. Som bekant, är det just denna åsigt, hvilken af mina lärda antagonister mest blifvit hånad och förlöjligad. Jag kan dervidlag numera just ingenting säga, ty ett försök till vidare försvar af min åsigt vore nuförtiden som ett svagt rop i stormen; jag kan dock icke underlåta att med den djupaste indignation tänka på det hånfulla och ovärdiga sätt, hvarpå man fördristat sig att tala om „aflönade lärarinnor“ o. s. v. Sådana uttryck visa till hvilken verklig råhet lidelserna kunna förleda äfven de visaste. Jag för min del hyser den fasta tron på „menschlighetens reformerande“, icke genom barnträdgårdar eller annat dylikt, utan genom *qvinnan*, såväl den „gamla aflönade mamsellen“ som modern och derföre skänker jag åt enhvar, som

uppfattar sin höga, heliga bestämmelse att verka för det uppväxande släktets förädling och sedliga uppfostran min djupaste högaktning, min varmaste tacksamhet. — Saknande dialektisk förmåga motsvarande mina antagonisters anser jag det vara klokt att icke i längden fortsätta striden på det teoretiska gebitet, men om Gud vill kunna vi redan i nästa år på verklighetens fält och med praktiska argumenter beslå våra antagonister med osanning.

Med sann högaktning

Uno Cygnæus.

L Ä R A R I N N E K U R S E R.

Det livliga, djupa, förståendefulla intresse, med vilket Elisabeth Blomqvist mötte folkbildningssträvandena och särskilt Cygnæus' seminarieförslag, kan icke betraktas blott som en sympatyttring i allmänhet. Orsaken får sökas djupare: detta intresse hänvisar på en hos henne själv alltmer klarvorden insikt om att även för landets flickskola fordrades en säker grund, på vilken den kunde bygga vidare, och den enda säkra, fasta grunden var en läroanstalt för utbildande av lärarinnor. Huru högt hon ställde uppfostrarinnans och lärarinnans kall ha redan talrika av hennes här anförda yttranden utvisat.

Staten hade visserligen hos oss vid utfärdandet av gymnasii- och skolordningen 1843 genom Fruntimmersskolors inrättande tidigare och på ett frikostigare sätt än i många andra länder erkänt det berättigade i den kvinnliga ungdomens bildningsbehov och givit denna ungdom någon bildningsmöjlighet. Men utbildningen till det viktiga och ansvarsfulla kallet att leda och undervisa denna kvinnliga ungdom hade man icke därjämte beaktat på samma vis, som genom inrättandet av folkskollärarseminarier folkskolans krav tillgodosattes. Då Elisabeth Blomqvist redan i början av 1860-talet gjorde sina första försök att verka för lärarinneutbildning, var detta något nytt, något hittills okänt och oprövat hos oss. Redan så tidigt som 1861 kan man i hennes brevväxling med Steinmann skönja de första spirande hjärtbladen av den planta, som sedan under hennes fostran skulle rikt utveckla sig och växa stor och stark. Genom hennes årslånga mödor och hängivna, osjälviska arbete kunde småningom hennes Privata lärarinneklass uppstå och föras fram till en fullständig, slutligen av staten övertagen anstalt för den högre lärarinnebildningen i landet. Den 2 maj 1861 skriver hon till Steinmann:

Om söndag hoppas jag kunna börja ett slags seminarium med två lärjungar, redan lärarinnor, och vill då föreläsa ur Diesterweg något om undervisning i läsning. Fruntimmersföreningen har nyss inrättat en liten skriv- och lässkola, och lärarinnorna förstå intet. Det föll sig så att jag kunde stå till tjänst med min lilla erfarenhet, och den har med glädje antagits av ordföranden, grevinnan Aminoff. På detta vis vill jag höra till föreningen, icke blott som betalande, materiell medlem. Jag fröjdar mig mycket åt söndagen. Systrarna Lindroos ha utbett sig att få deltaga i lektionerna. De skola också i skolan hos oss se och lära sig taktskrivning och huvudräkning.

Följande dag skriver hon åter: „På söndagen komma verkligen mina två seminarister — låter det icke storartat?“ I det hon talar om dessa två, som hos henne skola söka „några smulor från det pedagogiska bordet“, erinrar hon sig, vad Steinmann skrivit om sina studier vid de utländska seminarierna, där hundra- och tusentals lärare vinna utbildning, men hon tröstar sig med ordstävets: „Var fågel sjunger efter sin näbb.“ Hon säger sig vara lycklig, om hon till en början kunde i elevernas „hjärta tända en liten gnista arbetsglädje“.

Den enda tid Elisabeth Blomqvist kunde skänka dessa första lärarinneelever var en del av sin egen söndagsledighet. Men senare blev detta icke mer tillfyllest. En tillfällighet fram-

drev en utvidgning av företaget. Från Uleåborg skrev en ung flicka, vilken erhållit plats som hemlärarinna, men icke känt sig uppgiften vuxen, till Elisabeth Blomqvist och bad i bevekande ord att under hennes ledning få utbildas sig till en dugande lärarinna. Efter någon tvekan, men full av entusiasm för saken, lovade Elisabeth Blomqvist göra ett försök. Den unga flickan skulle komma till Helsingfors, och sedan skulle de „söka och arbeta tillsammans“.

Med Diesterwegs *Wegweiser* som lärobok begynte nu lektionerna. Efter hand kommo några andra elever till, och i början av år 1863 uppgivas åhörarinorna hava varit 8 till antalet. Den 12 februari 1863 skriver ledarinnan:

Jag har också hjärtklappning, då jag tänker på mina lektioner i undervisningslära. Det är så vitt jag vet de första, som i Finland givits åt damer. — Dock nej, i Ekenäs har Cygnæus också givit några. Han har nämligen hållit föreläsningar i pedagogik. I alla fall har intet fruntimmer förut försökt det. Hur skall det lyckas för mig? Jag är full av förväntan och även förhoppningsfull. Cygnæus är i H:fors, jag vill söka upp honom och rådfråga honom.

Då Cygnæus några dagar senare gör besök hos Elisabeth Blomqvist, uppmanar han henne att föreläsa en kurs i pedagogikens historia och

i samband därmed metodik. Hon har emellertid icke tillgång till någon lämplig lärobok i pedagogikens historia och anser även tiden alltför knapp för att en kurs i metodik kunde medhinnas, men hon säger sig umgås med tanken på att framdeles inrätta ett privat lärarinne-seminarium och förena det med sin skola. Måhända skall hon då även kunna påräkna något statsunderstöd för sin anstalt. Hon säger, att antalet av de kvinnor, som begynt vända sig till henne för att bedja om råd, angående undervisningsmetoder, eller som anhålla om tillstånd att åhöra undervisningen i hennes skola, också alltjämt tillväxer.

Ofta hör man henne i breven omtala, huru lycklig timmarna med de åtta lärarinneeleverna göra henne. Denna undervisning i pedagogik anser hon även underlätta skolarbetet för henne själv. Den 23 februari 1863 skriver hon: „Ju mer jag fortsätter med timmarna i undervisningslära, desto mer glädje har jag av dem.“ Den 10 mars heter det: „Intresset ligger, som Diesterweg säger, i meddelandet.“ Och den 16 mars åter: „Jag kan icke säga, huru mycket dessa privattimmar intressera mig“. — Den 1 maj, som är en lovdag, använder hon till utarbetandet av sin pedagogikkurs:

I det jag sålunda genomtänker och genomarbetar Diesterweg, blir allt för mig klart på ett annat vis, än då jag endast läser. Tillika fäster det sig i mitt minne, ty först läser jag, prövar och väljer; därjämte utarbetar jag åtskilligt enligt mina åhörarinnors behov och i överensstämmelse med mina egna åsikter och erfarenheter. Och då jag sist och slutligen utlagt allt för dem och de tillfrågats och åter frågats, läsa de upp sina anteckningar för mig.

Då året 1863 lider mot sitt slut, summerar kursens ledarinna (den 1 december) ihop sina erfarenheter i följande ord: „Av alla mina åhörarinnor har ingen haft så stor nytta — — som jag själv. Dessa timmar hava gjort mig oändligt gott och först riktigt utvecklat mig.“ Det var dock efter ett drygt dagsarbete i skolan Elisabeth Blomqvist gick till sina pedagogiktimmarna. I ett brev av den 27 oktober 1863 läsas några uppgifter om hennes skolarbete: Hon meddelar 6 timmar i veckan undervisning i tyska, 4 i teckning, 2 i religion, 4 i svenska, 2 i handarbete, 2 i åskådningsundervisning, summa: 20 veckotimmar. Därtill komma 4 övervakningstimmarna, korrigerings- och slutförberedningstimmarna, samt slutligen onsdags- och lördagseftermiddagar pedagogiktimmarna mellan kl. 5—7.

Lärarynnans ungdomliga entusiasm möttes också från elevernas sida av ett entusiastiskt till-

egnande och emottagande. En av dessa första elever¹⁾ har senare nedskrivit några hågkomster från denna lärotid:

Fröken Blomqvist utarbetade „En kort pedagogisk kurs“, innehållande värdefulla vinkar och råd vid undervisningen i allmänhet, jämte det hon hos sina åtta oerfarna elever sökte ingjuta de ädlaste principer till vinnande av höga mål. Lektionerna under vintern 1863 stå väl ännu i oförgätligt minne hos dem som deltog i dem, och detta var det första lilla frö, ur vilket flere år senare den privata lärarinneklassen utvecklade sig.

Till dessa det första uppvaknandets vårliga tecken för kvinnorna i vårt land, vittnande om huru de gripits av en ny tids törst efter sådant vetande, som kunde giva deras liv ett innehåll och skänka dem förmågan att utnyttja sina krafter till gagn för sig själva och för samhället, hör också en av Elisabeth Blomqvist omtalad liten episod, som förtjänar att här antecknas. Jämte det den visar, med vilket värme hon omfattade de ungas bildningssträvanden, får den ett ökat intresse därigenom att den handlar om en av de kvinnor, som senare i livet kraftigast skulle

¹⁾ *Fanny Palmén*: Privata Lärarinneklassens vid Svenska Fruntimmersskolan i Helsingfors uppkomst och utveckling, i Album utg. av forna elever vid Privata Lärarinneklassen och Fortbildningsläroverket. S. 2.

medverka till kvinnobildningens höjande i vårt land. I ett tidigare återgivet brev omnämndes, att systrarna Lindroos anhållit om att få åhöra Elisabeth Blomqvists lektioner. Dessa systrar, Ida, sedermera gift med lektor B. F. Godenhjelm, och Minna, sedermera gift med professor Julius Krohn, stå som känt i främsta ledet av banbryterskorna för kvinnobildningens höjande och utbredande bland den finsktalande delen av vårt folk. Den 11 mars 1861 skrev Elisabeth Blomqvist till Steinmann:

Jag tänkte redan senaste gång meddela något, som gjort oss mycket glada. — Här i Helsingfors bor en hederlig, borgerlig familj, fadern är tulluppsyningsman, de båda döttrarna hålla skola för omkring 14 barn, och den ena av dem syr därjämte för betalning och går också i ett par bekanta familjer för att hjälpa till med sömnad; sålunda har hon också ofta och mycket varit hos oss och vistades två à tre veckor hos mig på Eriksnäs. Vi tyckte alltid mycket om denna unga flicka, icke bara för den nytta vi hade av henne, utan på grund av hennes älskvärda och kloka väsende. Det är underbart, huru hos henne och hennes syster utvecklats sig en längtan efter andligt framåtskridande. De besökte båda endast en kort tid en elementarskola, den yngre dock längre tid och utgick såsom primus, medan den äldre — Ida — sydde för betalning. Knappt hade M[inna] lämnat skolan, så föreslogo några av den 15—16-åriga flickans vänner, att hon skulle undervisa ett par barn. Elevernas antal växte snabbt och nu be-

gynte också den äldre systemen deltaga i undervisningen för att hjälpa sin syster. Hon tog på sin del de minsta barnen och blev mycket intresserad av detta arbete. Därunder vaknade hos henne många tankar och hon var aldrig tillfreds med den gamla stavningsmetoden. Ofta talade hon härom med oss och införde allehanda förbättringar

Nyligen blevo vi tillfrågade, om vi kände någon person, som kunde hjälpa Fruntimmersföreningen med att i hemmen uppsöka de fattiga. Fru Karamzin har nyligen trätt in i föreningen och igångsatt allehanda välgörenhetsföretag, däribland en barnkrubba. Vi omnämnde då denna Ida Lindroos. Hon följde med ett par av damerna till fattiga hem och fortsatte sedan en tid ensam dessa besök. Hennes redogörelser måste säkert mycket hava anslagit fru Karamzin, så att denna frågade, om icke den unga flickan ville bistå barnkrubbans föreståndarinna med att sysselsätta barnen, ty denna dam förstod det alls icke. Hon [Ida L.] rådfrågade oss, och vi sade det vi ansågo riktigt, nämligen att små barn endast borde sysselsättas med lämpliga lekar. Detta hade också varit Idas tanke; hon ville föreslå gymnastiska lekar — ty vi ansågo, att man icke borde tala om „bar1).

Den unga flickan fick av sin rådgivarinna en bok om gymnastikundervisning samt bilder för åskådningsundervisning, och planen vann fru Karamzins godkännande. Det heter härom i brevet:

¹⁾ Syftar på den i tidningarna förda häftiga polemiken med anledning av U. Cygnæus' förslag om inrättandet av barnträdgårdar.

En dag besöker nu fru Karamzin anstalten och ser på undervisningen, men innan hon går bort, frågar hon, om Ida icke har för avsikt att resa till utlandet och där söka utbilda sig.

Det ville jag väl, men saknar medel därtill. — Ni måste resa, jag skall bekosta Er resa och så skall Ni grundligt förbereda Er till att fylla en plats som lärarinna vid min anstalt. Ni bör stanna ett helt år för att detta ordentligt skall kunna ske. — Vem var lyckligare än Ida! Följande morgon, innan vi ännu stigit upp, kom hon springande till oss för att tala om sin lycka. En annan plan måste hon visserligen övergiva, nämligen den att studera vid folkskollärarseminariet, men nu blir hon ju ock folkets lärarinna och kan redan efter ett år börja arbetet i stället för att först vänta 2 eller 3 år på seminariets öppnande och sedan ännu 4 år studera där. — Det gläder oss alla mycket och Sanny fröjdar sig isynnerhet åt att hon var den första, som en gång, då hon hörde Ida så ivrigt tala om pedagogik, utropade: Du borde bli folkskollärarinna! Jag hade haft samma tanke, utan att meddela S. den, och hade också för avsikt att tala därom med Ida. Vi talade då (för ett år sedan) mycket därom, och då beslöt Ida att förbereda sig för detta kall. Hon studerade finska hela sommaren och hade redan kommit långt i detta ämne. Nu vill fru Karamzin, att Ida skall resa till Dresden. Huru äro skolorna och anstalterna där och vilka äro de bästa barnträdgårdarna? Jag har lovat Ida att bedja dig om upplysningar. Är det bättre att hon bor i själva anstalten eller i ett privat hem? Jag tror att det är Cygnæus' verk, att fru Karamzin skickar lärarinnan till utlandet; han var nyligen hos henne, då han var i staden, och där talade han troligtvis om Dresden.

Ida Lindroos reste sedan till ett seminarium för barnträdgårdslärarinnor i Wattsum. Då hon efter fullbordade studier återvände hem för att övertaga undervisningen i Fruntimmersföreningens anstalt, erbjöds henne emellertid så oförmanliga villkor att hon drog sig tillbaka och uppställde själv en barnträdgård och småskola med svenskt undervisningsspråk, där hon framgångsrikt verkade, tills hon efter sitt giftermål med lektor B. F. Godenhjelm helt egnade sig åt sitt banbrytande arbete för den finskspråkiga flickskolan och den finskspråkiga lärarinneutbildningen.

De erfarenheter Elisabeth Blomqvist gjorde under sina första försök att meddela unga lärarinnor insikter i pedagogik, stadgade allmer och stadfäste hos henne uppfattningen om nödvändigheten av att utbilda lärarinnor för Finlands skolor och hem, och att härför en särskild undervisningsanstalt vore av nöden. Tills vidare stod hon emellertid ensam om denna åsikt. Visserligen mötte hon intresse även på inflytelserikt håll, då hon talade om saken, men huru långt framom sin tid hon i själva verket hunnit, springer klart i dagen genom en jämförelse mellan hennes åsikt och det vid ett allmänt skolläramöte i Tavastehus 1863 väckta

förslaget, att lärarinneutbildningen skulle tillgodoses genom att pedagogik infördes såsom undervisningsämne på högsta klassen i Helsingfors Fruntimmersskola. Mötet ansåg nämligen, att blivande lärarinnor på denna klass lämpligen kunde utbildas för sitt kall genom en ettårig pedagogikkurs (!). Förslaget ledde även till att professorn i pedagogik vid universitetet, Z. J. Cleve, till senaten inlämnade en ansökan om införandet av pedagogik som läroämne på Fruntimmersskolans 4:de klass, där skolans sjuåriga lärokurs avslutades. Då bifall till denna anhållan utverkats, inrättades även en lärarinnetjänst för undervisningen i pedagogik och denna tjänst förenades sedermera med föreståndarinnebefattningen.

Fruntimmersskolans föreståndarinna, Amalia Ertman, hade avlidit 1863. Då tjänsten skulle anslås ledig, riktades från flere håll till Elisabeth Blomqvist uppmaningar att ansöka platsen. Den allmänna meningen tycktes hava varit på det klara med saken, redan innan hon själv beslutit sig för en ansökan. Hon skriver härom till Steinmann den 28 augusti 1863, i det hon omtalar de planer hon uppgjort för att kunna utvidga sin lärarinnekurs:

I går aftse var jag hos Palmén. Jag talade med honom om min plan, angående den pedagogiska klassen. Han är icke egentligen för den, han anser, att jag skulle taga för mycket arbete på mig och en bestämd förpliktelse gentemot staten, om jag erhöle understöd, och min hälsa kunde möjligtvis hindra mig att uppfylla denna förpliktelse. Om jag icke hade skolarbetet, ansåg han, vore det lättare att utföra. Men han menade, att jag dock kunde höra mig för hos senator Furuhjelm, om det vore att räkna på ett understöd från statens sida. Han tvivlar därpå, emedan det heter: 4:de klassen i Fruntimmersskolan skall utbilda lärarinnor. Också Palméns hava hört ryktet och hava blivit tillfrågade, om jag [skall söka] platsen som föreståndarinna för Fruntimmersskolan. Man berättar t. o. m. att biskopen skulle hava föreslagit mig därtill. Jag vet emellertid ingenting härom

Någon tid därefter besökte Elisabeth Blomqvist eklesiastikchefen H. V. Furuhjelm i avsikt att tala om möjligheten att erhålla statsunderstöd för en utvidgad pedagogisk kurs. Svaret ljöd dock icke mycket uppmuntrande på grund därav, att fjärde klassen i statens Fruntimmersskola just varit avsedd för lärarinneutbildning. Senator Furuhjelm omnämnde, att då sannolikt nu pedagogik skulle införas som läroämne på denna klass, undervisningen i pedagogik komme att förenas med föreståndarinnans åligganden, och antydde, att måhända Elisabeth Blomqvist skulle ansöka tjänsten.

En annan person, som hon jämväl uppsökte i syfte att verka för en utvidgad pedagogisk kurs, var professorn i pedagogik Z. J. Cleve. Emedan det var han, som fått uppdraget att till senaten inlämna ansökan om införandet av pedagogik såsom läroämne på Fruntimmersskolans högsta klass, var det hennes livliga önskan, att han skulle besöka hennes skola och övervara några av hennes pedagogiktimmor. Sedan han gjort det, lovade han även genomläsa manuskriptet till den av henne utarbetade pedagogikkursen. I ett livfullt brev av den 25 november 1863 skildrar hon för Steinmann sitt besök hos Cleve, då hon överlämnar sitt manuskript till honom och därjämte anhåller att få några uppgifter om den nya lärarinnetjänsten vid Fruntimmersskolan. Besöket tecknas i dialogform för att hennes läsare skall få „en tydligare bild därav“:

L. Jag höll papperen länge, jag ber om ursäkt, men då jag genomläste dem, fann jag dem så ofullständiga att jag måste omarbета mycket, isynnerhet uttrycksättet.

C. Det måste hava varit ett stort arbete och jag sade Er det på förhand. Det gör mig ont, att Ni ansträngt Er så mycket.

Detta var inledningen, därpå ryckte jag fram med min fråga.

L. Har Ni redan inlämnat ansökan till senaten? (Jag fruktade att få höra ett ja!)

C. Nej, ännu icke; men snart — — denna eller följande vecka hoppas jag få papperen från Tavastehus och då skall jag genast insända dem. (Det är dessa papper, aktstycken eller vad de må kallas, som utgavos vid lärarmötet.)

L. Är det Er avsikt att införa denna pedagogikundervisning på Fruntimmersskolans högsta klass?

C. Javisst.

L. Tillåt mig att göra en anmärkning! Barnen i denna klass äro alldeles för unga; de äro vanligen 13—14 år, om också ibland äldre elever intagas i denna klass, äro de vanligtvis så föga utvecklade, att de icke kunna uppfatta en sådan undervisning. Även kunna de icke jämte det nuvarande skolarbetet få tid till ännu ett nytt ämne.

C. Men de måste hava tid.

L. Ja, för att utföra det dåligt, ty de ha så mycket arbete att de redan nu knappt bliva färdiga och måste vaka om nätterna. Jag vet det alldeles säkert. De beklaga sig mycket över att vara överhopade av arbete. Huru kunna de då med framgång lära sig ännu ett ämne? Också bli de vanligtvis mycket försvagade genom den stora ansträngningen. Det borde inrättas en särskild klass, där pedagogik grundligt och ordentligt kunde teoretiskt och praktiskt studeras.

C. Men att endast läsa pedagogik går icke an. För det kan man icke inrätta en klass. Och om flickorna äro utvecklade, så kommer det sig därav att alltför många flickor för tidigt uppflyttas till högsta klassen. Ursprungligen var avsikten att till den intaga endast lärarinnor.

L. Ack, skall dock icke var och en, som vill utbilda sig, tillåtas att vinna inträde i denna högsta

klass? Alla behöva kunskaper. Denna anmärkning har egentligen min vän H. Simelius gjort, som är anställd vid Fruntimmersskolan. Hon känner barnen och vet, huru utvecklade de äro. Också jag skulle icke våga läsa pedagogik med mina elever på högsta klassen. De äro alltför barnsliga. Också har jag funnit en stor skillnad i uppfattningen hos dem och hos de flickor, som äro äldre och som deltaga i mina pedagogiktimmar och som haft någon erfarenhet av livet.

C. Anmärkningen är mycket riktig och jag skall också beakta den i mitt förslag för denna klass. Men jag har icke vetat, att eleverna voro så unga. För pedagogiktimmar borde de vara 17—18-års flickor. Ville Ni icke övertaga dessa timmar, om de införas? Wænerberg har talat med mig.

L. Tror Ni att jag är dem vuxen?

C. Ja — utan tvivel. — (Jag kände mig lycklig öfver att denna fråga var gjord.)

L. Men jag måste lära mig mycket och måste också se något.

C. Jag tvivlar icke på att man skall ge Er ett resestipendium. Det blir ingen stor utgift. På vilken ort har Ni tänkt?

L. På Bern.

C. Det är också enligt min åsikt den bästa orten.

L. Jag har genom min vän H. Simelius fått Fröhlichs pedagogikkurs och det gläder mig, att också han som grund därför lagt Diesterwegs Wegweiser. Grundsatserna för uppfostran äro ofta ordagrant avskrivna därur.

C. Det är icke egentligen Fröhlichs teorier, som tilltala mig, det är fastmer hans kraft att leda klassen och meddela undervisning.

L. (À part au fond de son coeur: Och vad äro grundsatser?! — äro de icke rötterna, kärnan, varur

handlingen framgår?!). Alla som hört honom äro förtjusta.

C. (Se frottant le front.) Jag har ofta tänkt därpå och det är min övertygelse: denna pedagogikundervisning borde vara förenad med — föreståndarinneämbetet. Lärarinnan skulle då ha mera frihet och tillfälle att göra eleverna uppmärksamma på det praktiska. Hon kan inrätta undervisningen enligt pedagogiska och metodiska grundsatser. Ville Ni icke övertaga denna tjänst, förenad med föreståndarinnans?

L. Jag kan icke tänka på att ansöka den. En vän, D:elle Simelius, ämnar ansöka den och har för att förbereda sig gjort en resa till utlandet.

Brevet avslutas med en antydning om att Cleve förklarar sig villig att föreslå Elisabeth Blomqvist till tjänstens erhållande. Hon gläder sig naturligtvis häröver, men fasthåller likvisst vid övertygelsen, att hon i alla fall måste vänta och se tiden an.

Från ännu ett annat inflytelserikt håll uppmanades hon att söka tjänsten. Dr. G. M. Wænerberg, som i egenskap av referendariesekreterare i senatens exklesiastikexpedition egde att taga befattning med skolornas angelägenheter, uppmanade henne varmt att ansöka föreståndarinneämbetet och lärarinnetjänsten i pedagogik vid Fruntimmersskolan. Wænerberg, vars döttrar gingo i den Blomqvistska skolan och som själv en tid där meddelade religionsunder-

visning, var och förblev städse för Elisabeth Blomqvist en trogen vän och en insiktsfull rådgivare i skolfrågor. Då hon besvarade uppmaningen att ansöka tjänsten med en erinran om att hon för detta ändamål först måste avlägga examina i tyska och franska språken, förklarade Wænerberg, att detta ju för henne vore en småsak, i själva verket endast en formsak, emedan hennes verksamhet som pedagog vore allmänt känd och erkänd.

Om hennes egen ställning till frågan ger följande reflexion i ett brev till Steinmann (den 30 oktober) besked:

Jag är icke alltid så anspråkslös som du tror. I fall jag frågar, om jag duger till tjänsten, så är det icke till följd av egentligt tvivel på mig själv. Jag känner väl, att jag mer än mången annan har en lärarinnas begåvning — kunskaperna däremot äro dåliga och min utbildning till lärarinna är icke fullt sådan den borde vara. Där finns oändligt många luckor, och om jag skall kunna utfylla dem, det är min fråga, mitt tvivel.

FRUNTIMMERSSKOLANS
FÖRESTÅNDARINNA.

Som en av de mest vägande orsakerna till Elisabeth Blomqvists tvekan att ansöka tjänsten vid Fruntimmersskolan hade hon själv angivit den omständigheten, att en av hennes närmaste vänner, Helene Simelius, sedan 1857 lärarinna i franska språket vid nämnda skola, hade för avsikt att ansöka den. Då emellertid H. Simelius sedermera icke fullföljde denna avsikt, beslöt Elisabeth Blomqvist slutligen att inlämna sin ansökan. För intygs erhållande hade hon avlagt examina i tyska och franska för universitetslektorerna Carl Collan och C. v. Schoultz, varjämte ett intyg av Z. J. Cleve bestyrkte hennes

insikter i pedagogik. Till ansökningshandlingarna hörde yttermera två intyg, som på grund av den belysning de kasta över tidsförhållandena, kunna vara av intresse att här anföra. Det första av dem lyder:

Att M:lle A. C. E. Blomqvist, som förestår en af henne och hennes systrar här i staden anlagd undervisningsanstalt för unga fruntimmer, uti hvilken äfven barn till oss åtnjutit undervisning, ådagalaggt sig äga ett för ungdomens handledning lyckligt sinnelag och i sällsyntare grad besitta äfven öfriga till en slik sysslas handhafvande erforderliga egenskaper, hvarföre hon ock städse tillvunnit sig aktning och tillgifvenhet af sina lärjungar och beredt oss fäder sann tillfredsställelse; sådant varder härigenom intygadt. H:fors d. 27 Febr. 1864.

A. F. Munck.
(Sigill).

G. F. Rotkirch
(Sigill.)

Karl Joh. Carpelan.
(Sigill.)

E. J. Bonsdorff.
(Sigill.)

Det andra intyget har följande lydelse:

Ehuru varande förmyndare för M:lle A. C. E. Blomqvist anser jag mig icke oberättigad, att till det afseende dervid kan fästas, angående hennes förhållanden intyga följande, af mig med fullkomlig säkerhet kända omständigheter.

Att hon åtnjutit en synnerligen vårdad uppfostran i sina aflidna föräldrar hus, der tyska och fransyska språken i dagligt tal användes, hvarigenom hon

sjelf från tidiga barnaår haft daglig praktisk öfning i dessa språk.

Att hon förestått den af hennes moder Enkefru Christ. Charl. Blomqvist i lifstiden, med Gen. Guvernören Furst Menschikoffs tillståndsbref af den 21 Dec. 1849 i H:fors inrättade läroanstalt för barn af qvinliga könet, hvilken öppnades med 14 elever vårterminen 1850, hvarefter elevernas antal betydligt ökades.

Att hon oafbrutet fortsatt med enahanda befattning i eget namn, på grund af Gen. Guvernören d. 3 Nov. 1852 utfärdade tillståndsbref, till och med vårterminen 1856.

Att hon från Sept. 1856 till Juni månad 1858 på egen bekostnad företagit en utrikes resa och derunder vistats hufvudsakligen i Frankrike samt en kortare tid äfven i Schweiz och Tyskland, äfvensom tagit kännedom af åtskilliga uppfostringsanstalter derstädes.

Att hon åter vidtagit ofvannämnde befattning vid sin egen uppfostringsanstalt från och med höstterminen 1858 samt ännu dermed fortfar; och har densamma varit frekventerad af elever utaf alla ungdomsåldrar, uppgående i antal högst till inemot 70, fördelade på dels tre, dels fyra klasser, inom hvilka undervisningen handhafts af M:lle Blomqvist och hennes systrar samt särskilta andra lärarinnor och lärare.

Beträffande denna uppfostringsanstalt anser jag mig desto säkrare kunna derom uttala mitt omdöme, som tvenne af mina döttrar begagnat densamma och den äldre af dem, efter längesedan fulländad lärokurs, numera tjenstgör som lärarinna derstädes. Med fullkomlig öfvertygelse får jag därför om denna anstalt intyga, att jag för min del funnit mig i högsta måtto tillfredsställd dermed, och jemväl erfarit, att enahanda mening hyllats af

många andra fäder, hvilka fått göra samma erfarenhet af nämnde skolas praktiska resultat och dess föreståndarinnas utmärkta förmåga och intresse för sitt kall.

Slutligen må ännu tilläggas att M:lle B—t från Februari månad år 1863 meddelat regelbunden privatundervisning i uppfostrings och undervisningsläran åt ett mindre antal unga fruntimmer, bland hvilka äfven min äldre dotter, samt att hennes lärokurs varit öfverlemnad till granskning åt Herr Prof. Cleve, som jemväl sjelf öfververarit några af dessa föreläsningar och öfver dem afgifvit sitt sakkunniga omdöme.

H:fors d. 29 Febr. 1864.

J. Ph. Palmén.

(Sigill.)

I slutet av februari 1864 kunde Elisabeth Blomqvist skriva till Steinmann:

Nu äro gudskelov alla papper avgångna till Borgå! Den goda Wænerberg var hos mig kl. 9, packade in allt och bar det själv till posten. Historiken över min verksamhet har Palmén själv velat uppteckna och bestyrka. Att över huvud taget an hålla om ett intyg av föräldrar var Wænerbergs tanke. Det fordrades nämligen en attest över erfarenhet i undervisning, och jag hade icke kunnat få någon bättre, än den senator Rotkirch utfärdat åt mig. Det bästa av allt är, att jag själv icke behöft göra ett steg till dessa herrar, Palmén har ombestyrt alltsammans.

Förberedelserna för tjänsteansökan hade åt Elisabeth Blomqvist medfört mycket ökat arbete.

Då proven äro avlagda och alla handlingar slutligen blivt inlämnade, ser man i breven, huru under väntetiden till dess ärendet blivt avgjort hennes tankar ofta kretsa kring den i hennes liv möjligen förestående stora förändringen, som utnämningen till föreståndarinna för Fruntimmersskolan skulle medföra. I breven till Steinmann ger hon både sina förhoppningar och sina farhågor luft, och det förefaller mången gång, som om de senare hade varit de övervägande.

I ett brev av den 19 mars 1864 ha dessa farhågor drivit henne till ett yttrande, som i själva verket berör en stor principfråga, nämligen frågan om manliga lärares subordination under en kvinnlig föreståndare. Över huvud taget var det ju icke vanligt vid denna tid, att bildade kvinnor voro självförsörjande och innehade ämbeten. Några andra banor än lärarinns, där de kunde förvärva en, om än knapp utkomst, funnos heller icke för dem att beträda. Det är emellertid betecknande nog, att så snart de trädde utom det skyddande hemmets väggar, konflikter med manliga arbetskrafter måste yppa sig. Såsom föreståndarinna för sin egen skola hade Elisabeth Blomqvist tillföre mången gång varit tvungen att reflektera över en kvinnas förhållande till männen på

detta arbetsfält. Emedan hennes tankar härom höra till de ytterst få meddelanden vi i sådant avseende ega av kvinnor från denna tid, äro de värda att lägga märke till, och det så mycket mer som de icke äro blott spekulationer, utan hava framsprungit ur erfarenheten och en nära beröring med livets omutliga verklighet.

Huru långt sträcker sig en föreståndarinnas befogenhet? frågar brevskrivarinnan. Är det endast ekonomi och diciplin det åligger Fruntimmersskolans föreståndarinna att omhändertaga och övervaka samt därjämte att hava uppsikt över eleverna i högsta klassen och meddela dem undervisning i pedagogik? Eller bör hon också övervaka undervisningen i allmänhet och till och med, ifall hon anser nödigt, göra anmärkningar mot lärarnas undervisningsmetoder? Hon fortsätter:

Icke därför, att jag skulle sakna en sådan befogenhet att föreskriva lärarna metoden — det är intet lätt hantverk och jag har år ut och år in plågats av svårigheten, innan jag vågat motsäga en man. *Ingen* av dem vill låta leda sig av en kvinna, och om också bara den allra minsta skymt av undervisning sticker fram i hennes sätt, så uppreser sig den manliga stoltheten och det varar länge, innan han kan inse att hon hade rätt, och endast sällan erkänner han att hon haft rätt. Är det naturens stämma? — eller är det mångtusenårig fördom?

— Om det är naturens stämma, så är det Guds stämma — och jag måste väl tro — d. v. s. jag tror, att detta i allmänhet är hans vilja, beträffande könens bestämmande, men därvidlag tror jag, att han ock tillåter undantag för att hans ändamål måtte befrämjas. Vad vore eljes alla dessa ledarinnor, som verkat välsignelserikt och lett det mänskliga samhället framåt? — vad vore en Elisabeth Frey, som för männen predikade om förbättringar av fängelseväsendet och som först hade mod att gå in i Englands fruktansvärdaste fångelser, dit ingen man vågade sig utan att åtföljas av stark bevakning? — Men huru mycken fördom låder väl vid den allmänna lagen? och i huru många fall motsätter sig en oberättigad stolthet hos mannen kvinnans handlingar? — Var är gränsen? — och vem känner den riktigt? — I de bästa böcker, i de bästa skolor, hos Frölich heter det: uppfostra flickor till emottaglighet, de skola icke vara lagstiftare och lärare, utan i stillhet låta sig undervisa och lära. Då motsäga ju en föreståndarinnas plikter dessa förut inpräglade plikter — — om man icke medger undantag. Ack, det kan måhända tyckas för djärvt, men det är sanning, såsom skriften säger om apostlarna och profeterna — som ju ock inom sitt kön äro undantag: — „Molnet, som skall giva regn, måste först pressas och brista.“ — — Om det är fallet, att föreståndarinnan har rätt att meddela inspektorn sina anmärkningar *och dessa av honom även beaktas*, då vore, anser jag, hennes ställning mycket god. Ty därigenom skulle ju mig besparas den oangenäma nödvändigheten att göra direkta anmärkningar. *Men att alls ingenting kunna säga, vore för mig nästan ännu obehagligare*, ty då vore jag ju ständigt tvungen att åse, huru barnen vederfores orätt. Det kunde jag icke uthärda. Då ville jag hellre låta min känsla på annat vis plågas.

För övrigt, vart jag än vänder mig, som föreståndarinna här eller föreståndarinna där, måste jag kämpa — därför endast gott mod, måste jag ropa till mig själv! Man eller kvinna — en var har sin kamp — det kommer endast an på hur man kämpar

Vanskligheterna förefalla henne dock ibland så stora att hon till och med önskar, att tjänsten icke måtte tillfalla henne. Stora förhoppningar gör hon sig visserligen heller icke på att få den, emedan bland medtävlerskorna funnos skolföreståndarinnan Wilhelmina Nordström, även känd som skaldinna, samt fru Emelie Bergstadi, tredje lärarinna vid Fruntimmersskolan och sedan ett år t. f. föreståndarinna. Elisabeth Blomqvist ansåg, att en föreståndarinna vid en statskola i många fall skulle ega en rätt begränsad handlingsfrihet, och i grunden trivdes hon bra i sin skola, som under årens lopp blivit henne mycket kär. Dessutom fruktade hon ock de blivande „kollegernas och kolleginnornas“ kritik och skriver härom (den 9 maj):

Jag är ingen så fast, punktlig, vetenskapligt bildad människa, som alla dessa! Vår skola är en vild naturplanta, framsprungen av sig själv och egenartat utvecklad genom oss och för oss. Jag vore nödsakad att intvinga mig i åtskilliga former och vem vet, om jag någonsin kunde leva mig in däri!

I ett brev av den 14 maj heter det: „Konsistorium i Borgå betänker sig“. Men redan i det följande (den 19 maj) läser man:

Jag är vald av konsistorium. I går kom H. Hornborg med denna underrättelse. Jag sov knappast på hela natten, jag var så underlig till mods. Vår egen skola bekymrar mig

Saken var emellertid ännu långt ifrån avgjord. Senaten skulle uttala det avgörande ordet och därefter följde besvärstiden för de medsökande, som möjligen ansågo sig förbigångna. För egen del gladdde sig Elisabeth Blomqvist över att det icke blev hon, som skulle inlämna en besvärsskrift. Redan tidigare hade det varit fråga om att, i händelse hon bleve till tjänsten utnämnd, en studieresa till utlandet borde av henne företagas, och ett resestipendium härför hade också blivit ställt i utsikt. Hon hade tvekande övervägt, om resan möjligen redan borde företagas under sommarferierna för att hon med „ökad auktoritet“ skulle kunna tillträda föreståndarinnetjänsten. Men sedan beslöt hon att avvakta ärendets slutliga utgång i senaten och tills vidare uppskjuta resan. Hon kunde då i lugn och ro få njuta av sommaren på Rättjärvi invid Saima-kanal, där familjerna Steinmann och Blomqvist tillbragte flere somrar tillsammans.

Hon gladdede sig mycket åt att där under Steinmanns ledning få studera pedagogik, enligt Cleves råd särskilt pedagogikens historia. Ett brev av den 17 juni antyder, att Steinmann ställt i utsikt, att hon möjligen senare kunde företaga resan i sällskap med honom, ty hon skriver däri:

Ditt brev har gjort mig mycket, mycket lycklig. Skall jag verkligen bliva så lycklig att du hjälper mig fram i utlandet?!? — jag kan knappast tro det. Om det går så, då skall ingen enda lärarinna i Finland hava studerat under så gynnsamma förhållanden. Jag är dock verkligen en av ödet gynnad varelse (ett litet djur, skulle du säga)! Ack, jag kan icke tänka på annat i dag och har redan i tankarna varit med dig på besök hos Diesterweg, Frölich och andra. Skall du också taga mig med till sådana höga herrar?

Av de medsökande besvärade sig Wilhelmina Nordström och Emilie Bergstadi över Elisabeth Blomqvists utnämning till tjänsten. Det gällde således för henne att strax vid höstterminens början till senaten inkomma med bemötande, och hon hade förmånen att för detta ändamål erhålla goda råd av J. Ph. Palmén och J. Steinmann. Hela höstterminen fortsatte hon arbetet vid sin egen skola.

Den 25 november kan hon emellertid skriva till Steinmann:

„Hör du!“ jag vill anförtro dig en hemlighet, men du måste vara tyst och icke förråda mig! „Hör du“! ingen här (i *H:fors*) bör få veta den, innan jag ger tillåtelse. Ditt resonerande, gamla barn är — — — av senaten utnämnd till föreståndarinna för Fruntimmersskolan. — „Hör du det“! — Således respekt för mig och min höga värdighet! — — Detta är och förblir emellertid ännu oss emellan, d. v. s. mellan senaten och mig, ty de goda männen måste hava betänketid och vid nästa sammanträde — när, vet jag icke, skall protokollet redigeras (heter det så?) „justeras“. Jag ville se dig, då du läser detta brev! jag ville se er alla! vore ni här, skulle jag bjuda er på kaffe och chokolad! Hur prosaisk jag är! men jag tänkte bara på huru glada ni skulle bliva och ville därför av tacksamhet — ja, vad ville jag? — av glädje över det deltagande, som ni skulle skänka mig, visste jag i första ögonblicket intet bättre. Och det finns ju dock så oändligt mycket bättre! — Kan då deltagande lönas? Aldrig, aldrig! — det är i och för sig nog, det är medel, ändamål och lön. — Är jag verkligen så lycklig över utnämningen, att jag icke kan tänka ordentligt? — Ja, jag är tillfredsställd — men lycklig är jag över att det gör mina kära lycklig. Jag ville se dig, jag ville se Sanni ¹⁾, då ni få höra det — även Antons, Sederholms och Westermarcks — och jag ser ingen, vi äro ännu åtskilda ²⁾

I dag klockan 2 blev jag utkallad ur klassen, där jag gav en handarbetstimme och just förhörde en fransk berättelse: „Qui avait plongé la main dans le pot au miel? — C'était la petite Margue-

1) Hennes syster befann sig på besök hos Steinmanns.

2) Till följd av en smittosam sjukdom upprätthölls för tillfället karantän mellan syskonens familjer.

rite!" — Anna sade mig, att Wænerberg var där och ville tala med mig. Jag kände att jag rodnade, då jag gick genom klassen. I tamburen inväntade mig Wænerberg. Han såg vänlig och glad ut, i det han sade: „Jag kunde icke låta bli att komma in till Er för att lyckönska Er.“ — „Är det verkligen avgjort sålunda“? — „Ja, men tala icke om det vidare, *protokollet måste först justeras!*“ — „Ack detta stora ansvar! bed Gud att Han måtte förläna mig nödig kraft!“ — „Den skall Han även giva, Han har ju också styrt saken så utan att Ni själv gjort något därtill!“ — Han ansåg att platsen blivit mig direkt erbjuden. För mina syskon tillät han mig att omtala det, och då jag också räknar er till mina syskon, få ni veta det. Eljes ingen.

Måtte Gud nu också föra saken till ett gott slut, d. v. s. att jag för skolan blir, vad jag bör vara och Han vill! vilket är detsamma.

Visserligen kunna herrarna i senaten ännu göra en förändring; jag bör ännu icke tro mig alltför fast i sadeln.

Chokolad och kaffe kunde ni nog alltid få, till och med om valet åter upphävdes. Men gläder jag mig icke också för min egen skull? — Jo, det gör jag och i dag rätt hjärtligt. Ty att bliva vald i Borgå med en så tvivelaktig pluralitet och av män, som endast föga kände mig, var icke särdeles smickrande; här är det en annan sak och jag kan med något större rätt hoppas, att man här bättre känner mig och bättre kan bedöma min verksamhet. Det gläder mig. Men å andra sidan tänker jag endast därpå, huru jag skall göra mig värdig denna utnämning och i livet rättfärdiga att jag sökt anställningen.

Du skall hjälpa mig, det vet jag och det är min tröst och jag hoppas Gud skall välsigna hjälpen, det ger åt denna tröst dess högsta värde.

Är det icke dig jag skall tacka för att jag blivit vald? Det gör jag dessutom varje dag, också utan att hava blivit vald, och vet och säger mig, att utan dig och din ledning skulle jag blivit varken det ena eller det andra. Först har du hjälpt mig att bilda mig själv till människa och sedan att göra mig till människobildare. Skall jag icke vara lycklig däröver! — Hur kan Schiller ens ifrågasätta: „Om det över huvud taget är tillåtet att tro på en försyn, så kunde man väl se en i detta befrielsekrigs utveckling.“ (Nederländernas befrielsekrig) — Huru skulle detta icke vara tillåtet? huru kan man ens tänka något annat? Det är dock ingen slump, som länkar våra öden. Vad är då sluppen? — ett tomt intet! — — Nej, jag tror att mitt liv också är sammanvävt av händelser, som länkats av en högre hand. Det är också i all stillhet en sådan befrielsekamp, där ingen av forntidens storartade hjältinnor uppträder, men där den kämpande höjes genom de sammanlänkande omständigheterna och de hjälptrupper, som äro ställda vid hennes sida.

Du kan se att jag igår aftse har läst inledningen till Schillers „Nederländernas befrielsekrig“. Du har ofta uppmanat mig att läsa den och jag är förtjust däri.

Den 1 december skriver Elisabeth Blomqvist åter till Steinmann:

Jag har dessa dagar ofta tänkt på vad du väl skulle säga, om du kunde se mig och iakttaga mina växlande stämningar? — — Så lycklig jag var, då jag skrev det senaste brevet med underrättelsen om min utnämning — som i dag skall bekräftas — eller upphävas — så sorgsen och bedrövad var jag däremellan ofta, då jag tänkte på alla de plikter, som vänta mig och gentemot vilkas storhet jag

tycker mig så liten och obetydlig. Jag har redan flere gånger fällt tårar — i tysthet — över att jag är ett så svagt, ofullkomligt verktyg för denna stora byggnad. Jag har gråtit tårar över min förlorade frihet; nu skall jag icke mera strax kunna införa en ny, för barnen god uppfinning. Hämmad och klämd skall jag bliva från många sidor. Dock förbiser jag icke de fördelar, som denna plats skall bereda mig — visst icke. Och även ångrar jag icke att hava tagit detta steg. Jag hade icke kunnat göra annorlunda, det vet du redan, och du läser ju heller ingen förebråelse i mina tårar! jag menar att jag skulle förebrå dig för att hava övertalat mig till detta steg — nej, jag ångrar mig icke, men jag står bedrövad stilla inför friheten — — — (senare) som gått förlorad! — Ja, som *gått* förlorad! icke mera skall gå, *icke mera kanske* skall gå förlorad! Det är avgjort! jag är Fruntimmersskolans föreståndarinna! Just nu var Wænerberg här med den alldeles färska underrättelsen! Det är avgjort, avgjort! Gud, Gud, give Du mig krafter! vare Du stark i den svaga!

HEMLIV OCH PERSONLIGHET.

Då syskonen Blomqvist inom loppet av icke fullt två år, 1848—1850, träffades av den stora olyckan att genom döden mista både fader och moder, blev det, såsom tidigare omnämnts, den äldsta systemen Elisabeth, som med kärleksfull ansvarskänsla sammanhöll och ordnade hemmet för den talrika unga syskonskaran. Såsom också tidigare nämnts, egde i detta syskonhem småningom flere förändringar rum. Systrarna Constance och Sophie gifte sig och bildade egna hem, brodern Theodor borttrycktes av döden och brodern Anton, vars verksamhet senare blev av banbrytande art för vårt forst-

väsande, var bosatt på Evois, först såsom lärare och sedan såsom direktor för Evois forstinstitut. Det ursprungligen stora Blomqvistska hemmet krympte sålunda småningom ihop till ett hem för de tre systrarna Elisabeth, Sanny och Anna. Men det var och förblev alltid, trots de mången gång mycket begränsade inkomsterna, ett förunderligt rymligt hem, där plats bereddades och hjärtevärmade fanns för många unga, som saknade hem och skydd i världen. Där upp växte Elisabeth Blomqvists fosterdotter, Bertha Boldt, dotter till en från Tyskland inflyttad handelskollärare Boldt. Elisabeth Blomqvist hade stått fadder för hans dotter Bertha, och då efter båda föräldrarnas död de små barnen Boldt plötsligt stodo värnlösa, infriade hon sitt fadderlöfte genom att öppna sitt hem för sin lilla gud-dotter. Där fingo även flere släktingars barn för längre eller kortare tid ett hem. Och de barn och unga kvinnor, som under årens lopp i Elisabeth Blomqvists och hennes systrars hem funno stöd, hjälp och uppmuntran till arbete, kunna väl knappast räknas.

I Elisabeth Blomqvists i djupaste mening kvinnliga natur framträder tidigt, såsom redan dagböckerna från barnåren och den tidiga ungdomen intyga, ett utpräglat moderligt drag, vil-

ket tar sig uttryck i en livligt visad önskan och strävan att hjälpa hjälpbehövande, att vara nyttig, att trösta, vårda och omhulda. Främst visar det sig i den omvårdnad hon egnar sina syskon, då hon efter föräldrarnas död blir den sammanhållande och ordnande kraften i hemmet och skolan. Och småningom, allt efter som hennes pedagogiska verksamhet vidgas och växer och låter henne träda i beröring med människor i allt vidare kretsar, vidgas och växer denna känsla för de närmaststående ut till en känsla av än mer omfattande art: till samhällsmoderlighet. Inom den mångtaliga kretsen av hennes forna elever hava senare ofta stämmor höjt sig för att med varmaste tacksamhet tala om, vilken betydelse det en gång hade för mången ung kvinnas liv och verksamhet, då hon stod vid början av sin bana, tveksam, oerfaren och okänd och följaktligen just då mest i behov av en stödjande hand, att hon då av Elisabeth Blomqvist fick emottaga råd, insiktsfulla anvisningar jämte kärleksfull uppmuntran både i moraliskt och ofta nog även i ekonomiskt avseende. Man ser detta moderliga drag i Elisabeth Blomqvists känsla för ungdomen t. ex. i följande rader till Steinmann (den 30 september 1858):

Jag finner mig lycklig att vara omgiven av barn, jag finner det icke blott så, jag känner det djupt i själen. Det skänker en underbart skön känsla, då ett barn smyger sig till mig och söker kärlek och vänlighet. Det är oändligt mycket ljuvare och angenämare än lektionerna i klassen, än att t. ex. lära dem grammatik. Men också detta har sitt intresse, ifall man kan hos barnen väcka andens rörlighet till liv, så att det klarnade begreppet kommer deras ögon att lysa. Just därför äro mina teckningstimmar så kära för mig, att jag genom föremålen bättre kan väcka denna rörlighet än genom inlärandet av grammatiken. Jag antar, att det väl också mycket beror därav, att någon parallell till Hippius' goda metod icke finnes för grammatikundervisningen. Felet ligger nog hos lärarinnan och jag hoppas alltid att ännu få se öknen grönska och solen uppgå över mina grammatiktimmor. Hur ofta välsignar jag icke minnet av den goda, gamla Hippius. Han och Adolphe Monod äro bland bortgångna författare de som stå mitt hjärta närmast.

Den vinst en privatskolas föreståndarinna hos oss kunnat påräkna som lön för sitt mödosamma arbete, har väl sällan varit annat än ett knappt levebröd. Efter hemkomsten från den långa vistelsen i södern, nödvändiggjord av brodern Theodors och Elisabeth Blomqvists egen svaga hälsa, befanns den förmögenhet hon ärft efter sina föräldrar i det närmaste uppslukad av utgifterna för resan, liksom de yngre syskonens arvedel hade tagits i anspråk för deras uppfostran och studier. Förvärv genom skolarbetet

blev därför både för henne och hennes systrar en nödvändighet. För att om möjligt öka inkomsterna emottog hon då några skolelever som pensionärer i sitt hem. Huruvida inkomster alltid därigenom vunnos, kan mycket ifrågasättas, ty i breven omnämnes icke sällan en eller annan ung flicka, som skulle hjälpas fram till kunskaper och utbildning och därför antogs såsom pensionär på villkor, som ingalunda stödde hemmets ekonomi.

Några av dessa ungdomar, som flere år, även under sommarferierna, vistades i det Blomqvistska hemmet, omtalas ibland såsom familjemedlemmar i breven till Steinmann. Sålunda skriver Elisabeth Blomqvist (den 23 oktober 1858), att hennes brevskrivning denna gång avbröts „av något mycket angenämt“. En av pensionärerna, en femtonåring, kom in i rummet, där hon satt i sin säng och skrev, och lutande huvudet mot hennes knä utbrast den unga flickan:

„Ack, om jag ännu bara vore tre år gammal, det är inte roligt att vara stor,“ sade hon. Jag förstod vad hon önskade. Hon ville bliva smekt som ett barn. Vi blevo just då kallade till tedrickning. Efter teet hade jag knappt återtagit min skrivning, innan hon kom tillbaka, men genast gick bort, då hon fann mig sysselsatt med skrivningen. Efter några minuter återvände hon igen och frågade: „Får jag

komma in“? Därvid satte hon sig endast på kanten av min säng. Hon kämpade med fruktan att störa mig och önskan att smyga sig till mig. Jag drog hennes huvud ned i mitt knä och frågade, om det var bra så; det stackars barnet lider av svår huvudvärk och svindel. „För mig är det bra, då jag kan vara här“, svarade hon. Jag å min sida var glad att höra detta. — — Nu har hon somnat in och håller min vänstra hand fast tryckt mot sin mun och kind. Därför skriver jag också så oläsligt. Papperet rutschar hit och dit. Hennes huvud är mitt bord, mitt skrivunderlag vilar därpå. Innan hon somnade, sade hon: „Vous écrivez la sagesse dans ma tête.“

Det ligger ju nära till hands vid läsningen av dessa och andra liknande yttranden i Elisabeth Blomqvists brev, där det moderliga draget i hennes väsen spontant framträder, att fråga, om hon aldrig tänkte på att ingå äktenskap och sålunda bilda ett hem. Enligt vad för mig omtalats, hade hon i ungdomen, vacker, behagfull och livlig som hon var, ofta blivit föremål för männens hyllning. En ung filosofie magister, med vilken hon allt sedan sin första ungdom varit nära bekant, hade både av hans och hennes släkt ansetts som hennes självskrivna make, så snart han slutat sina studier och kunde erbjuda henne ett hem. I sina brev till makarna Steinmann på 1850-talet berör hon också någon gång sin avsikt att möjligen ingå äktenskap med honom.

Av vilken orsak detta emellertid icke skedde, är för mig obekant. Om en ungdomligt varm, lyckliggörande känsla vittna ock några bland hennes efterlämnade papper funna, lösryckta dagboksblad, skrivna på svenska i medlet av 1850-talet. Där läses:

Hörde du fogeln jublande sjunga, då den sig mot fästet svingar, då hörde du glädjesången i mitt bröst, då jag tänker på min vän.

Hörde du vinden lätt öfver böljan fara, varmt smekande vid stranden de nigande blommor, då vet du hur tysta tanken sig smyger till den älskade.

Såg du hur snabbt ljuset från himlen sig gjuter, då såg du hur snabbt min tanke den saknade följer.

*

Vet du ock mitt hjerta att skatta all din sällhet? Vet du att skatta rätt sällheten att äga en vän? En vän! — o ljufva, himmelskt ljufva ord! en vän! — finnes det skönare ord? En vän för tid och evighet, ja, för evigheten, ty ej är den vän, som jag ej kan hoppas kunna älska engång med högre, renare kärlek än den jag här kan skänka. O hur gerna tror jag ej som han talte om att anden engång frigjord från kroppens boja förenar sig, smälter ihop med beslägtade andar, hur gläder jag mig ofta i försmaken af denna eviga sammanvaro med alla mina älskade och med den som är mig dyrbarast af dem alla, som är mitt allt, vid hvars ande min ande lutar sig och finner stöd och hjälp och tröst och hvad som mer är sann, ren vänskap, en vänskap som leder till Gud och inför hans heliga ögon står ljus och klar, hämtande ljus och

värme just från dessa ögon, som genomskåda allt och inför hvilka ingenting orent och besmitteligt får bestå. Också är min känsla för min vän så nära förenad med känslan för det gudomliga, det högsta, så de nästan sammansmälta och jag i honom blott älskar den som gjorde honom så god, så värd att älskas.

*

Sällbeten finnes i kärleken och blott der, gif kärlek åt mitt hjerta och jag har allt, frångag mig förmågan att älska och jag äger intet. Jag är lycklig, jag älskar.

Vilka än orsakerna kunna ha varit till att de varma känslor, som här springa fram och söka sig ett ungdomligt svärmiskt uttryck, icke för Elisabeth Blomqvist ledde till förändrade levnadsförhållanden och till en makas och moders verkningsskrets, därom upplysa brev och dagböcker icke. Kanhända hade det erotiska elementet i hennes varma, kärleksfulla natur endast en underordnad plats. Kanhända gjorde den självständiga ställning hon tidigt i livet redan i mycket unga år intagit, henne mindre benägen för äktenskapet. Kanhända verkade det andliga utbytet med en hög manlig intelligens, vilket genom vänskapen med Steinmann kom henne till del, att hon icke eftersträvade det andliga utbyte, som i äktenskapet kan vinnas. Huru det än må förhållit sig härmed, så ser man

emellertid icke några spår av att den besvikning det möjligtvis kunde ha medfört för henne, då ungdomens kärleksdröm endast förblev en dröm, skulle gjort henne modfälld eller bitter till sinnet eller förlamande inverkat på hennes strävanden och syften. Den sunda verklighetskänsla, som hon, trots den utpräglade idealismen i sin livsåskådning, i rikt mått var i besittning av, lät henne i alla händelser avvinna livet ett större och rikare innehåll, än det är de flesta människor beskärt att erövra.

Och hon var omgiven av barn. Den moderlighetskänsla, den kärleksfulla omsorg om andras väl, som i så hög grad tillhörde Elisabeth Blomqvists väsende, tog sig i rikt mått uttryck i förhållandet till hennes elever. Betecknande för det sätt, varpå hon ville hjälpa dem fram icke blott till kunskaper, utan genom dessa jämväl till en självständig ställning i livet, är följande brev (den 12 februari 1863) till en av hennes vänner, en mor, som bosatt på landet, önskade sig en hemlärarinna för sina barn och för detta ändamål hade vänt sig till henne. Då i brevet talas om hemlärarinnans avlöning, framgår det tydligt av brevskrivarens grepp om saken, att hon redan då uppfattat detta spørsmål såsom den stora princip-

fråga det i själva verket blivit för senare tiders kvinnor. Efter att hava omnämnt ett par av sina elever, som kunde anses lämpliga för platsen, skriver hon:

Allt detta berättar jag, goda Sofie, men tycker likväl, om en flickas undervisning varit huru billig eller dyr som helst, att det är oändligt viktigt, att hon har utsikt att för sin ålderdom och för den tid hon ej mer orkar arbeta lägga något litet tillbaka. Få personer ha en så sorglig lott, som de gamla guvernanterna. Efter att under sin helsas och krafts tider ha egnat sina dagar åt fremmande barn — med eller utan kärlek, följden blir densamma — så slutar hon ofta med att såsom en sjuklig stackare falla andra till last eller i tysthet lida nöd, ifall ej insamlingar ske för „les pauvres honteux.“ — Om äfven för unga flickor, som äro guvernanter, stundom ett tillfälle till äktenskap erbjuder sig, så är det ju sorgligt, om deras ställning är sådan, att de för att komma i en bättre, och ej gå emot en så oviss framtid, om de då gifva sin hand åt en person, ej för att göra denne och sig sjelf bättre och lycklig, utan för att skaffa sig bröd?! — En ung man, om han är gift eller ogift, har alltid utsigt på större och bättre inkomster. För honom sörjer staten på ett faderligt sätt. Hvilka äro de platser, och huru många, dem ett ogift fruntimmer kan tänka på? Jag vet, att Du ej blir ledsen, att jag så öppet säger ut min tanke, men nog tycker jag mig vara skyldig att göra det, då jag nästan dageligen har tillfälle att se sorgliga bevis på denna sanning. Om jag skulle kunna för Dig uppräknat alla de bekymrade guvernanter, som ha anlitat mig om nya platser, då de lemnat det hus, der deras verk blifvit slu-

tadt. Huru de i oro räknadt dagarna, som de fått lefva på egen bekostnad till dess en ny plats visat sig! Med hvilket bekymmer ha de ej sett sin obetydliga besparing minskas! Och sedan när sjukdom och oförmåga kommit till! ack, det är en hemlig och af ingen hörd sorgesång. Dessutom är det en billig fordran af föräldrarna, att deras lärarinna går framåt i utveckling, följer med sin tid och inhemtar nya bättre utvecklingsmetoder. Detta är ett oundvikligt vilkor för hennes eget värde som människa. Men huru begära detta af henne, då hon ej har sådana inkomster att hon ens för sin framtida bergning kan vara lugn. Unga flickor känna vanligen ej dessa sorger, emedan de ej känna lifvet och derföre gå de första åren lätt nog. Men sedan då erfarenheten kommer, då kommer också sorgen.

Ett annat liknande drag av Elisabeth Blomqvists samhällsmoderlighet må ännu anföras. Hon skriver till Steinmann (den 4 augusti 1862), att hon under sommaren på landet kommit i beröring med en ung flicka, som av en ämbetsman i Helsingfors blivit övertalad att lämna sitt hem, men sedan de någon tid levat tillsammans, övergivits av honom. Elisabeth Blomqvist känner djupt medlidande med hennes belägenhet och låter detta medlidande icke stanna blott vid ett beklagande, utan vill göra vad hon förmår för den övergivnas upprättande. Hon besluter att uppsöka den unga flickan och tala med henne, oaktat detta ju kan falla sig ganska svårt.

Sedan hon utfört sitt beslut och flickan för henne öppnat sitt hjärta, tar hon henne hem till sig som sömmerska och söker ytterligare skaffa henne arbete, ty „endast med ord kan ett sådant sinne ännu icke röras“. Denna händelse ger Elisabeth Blomqvist åter greppet på en av de stora principfrågorna, beträffande kvinnan och arbetet, och visar hos henne detta kvinnlighetens sociala medvetande, som syftar mot framtiden. Om anskaffning av arbete åt den unga flickan skriver hon:

Ännu vet jag icke, huru det skall gå till, då svårligen någon vill taga en sådan flicka i sitt hus. O, Johannes, vore det icke gott att hava ett hem, där en from, förståndig kvinna kunde för någon tid upptaga sådana olyckliga, där de genom flit och god vilja kunde bevisa att de ville bättra sig? och huru skall man finna medel för en sådan anstalt? och var understöd för att utbilda en kvinna till detta värv? För övrigt tänker jag att kärleken till Gud och till våra medmänniskor vore den första hjälpkälla, ur vilken en redan bildad och förståndig kvinna kunde hämta kraft och insikt. Kärleken ger skarpsinne att upptäcka de medel, genom vilka varje enskild bäst kunde påverkas och ledas.

Hos sina elever sökte Elisabeth Blomqvist städse väcka känslor av hjälpsamhet och barmhärtighet både mot människor och djur. Under nödåren i början av 1860-talet omtalas i breven

till Steinmann (den 12 april 1862), att en dag en fattig man med sin uthungrade familj kommit in i hennes kök. Åsynen av dessa olyckliga människor och några åtgärder att lämna dem tillfällig hjälp upptogo hennes tid och detta dröjsmål blev orsaken till att hon icke denna dag punktligt som vanligt började sin lektion i skolan. Då hon kom in i klassen och sade eleverna orsaken till att hon var försenad, var hon så upprörd att hon grät. Eleverna erbjödo sig strax att i sina hem omtala saken för att möjligen kunna göra en liten insamling för de nödlidande och voro därjämte ivriga att själva börja sy kläder åt dem. Elisabeth Blomqvist slutar sitt brev med att åter beröra den stora principfrågan. Hon skriver:

O, skolor! skolor, ropar det arma landet! giv oss det som oss tillkommer! behållen icke allt för er själva! visen också oss, huru vi i likhet med er kunna bliva lyckliga och välställda, åtminstone så mycket att våra barn hava tak över huvudet!

I ett annat brev, skrivet några dagar tidigare, hade hon yttrat: „För varje dag som går inser jag alltmer behovet av uppfostran för vårt folk“. — Det hon själv förmådde göra för denna stora sak, ansåg hon bara som „ett litet sandkorn på den stora jorden“, men hon anställer

betraktelser över vad som kunde göras, om alla ville sammansluta sig, och det borde icke kallas att „göra gott“, utan att „betala våra skulder“. — Dessa betraktelser ansluta sig till ett eländets barn, som hon själv tagit i sitt hem och sökt uppfostra till en duglig tjänarinna, ehuru lönen för hennes bemödanden blev mycken otack och många svårigheter.

Anmärkningsvärd är också följande reflexion i ett brev av den 14 maj 1864:

Vad säger du härom: är det rätt att under zoologitimmarna inför barnen (flickor!) döda en groda och förmedelst gift framkalla ryckningar. Flickorna gräto och några började må illa. Något föll mig in. Kvinnan skall underhålla, skydda och nära livet hos de organiska varelserna, är det icke en riktig känsla att hon förskräckes över förstörandet av varje levande väsen?

I Elisabeth Blomqvists korrespondens med Steinmann intaga de religiösa spörsmålen en mycket betydande plats. Allt vad där yttras bekräftar ingående, att hon var en djupt religiös natur och att den kärlek till allt levande, som tidigare anförda yttranden i hennes brev jämte många andra därtill ådagalägga, innerst hade sin rot och fann näring i hennes gudsmedvetande. Den religiösa känslan framträder hos henne redan under barndomen. Många av

hennes brev från den tiden hon vistades i Frankrike utvisa, i huru hög grad de religiösa frågorna i ungdomen behärskade hennes tanke och känsloliv. Otvivelaktigt bidrog broderns långa sjukdom och tidiga död, ävensom hennes egen vid samma tidpunkt mycket vacklande hälsa i hög grad till att från den verklighet, som då för henne var sorg och lidande, rikta tanken och känslan mot den religiösa verklighet, där hon fann tröst. Även den omständigheten att hon där i främmande land kom i beröring med personer, för vilka de religiösa frågorna utgjorde livsfrågor, bidrog härtill. Men breven vittna därjämte om att hon för denna religiösa känsla sökte icke blott utlösning utan jämväl utveckling. Och för denna utveckling blev det av betydelse, att hon genom de olikartade religiöst anlagda personligheter hon under ungdomsåren i Frankrike lärde känna, fick en inblick i olika, till formen växlande trosläror, ty det är i allmänhet lättare att ställa sig avvä-gande och granskande gentemot former, i vilka vi icke själva genom uppfostran blivit inpassade. Under denna tid sökte hon även ivrigt tillegna sig Adolphe Monods samt andra franska och tyska författares skrifter i religiösa ämnen.

Senare bidrog i hög grad tankeutbytet med

Steinmann till att för henne vidga den religiösa synkretsen. Om man håller i minnet, att vid denna tid här hemma pietismens i flere avseenden trånga och utvecklingshämmande läror fingo ett avgörande välde över många unga sinnen, kan även denna omständighet bidra till anläggandet av en måttstock för Elisabeth Blomqvists religiösa utveckling mot allt större frihet.

I religiösa frågor intog Steinmann en fråga hennes ståndpunkt mycket avvikande ställning. Enligt vad jag har mig bekant, torde Steinmann knappast kunnat kallas fritänkare i modern mening. Mer än mången annan under denna rationalismens blomstringstid i Tyskland, där han bedrivit sina studier, torde han varit böjd för medgivanden i riktning åt kristendomens läror. Hans läroämne vid universitetet var grekiska, det var därför helt naturligt att hans livsuppfattning blivit starkt påverkad av antikens vetenskap, litteratur och konst. Hans enskilda liv präglades av den djupa, vittfamnande människokärlek, som med rätt eller orätt plägar kallas en specifikt kristlig dygd. Sålunda funno i hans hem flere av hans fattiga släktingar och deras barn en tillflykt, där skydd, hjälp och uppfostran skänktes dem. Under meningsutby-

tet i breven mellan honom och Elisabeth Blomqvist skriver han ibland, att det hade varit vida lättare att förstå varandra, om man icke varit bunden av det skrivna ordet. En muntlig dispyt mellan de båda vännerna hade kunnat försiggå så mycket lättare och friare, eller som han skämtsamt uttrycker sig: „wir wollen uns zanken.“

För att belysa Elisabeth Blomqvists religiösa ståndpunkt i slutet av 1850- och början av 1860-talet liksom ock den stora sanningskärlek, som tvingade henne att säga ut sina tankar, även då hon visste att de skulle bliva motsagda, meddelas här några utdrag ur breven, vilka handla om den mycket omstridda boken *Das Leben Jesu* av David Strauss. *Das Leben Jesu*, utgiven 1834—35 (den fjärde något förändrade upplagan 1840) väckte, som känt, ett oerhört uppseende. Genom att tillgodogöra sig forskningens dittills uppnådda resultat, sökte Strauss där bryta nya vägar för behandlingen av den evangeliska historien, i det han gjorde slut på den undantagsställning teologin intagit och för densamma vill hävda det historiska betraktelsesättet.

I breven från 1859 ser man, att Steinmann sökte övertala Elisabeth Blomqvist att läsa Strauss'

bok. Hon ansåg sig emellertid icke böra läsa den, eftersom ju hennes religiösa övertygelse skänkte henne ett fast stöd och gjorde henne lycklig. I november 1859 skriver hon:

Säg mig, Johannes, innehåller denna bok något lyckliggörande? tror du att den skulle göra mig bättre? innehåller den något mer trösterikt än evangelium?

Bevis för ordets sanning? [Steinmann hade bett henne anföra bevis.] Kan man bevisa allting i livet? Kan man förklara livet självt, denna andens gnista? Vad är livet? Vari består det? — Vad är tro? huru uppstår den? — „Det är en viss tillförsikt till det man icke ser“ — så är tron alltid och i alla förhållanden. Så tror den ena människan på den andra människans själ och hjärta och har dock icke sett dem. — Så tror jag ock på ordet, synligvordet i Kristus, och har dock icke sett det.

Ett brev av den 14 oktober 1860 meddelar, att Elisabeth Blomqvist emellertid hörsammat uppmaningen och har läst Strauss och läsningen föranleder henne att söka klargöra sin ståndpunkt. En läsare av hennes brev i våra dagar måste erinra sig att, då det skrevs för mer än ett halvt århundrade tillbaka, den moderna religionsvetenskapliga forskningen ännu var okänd. Hon skriver:

Och om man med Strauss ville antaga, att också början av Hebreernas historia vore sammansatt av myter och sagor, varifrån kommer då denna djupa

moraliska sanning, som ingen annan forntida religion eger? Varifrån till ex. denna genomgående klara och riktiga uppfattning av kvinnans förhållande till mannen? detta djupa medvetande om det rätta även mitt under de största förvillelser? Och varifrån detta sammanhang mellan det gamla och det nya testamentet? Det ges ingen enda kristlig moralregel, som icke även förefinnes i det gamla testamentet. Skulle detta icke vara en nog stor plan av Gud, troget genomförd under århundraden. Mitt under alla historiens förvecklingar förbli påbudet (de moraliska) orubbligt fasta och hans vilja likaså

Strauss skriver i sitt företal till 4:de upplagan: „Det säges ingenstädes, att hela Jesus historia skall angivas som en myt, utan endast att allt däri må kritiskt granskas för att utröna, om det icke innehåller något mytiskt.“

Således icke helt och hållet fabel. (Sida IV.) Huru emellertid förstå detta? „*Den inre kärnan i den kristna tron* vill författaren anse *fullständigt oavhängig* av hans kritiska undersökningar. Kristus' övernaturliga födelse, hans underverk, hans himmelfärd *förbliva eviga sanningar, huru mycket än deras verklighet som historiska fakta kan betvivlas*“.

Kan väl det någonsin kallas en *evig sanning*, det som endast finnes i min föreställning (fantasi) och icke stöder sig på något säkrare? (Sida VI.)

Huru är det ens möjligt att antaga, att Strauss kritik „icke är något angrepp på den kristliga tron?“ Han tar dock just bort grundstenen: det historiska faktum, på vilket apostlarna såsom vittnesbörd åberopa sig och för hvilket de som vittnesbörd givit sina liv. (Sida VI i företalet 4:de uppl.)

Kan väl någonsin en människa vid sin vetenskapliga forskning i religion (förening med Gud) „förbliva likgiltig för resultat och konsekvenser“? —

då är hon ju också likgiltig gentemot sig själv eller ock har hon icke allvarligt tänkt på den ofantliga betydelsen av dessa resultat och konsekvenser. Jag kan tänka mig ett verkligt vetenskapligt sökande i denna riktning endast som den brännande kärleken till sanning, som den glödande längtan att verkligen finna Gud. Ett likgiltigt sökande förekommer mig likt en *övning* av krafterna utan mål

Vore det under Guds värdighet att hava utvalt Hebreerna just till uppbevarare och sedan förmedlare eller utspridare för andra nationer? Tillskriva vi det icke ännu i våra dagar honom, att han utväljer särskilda nationer eller människor för att genom dem meddela sina välgärningar åt andra nationer och andra människor; anklaga vi icke honom då för orättvisa, ifall han ger den ena människan flere andliga gåvor än den andra, ifall en nation ännu i våra dagar ligger försänkt i djup sömn, under det andra äro vakna och arbeta för denna?

Jag finner det icke nödvändigt att (såsom Origenes skall göra) antaga som ohistoriska de anstötliga berättelserna om personer, som eljes stodo i ett nära förhållande till Gud. Borttagandet av dessa historier skulle göra dem [antagligen personerna] onaturligt fullkomliga — något som ändock ingen människa är — och skulle snarare undergräva tron på ordet. För mig är förhållandet med denna ofullkomlighet även hos en var av personerna i den Heliga skrift, ingen undantagen, just ett bevis till för ordets sanning. Naturligtvis framträder ofullkomligheten hos en Noak, Abraham och Jacob annorlunda än hos en apostel. Kulturen har på den senare redan utövat ett stort inflytande och förminskat råheten i hans felstegs beskaffenhet. Och dock äro även dessa enligt vår

uppfattning råa: t. ex. då Johannes föreslår Jesus att förstöra den motspänstiga staden — jag minns icke mer vilken. Också Petrus felar ofta och strax efter Kristus' uppståndelse och himmelfärd måste han tillrättavisas av Paulus, men detta är enligt min åsikt intet bevis mot ordets sanning; det bevisar endast vad skriften säger, att så länge människan lever, har hon att kämpa mot den inom henne boende frestelsen till det onda. „Den som står, må se till att han icke faller“. Och att författarna av den Heliga skrift sanningsenligt tillstått sina egna fel, bevisar i mina ögon, att de också för öfrigt äro sanningsenliga.

Efter meningsutbytet om Strauss' bok skriver Elisabeth Blomqvist i början av 1861 åter ett brev, däri en sida av hennes livsuppfattning vid denna tid avspeglar sig i närmaste samband med hennes religiösa åsikter. Anledningen härtill gav julaftonen 1860, som var en av de gladaste julaftnar hon säger sig hava firat. Alla hennes syskon, de gifta med män och barn, voro den kvällen samlade i systrarna Blomqvists hem i gården n:o 18 vid Annegatan. De många julklapparna — ehuru för det mesta nyttiga ting — framkalla hos henne vissa samvetsbetänkligheter:

Vad frågan om julklappsgivandet beträffar, så vill jag ingalunda förkasta det principiellt, jag tänker bara att, då man har så litet pengar, borde man icke giva *största* delen av det man kan giva

bort, till sådana som redan ega mycket av livets gåvor och av dess fröjder, i jämförelse med dem som hava alls intet. Jag tror att givandets glädje skulle bliva större, där gåvan icke vore väntad; jag föreställer mig en julafton med *färre* gåvor hos oss och *flere* i en fattig koja såsom något oändligt mycket vackrare. Johannes, denna tanke är icke asketisk, icke konstlad, den är en längtan efter större njutning. Ser du, hos oss voro så många paket att öppna, så mycket skämt och många verser att uppläsa att (Senare, kl. halv ett på natten) vi knappt kunde hinna därmed. Anton och Theodor [Sederholm], vilka som vanligt uppläste allt det roliga, måste skynda, skynda; mången vits gick förlorad och mången gåva beskådades först flere dagar efteråt, man hade icke tid att se och beundra allt. Det är detta överflöd, som jag ville hava bort, men visst icke utbytet av goda och nyttiga saker. Om var och en finge 2 eller 3 angenäma överraskningar — men 10—15—18 ända till 20 stycken — bland vilka naturligtvis funnos flere småsaker, men även dyrbara ting. Å nej, givandets glädje vill jag icke skattaringa, jag föreställer mig den endast oändligt mycket större, om den vore mer än blott ett nöje, då skulle den skänka det skönaste nöjet.

Brevskrivarinnan, som blev avbruten genom ett sjukdomsfall i familjen, upptog ämnet ånyo följande dag:

Ordet „asketiska tankar“, varmed du betecknar mina förmodade tankar, spökar ännu i min hjärna. Jag har till och med tagit fram konversationslexikonet för att rätt fatta dess betydelse, ty jag måste tillstå, att jag icke fullt förstod den och endast

anade ordets innebörd. Om du med asketiska tankar vill säga, att jag önskar iakttaga en andlig diet för att i likhet med forntidens kämpar stärkas och bliva skicklig till kampen — ja, då har du väl rätt i att kalla min tankeriktning asketisk. Jag önskar den vore det bättre och trognare än den är. Men om du tror, att jag förkastar varje fröjd i livet, då, Johannes, är din förmodan icke riktig. Tror mig, det gör jag icke, ehuru jag nu finner fröjd av helt andra saker än förr — och jag tillstår det, jag önskar även att jag tidigare hade känt dessa njutningar, denna fröjd och jag kan också icke underlåta att önska detsamma åt andra, som ännu icke känna dem. Därför vågar jag dock visst icke fördöma dem som söka fröjd, där jag icke mer finner någon, eller åtminstone icke någon stor — naturligtvis menar jag här endast sådana fröjder, som icke blivit livsbehov, utan endast äro en momentan yttring av glädje, sådana *genom vilka den inre goda livsriktningen icke kränkes eller störes*. Om du icke tar illa upp, ville jag här anföra ett ord av Monod: „La Bible ne donne pas de règle pour les mains et les pieds, mais pour le coeur“. Således ur hjärtat kommer det som vi förehava i glädje och i sorg, och hjärtat är det som vi skola vaka över. Kunna vi med fritt, rent samvete njuta av en glädje, känna vi att den gör oss bättre, i det den uppfriskar oss — nå, då tror jag icke vi göra orätt i att tillåta oss den; — men njuta vi den blott tvekande eller märka vi att den frånrövar oss besinningen, då böra vi aldrig mer njuta därav. — Det var icke i Meilans utan i Thölö, där jag en gång för flere år sedan dansade — och om jag icke missminner mig, sade mig då en avlägsen släkting något om dans, vilket jag icke kunde förstå annorlunda, än att han mycket förvånade sig över att jag kunde finna nöje

därav; det föreföll mig nästan, som om han ansåg det för brist på allvar. Nå, huru som helst, då förstod jag honom icke riktigt, nu förstår jag, att allvar då verkligen i mycket felades mig, om jag också blott sällan dansade, tänkte jag så mycket oftare därpå. Å, huru mycken förlorad tid har icke slöstats på sådana tankar!

En inblick i Elisabeth Blomqvists religiösa liv vid denna tid ger även följande utdrag ur ett brev av den 2 mars 1862, där hon säger, att Steinmann måhända tror henne vara mindre tolerant, än han tidigare antagit, och fortsätter:

Jag kan dock icke annat, jag måste vara sann. Och jag är tolerant, om tolerans består däri, att jag tillerkänner varje människa, således ock mig själv, rättigheten att taga samvetet till högsta domare med det avgörande ordet, beträffande vår egen tro; d. v. s. man skall själv pröva och själv välja det man vill tro på — men om det är intolerans att tro, att det jag anser för det bästa och det sanna, också verkligen är sanning — då är jag intolerant. Ty kunde jag tro, att utom detta ännu något bättre och ännu en högre sanning finnes annorstädes, då skulle jag ju göra orätt i att icke skynda dit och söka denna högre och bättre. Och om intolerans består däri, att jag också önskar meddela andra det som gör mig så lycklig, och ber dem akta därpå och pröva de grunder, på vilka jag stöder mig — då, Johannes, är jag fortfarande intolerant.

Elisabeth Blomqvists religiösa livsåskådning vid denna tid har något utförligare behandlats

på grund av dess för hennes verksamhet så djupt ingripande betydelse, då hon i egenskap av Fruntimmersskolans föreståndarinna trädde fram såsom den främsta uppfostrarinnan för den uppväxande generationens kvinnor i vårt land. Från denna punkt i utvecklingen, där hon stod i början av 1860-talet, måste hon visserligen ännu sträva framåt, innan hennes religiositet nådde den frigjordhet, om vilken hennes livsgärning slutligen har burit ett ojävigt vittnesbörd. Ty Elisabeth Blomqvists religion blev för henne en källa till dådkraft. „Måtte Gud nu också föra saken till ett gott slut, d. v. s. att jag för skolan blir, vad jag bör vara och Han vill, vilket är det samma,“ skrev hon, efter det hon emottagit underrättelsen om att hon blivit utnämnd till föreståndarinna. Hennes religiositet kunde, sammanfattad i några ord, uttryckas såsom hennes vilja att verka Guds verk i världen. Och denna vilja i förening med hennes värme för allt mänskligt framåtskridande förmådde slutligen göra utövan- det av det kall hon i livet omfattat som sitt, till hennes verkligaste, innerligaste och högsta religionsutövning. Just i uppfattningen av detta kall spåras redan tidigt det religiösa draget. „Det kommer an på“, skriver hon, „huru vi fylla de plikter vi emottagit.“ Och då vi se

hennes samla sina första lärarinneelever omkring sig på söndagen, som är den enda lediga tid hon har att skänka dem, då vi höra henne med hänryckning tala om huru lycklig det gör henne att tillsammans med dessa unga söka sig fram på dessa då ännu för kvinnorna i vårt land obanade vägar, så är det något av en religionsstiftares hänförelse hon nedlägger i detta sanningssökande, detta arbete, vars mål hon skådar så oupphinneligt högt.

I början av 1860-talet var det ännu långt till den tid, då kvinnorna här — liksom i de flesta andra länder — skulle känna sig som medborgarinnor i det samhälle de tillhörde. I Elisabeth Blomqvists brev varsnar man även redan glimtar av gryende medborgarkänsla. Den 27 april 1861 skriver hon till Steinmann:

Jag ville hava eder här för att taga del i min glädje över den manliga och kraftfulla anda, som under senaste tider så allmänt framträtt hos våra landsmän i deras uttalade åsikter om „lantdag“, som ett par av våra främsta män velat förskaffa oss. Här råder ett andligt liv som aldrig förr; de flesta besjålas av de ädlaste önskningar för hela landets väl och bekräfta det genom lugn och målmedveten handling. I varje vrå lever denna fråga, det tyckes mig, som hörde man nationens hjärta slå — och slå med den heligaste och ädlaste känsla.

Den 17 januari 1862 läses i ett brev:

I dag hava vi fått den glädjande underrättelsen, att vi snart skola få en lantdag. Det är mycket, mycket härligt!

Den 3 mars 1863, som var dagen för slavar-
nas frigivande i Ryssland, skriver Elisabeth
Blomqvist, att hon givit sin skolas elever lov i
avsikt att för dem göra intrycket av denna i
människosläktets hävder betydelsefulla händelse
mer levande. Då på våren 1864 den första
lantdagen avslutades, begav hon sig med hela
sin skola till Senatstorget för att eleverna där
skulle se och höra, huru det gick till. Några
större ceremonier förekommo visserligen icke,
säger hon i brevet (den 16 april) men:

Lantdagen i och för sig är av sådan vikt och
betydelse för vårt land, att barnen, om det också
bara sker genom ett yttre intryck, må erinras
därom. De voro också mycket tacksamma för
denna lilla utflykt.

Den dag avslutningen firades med högtidlig
gudstjänst och körsång i kyrkan, fingo barnen
lov hela dagen. — Denna samma vår kämpade
Danmarks folk sin förtvirlade kamp mot en
övermäktig fiende. Då den upprörande nyhe-
ten om Dybböls fall nått fram till vårt land, ut-

trycker Elisabeth Blomqvist sin förtvivlan över krigets fasor (den 19 april):

O, krig! krig! Du förfärliga elände! när upphör du att fördärva människorna och att förnedra dem! Huru många tusende förblöda! många kroppsligen, andra andligen. Vilken sorg är det icke i hela Danmark! Huru många mödrar, hustrur, systrar och barn begråta icke sina söners, makars, bröders och fäders död! — o, det är sorgligt, förfärligt!

I ett av sina brev från hösten 1860 säger Elisabeth Blomqvist, att för henne „dagarna och timmarna förflyta lika regelbundet och enformigt, om man kan kalla det enformigt, då anden ständigt är sysselsatt och rörlig. Mitt livs enformighet ligger ock mest i det yttre — mitt inre är fritt att röra sig i så vida kretsar det vill.“ Om denna andens rörlighet vittnar ock det att hon, trots sitt myckna skolarbete, kunde finna tid till att något följa med den samtida litteraturen. I breven från dessa år omnämnas Fredrika Bremers och George Sands arbeten, som ungefär samtidigt lästes av Steinmann och gävo anledning till livligt meningsutbyte. George Sands stora roman *Le Marquis de Villemer*, som 1860 ingick i *La Revue des deux Mondes*, lästes av Elisabeth Blomqvist med största intresse och föranledde följande omdöme:

Huru kommer det sig, att jag så lätt låter mig ryckas med av det som anslår mig? — är det därför att jag har så föga tid att använda till sådan lektyr? eller är det den mottaglighet för intryck, som du så ofta talat om? — det förvånar mig att jag vid mina år ¹⁾ kan finna så mycket nöje av sådana historier, ty jag njuter icke endast av de allvarliga psykologiska iakttagelserna — nej, själva historien roar mig, personerna leva för mig, alldeles som snälla och stygga barn, som prinsar och prinsessor i berättelser och sagor för barn leva, då man omtalar dem.

Brevskrivarinnan förenar sig visserligen med Steinmann om att kalla ett och annat i boken onaturligt eller överspönt. Men hon gör därjämte en anmärkning, som grundar sig på egna erfarenheter, emedan hon under sin vistelse i Frankrike både sett och hört omtalas familjeförhållanden, som kunde styrka trovärdigheten av den äktenskapshistoria George Sand skildrat i sin märkliga bok:

Skenet bevaras omsorgsfullt, man eftersträvar ivrigt det som är „comme il faut“, men i hemlighet tillåter man sig mycket. Det anses oerhört opassande, om en ung man på gatan tilltalar en dam eller åtföljer henne — han måste i så fall vara en släkting, och även då är det knappt tillåtet — men att på kvällarna eller natten ställa till rendez-vous är ingenting. Naturligtvis tänka icke alla så och

¹⁾ Hon var då 33 år.

göra icke så, men det omtalades för mig såsom något ganska vanligt. Och onaturliga förhållanden av många slag hörde jag omtalas; sålunda hade egaren till det hus, där jag bodde, en fru, som icke var hans utan var vigd vid hans bror. Han hade genast efter vigseln vid kyrkdörren bortrövat henne. Troligtvis voro de katoliker och bröllopet hade firats på kvällen, jag kommer icke så noga ihåg dessa omständigheter, alltnog de flydde, och för var gång ett barn föddes, anmäldes brodern som fader. Mannen avstod sålunda från sin rätt till barnen, men hustrun behöll han. Om man skildrade ett sådant förhållande, skulle det förefalla som en karikatyr.

Brevskrivarinnans slutsats blir, att George Sands skildringar, vad man än må tycka om valet av ämnen, vilar på verklighetens grund.

Somrarnas ledighet från skolarbetet sökte Elisabeth Blomqvist städse utnyttja på bästa sätt både till studier och till stärkande av sin hälsa, som, ehuru ju småningom betydligt förbättrad, dock hela livet igenom fortfor att vara ömtålig. Den vackra årstiden, som möjliggjorde mycken vistelse ute i fria luften, medförde åt henne stärkta och förnyade krafter till skolarbetet, och hennes för naturens liv och skönhet öppna blick ökade den vederkvickelse och njutning vistelsen i det fria ständigt skänkte henne. Till somrarnas stora behag hörde ock att systrarna Blomqvist många år tillbragte sommarferierna till-

sammans med familjen Steinmann, först två somrar på Villinge och sedan sju på en villa i Rättjärvi invid Saima-kanal.

Sommaren 1860 hade Elisabeth Blomqvist och hennes systrar jämte familjerna Steinmann och Sederholm beslutit tillbringa på den vackra ön Villinge i Helsingfors' östra skärgård. På stället, som vid denna tid egdes av en general Michailoff, funnos då endast tre boningshus: den stora karaktärsbyggnaden, som beboddes av egaren själv, en mindre byggning, innehållande 6 rum, och en nybyggd villa, vilka båda bostäder uthyrdes.

De tre familjerna, som jämte tjänare utgjorde omkr. 20 personer, hade gemensamt hushåll. Redan på våren ser man Elisabeth Blomqvist i breven uppgöra planer för den stundande sommaren och obeskrivligt fröjda sig över allt det pedagogiska vetande hon skall få inhösta genom studier under Steinmanns ledning. I ett brev av den 18 april skrives om den blivande dagordningen:

Johannes, du vill hava dina förmiddagar i ostörd ro för att kunna arbeta, också jag ville något arbeta på morgonen, medan jag ännu eger krafter därtill. En förmiddag eller morgon behöver jag isynnerhet hava för mig själv och det är söndagsmorgonen. Då måste jag vara ostörd eljes — du

ger jag till ingenting. Icke blott de som dela min övertygelse finna det nödvändigt att sålunda egna en stund åt betraktelser i ensamhet. Goethe omtalar ju i sin Wilhelm Meister, huru medlemmarna av en stor familj — jag erinrar mig icke mer densammas namn — tillbragte söndagen envar för sig för att kunna bereda sig till den kommande veckan och kasta en återblick på den förgångna. Har jag någon gång icke sålunda i stillhet tillbringat min söndagsmorgon, då befinner jag mig i andligt avseende illa. Det vore mig mycket kärt att på söndagen, då vi åter komma tillsammans, höra en koral. Tag dock några av dina koraler med; det vore härligt, du skall spela och Anna och vi andra sjunga.

I början av juni skedde utflyttningen till Villinge. En sådan landsflyttning gjordes icke den tiden lika bekvämt som nu, ty regelbundna kommunikationer funnos icke. Möbler, sängkläder, husgeråd m. m. måste medföras från staden och transporten skedde med en för tillfället hyrd jakt. Då båten med sakerna nått fram till sin bestämmelseort och lagt bi vid bryggan på Villinge, var det redan afton, varför den vackra, ljusa sommarkvällen och natten måste tagas i i anspråk för att lossa lasten och bära sakerna upp till boningshusen. Elisabeth Blomqvist skriver härom (den 10 juni):

Från klockan 10 på kvällen ända till klockan 3 på morgonen ha vi låtit bära upp sakerna till våra båda bostäder. Det var ett angenämt och kärt be-

styr, emedan det gav löftet om den sköna belöningen att få tillbringa en längre tid tillsammans med er. Jag kan knappt tro att denna sköna tid redan börjat. Händer det icke även dig ibland att du, då du är rätt lycklig, frågar dig: är det verkligen sant?

Då vi den natten voro i vår boning, hade vi vår glädje av den härliga utsikten från fönstren. Från den ena sidan av salen sågo vi månen kasta sitt rödaktiga sken över den lilla viken; träden stodo hemlighetsfulla därinvid, och på den andra sidan rodnade vatten och himmel och en klar stjärna blänkte fram vid kanten av ett moln eller skådade ned mellan dess flikar eller lyste mot aftonrodnadens glödande grund. Vakade och arbetade vi den natten, så hade vi också vår lön därför. Den vackra utsikten och den glada förhoppningen skola göra denna natt oförgätlig för mig Hur skönt att tänka: du blir här hela sommaren, således behöva icke alla frågor trängas ihop på några timmar, man kan i ro överlägga och samtala.

Sommaren förflöt synnerligen angenämt för de tre familjerna, vilkas medlemmar voro varmt fästade vid varandra. Till trevnaden bidrog ock Villinges sällsynt vackra natur och, så ofta vädret tillät det, företogos långa spatserturer eller båtfärder. Två båtar, den ena så stor att tjugu personer gott rymdes i den, hade blivit inköpta; det hände icke sällan att under utflykterna till sjöss Elisabeth Blomqvist sågs sitta vid styret. Ett av de ställen, där hon med förkärlek vistades, var en vacker klippa, av henne

benämnd „Stormklippan“. En ung lärarinna vid den Blomqvistska skolan, Mathilda Linsén, sedermera grundläggaren av blindundervisningen i vårt land, hade förmånen att få ansluta sig till sommarkolonin på Villinge och sålunda draga nytta av Steinmanns undervisning i pedagogik. Även en av Petriskolans lärare, herr Nordmann, tillbragte sommaren på Villinge. Då Elisabeth Blomqvist på hösten återvände till staden, skriver hon i ett av sina brev, att hennes vänner påstodo henne se tio år yngre ut efter denna härliga sommar.

Följande sommar tillbragtes åter på Villinge och förflöt åter lyckligt och glatt för Elisabeth Blomqvist under uppfriskande samvaro med de kära vännerna, ivriga studier och för hälsans stärkande mycken vistelse ute i naturen. Isynnerhet befann hon sig väl av sjöbaden och var vid denna tid, alltsedan kuren vid Kuppis, en ivrig anhängare av kallvatten-läkemetoden. Den sällskapliga samvaron hade denna sommar fått en angenäm tillökning genom att på det närbelägna Jollas en lokal hade upphyrts av släktingar till Steinmanns, den berömda språkforskaren akademikern Böhtlingk och hans familj. På Villinge åter bodde nära vänner till systrarna Blomqvist, änkeprofessorskan Marie Ilmoni och

hennes barn. Sommarvistelsen 1861 på Villinge slutade med att förlovning ingicks mellan hennes styvdotter Alfhild Sophie Ilmoni, dotter till professor Immanuel Ilmoni och hans första hustru, Sophia Liljenstrand, och Anton Blomqvist, då nyssbliven lektor vid Evois forstinstitut. I början av januari följande år firades deras bröllop, och då professorskan Ilmonis lokal icke kunde inrymma alla de bröllopgäster man önskade inbjuda, firades bröllopet i den Blomqvistska skolans rymliga lokal, som under julferien var ledig och för festen iordningställd. Bland gästerna, som infunnit sig till familjehögtiden, sågs även professor J. Steinmann.

Under sommaren 1862 bodde systrarna Blomqvist även i östra skärgården, på Jollas, icke långt från Villinge. Hoppet om ännu en glad sommar på Villinge tillsammans med de kära släktingarna kunde icke realiseras på grund av att Steinmann och hans fru denna sommar företogo en längre utländsk resa till Tyskland och Frankrike. I augusti gjorde Elisabeth Blomqvist ett kort besök hos sin bror och svägerska på Evois, och i september hade hon glädjen att kunna antaga en inbjudning av Steinmann att övervara de festligheter, med hvilka Petriskolans hundraårsjubileum firades.

Efter ett par veckors uppfriskande vistelse hos sina släktingar skrev hon under hemfärden, i början av oktober, ombord på ångbåten Viborg till dem ett brev, vilket kan vara av intresse att här anföra såsom en målande skildring av en sådan resas vedermödor för några och femtio år sedan:

Och åter hava vi kastat ankar och ligga icke långt från Helsingfors och kunna icke komma in! Vi blevo i morse så länge uppehållna i Fredrikshamn genom att varor där skulle ut- eller inlastas, att vi sent kunde sätta oss i rörelse, först kl. 10 på morgonen. Så angenäm resan från P. till Viborg var, så föga angenäm var fortsättningen i går och i dag. Till Trångsund gick det helt bra, men knappt kommo vi ut på en större fjärd, så tilltog vinden och kaptenen svarade rent ut på min fråga: „Vi få storm!“ Och så skedde ock.

Snart måste jag gå ned i hytten för att taga på mig mera kläder till skydd mot blåsten, men där nere kunde jag icke bliva, utan måste fort åter skynda upp för att icke bliva alldeles sjösjuk. Med knapp nöd kom jag lyckligt dit upp och satte mig på en bänk, där jag höll mig fast i bänken och i ett rep. Slutligen blev det så svårt att jag icke mer vågade sitta på bänken, utan knäböjde framför den, under det jag alltjämt höll fast i repet och bänken. Jag var den enda damen på däck, jämte mig ett par officerare och lotsen. Uppe på kommandobryggan stod den vänliga styrmannen, som du, Johannes, såg Jag lade märke till att han flere gånger såg ned mot akterdäck — jag trodde han ville säga något till lotsen — han tvekade, tog några steg, tvekade åter

och plötsligt gick han ned och kom fram till mig och föreslog mig att gå till mellandäck och sätta mig där i en bekväm vilstol, som han låtit bära dit för min räkning. Vänligt ledde han mig vid handen, ty det var omöjligt att stå stadigt på benen. Där nere blev jag omhändertagen av en godmodig ryss — en bonde — som hjälpte mig att intaga min plats och svepte min pälskappa kring mig, så snart den kom i oordning. Bredvid mig på däcket låg en rysk kvinna, tydligen den nämnda bondens hustru. Hon var också vänlig och vi talade om stormen, utan att förstå vad vi sade varandra. En finsk kvinna, med vilken jag kunde växla några ord, talade med mig om „iso meri“ — det stora havet, och höll i mig med stark arm, då jag ville stiga upp för att skåda vågorna. De sprutade ofta vatten över oss och stego ända upp till kommandobryggan, så att denna blev alldeles våt. Till och med kaptenen fann stormen alltför stark. Då skeppet kastades åt sidan, arbetade ensamt det ena hjulet och det andra surrade endast i luften. Detta rullande fortsattes i tre timmar eller ännu något längre, och vågorna från sidan voro mera mot än med oss. Också kommo vi fram till Fredrikshamn först då det redan var alldeles mörkt. I dag har det också gungat och rullat ganska ansenligt, men jag fick det såtillvida bättre, att kaptenen, som hade *blivit* mycket vänlig, inbjöd mig och en ung D:elle Melart att komma upp till honom på kommandobryggan, emedan man där led mindre av gungningen och rullandet. Han hjälpte oss sedan själv dit upp och där stannade jag ända till middagen. Vi fingo knappt tid till att äta middag under en lugn stund, då skeppet gick mellan några öar. Jag kunde icke ens sluta min middag, ty på „Pellinge fjärd“ begynte rullandet åter. Tallrikar föllo från bordet och gingo i kras. En pastor Tengén

från Helsingfors och en postiljon, som jag känner, hjälpte mig åter upp på kommandobryggan, där jag sedan stannade, tills vi lade oss för ankar här. Sedan en god stund tillbaka råder därute ett fruktansvärt väder. Regn och storm ruska om väggar och fönster, men här i den stora salongen är det varmt och alls icke illa. Om jag blott kunde låta mina systrar veta, huru lyckligt vi kommit fram genom stormen och huru välbehållen jag nu sitter här, då skulle jag hava föga emot att sitta så här på havet. Elden brinner i kaminen och här är varmt. Två damer, D:elle Melart, en vacker ung flicka från Viborg, och en ung engelska, som med sin man, en finländare, nu kort efter deras bröllop kommit från England — äro de enda damerna här och båda hava sträckt ut sig på sofforna och tyckas sova. Tre (?) herrar äta gemytligt kvällsvard och en tredje sitter drömmande vid kaminen. Två andra likaså i en soffa. Kyparen går av och an och sörjer för vad som behöves. I alla fall ville jag dock hellre vara hemma; vem vet, när vi i ett sådant väder i morgon kunna komma härifrån och huru? Jag har ofta tänkt på Taubenheims¹⁾ avskedsord och de ha också gjort mig gott, då jag var ängslig, och det var jag väl flere gånger, medan det stormade så starkt. För öfrigt tror jag, att om döden verkligen stått för dörren, så hade jag dött lugn. Åtminstone besvarade jag på det viset mina frågor, och det är underbart, att varje gång döden stiger fram för människosjälén, uppstiga också samma frågor och samma önskingar och böner ur hjärtat. Det är underbart, ehuru människan endast dör en gång, dör hon tidigare hundra och tusen gånger i sin inbillning. Hon kan icke en gång för alla göra upp

¹⁾ En av Steinmanns vänner.

räkningen så att icke desamma frågorna, densamma ovillkorliga bävan komma åter! Och även ehuru hon vet, att hon genom döden faller i Guds hand, så har vanan alltid ånyo knutit henne fast vid livet, och de sålunda återknutna banden måste först sönderslitas.

Brevet avslutades senare med den glädjande underrättelsen, att ångbåten följande dag, som var en söndag, löpte in i Helsingfors' hamn, just då tornuret på morgonen slog åtta. Ett till de hemmavarande skrivet brev hade icke kommit fram, varför dessa redan tidigare väntat sin syster hem och även en dag, åtfölja av flere små skolelever, gått ned till hamnen för att taga emot henne. Och på måndagsmorgonen se vi sedan Elisabeth Blomqvist åter börja arbetet i sin skola.

Somrarna 1863 och 1864 tillbringade Elisabeth Blomqvist och hennes systrar tillsammans med familjen Steinmann på en villa i Rättjärvi — sedermera ortens hotell — invid Saima-kanal och därefter på samma ställe en hel rad somrar intill 1869. Dessa sommarferier användes av henne ungefär på samma vis som somrarna på Villinge: dagarna upptogs av flitiga studier, som hon bedrev ensam eller tillsammans med Steinmann, och av friluftsliv i en vacker natur

tillsammans med de kära vännerna och en talrik, munter ungdomsskara.

Vid läsningen av Elisabeth Blomqvists omfångsrika korrespondens, som i så många hänseenden avspeglar och åskådliggör utvecklingen av hennes personlighet, varsnar man oförtydligt, huru småningom genom studier och erfarenhet hos henne mognar och allt klarare gör sig gällande en bestämd uppfattning om kvinnans ställning till arbetet och därigenom till samhällsutvecklingen i sin helhet. Och man ser denna uppfattning formas till en fast övertygelse, som blir en av ledtrådarna för hennes livsgärning. Den stora samhällsrörelse, som under namn av kvinnoemancipation på 1850-talet från Amerika och England småningom begynte bana sig väg till nordens samhällen, kan vid tiden intill 1865 ännu icke sägas hava nått fram till vårt land. Visserligen hörs en ensam röst. Man hör Fredrika Runeberg i ett brev tala om „tvångets järnlock“, som legat tungt över hennes „inres sjudande gryta“. Och i *Teckningar och Drömmar* blottar hennes djärva penna orättvisorna mot de svaga i samhället, framvisar missförhållanden, som kränka de värnlösa, och kräver samhällets skydd för dem som nedtrampas av orättfärdigheten. Hennes *Facetter av*

kvinnans liv återge en hel rad av kvinnoöden, alla observerade med den starkaste verklighetskänsla, en sorgsen, dunkel skara av genom lag och sed andligen snedvridna, delvis förstörda, delvis missbildade, ehuru ofta till det yttre korrekta kvinnogestalter.

Men Fredrika Runeberg var ännu endast den ropande rösten i öknen, då hon förde den kränkta människovärdighetens talan på ett sätt, som före henne ännu ingen kvinna i vårt land gjort. I Elisabeth Blomqvists korrespondens från denna tid ha icke anträffats några spår, antydande direkt påverkan av Fredrika Runebergs penna. Men tidsmärket, suset av tidens vindar, bådande frigörelsen av kvinnornas andliga krafter, skönjes oförtydligt redan tidigt även i hennes korrespondens. Här ha förut anförts några av de reflexioner hon på våren 1864, med anledning av sin ställning såsom Fruntimmersskolans blivande föreståndarinna, nedskrev över manliga lärares subordination under en kvinnlig skolföreståndare. Livet förde henne mer än de flesta andra kvinnor på denna tid i kontakt med förhållanden, där frågan om kvinnans ställning till arbetsuppgifter utom hemmet och genom dem om hennes ställning till samhällsarbetet icke kunde skjutas undan såsom ett blott teoretiskt

spörsmål, utan blev påtaglig, levande och betydelsefull verklighet.

Bland Elisabeth Blomqvists efterlämnade papper finnes ett anteckningshäfte, i vilket hon nedskrivit flere av sina tankar i denna kvinnornas livsfråga. Då emellertid det hon där antecknat härrör från en något senare tid, skall det upptagas först i ett annat sammanhang. Men med hänsyn till kvinnofrågans utomordentliga betydelse för Elisabeth Blomqvists livsverksamhet och denna verksamhets banbrytande inlägg i kvinnorörelsen hos oss bör här redan nu fastslås, att hennes uppfattning av detta samhällsspörsmål i alla avseenden syftade mot framtiden. Det förut anförda brevet av 1863, där hon talar om hemlärarinnornas ställning och avlöning, bär vittnesbörd härom, och redan tidigare läses i ett brev till Steinmann ett i detta avseende anmärkningsvärt yttrande, anknutet till ett meningsutbyte om en kvinnas lydnadsplikt. Det vittbärande spörsmål, som här beröres — kvinnans ansvarighet för sina handlingar — gav ju ett par årtionden senare i de nordiska länderna uppslag till en hel litteratur under den stora Nora-fejden med anledning av Henrik Ibsens *Et Dukkehjem*. Elisabeth Blomqvist skriver redan den 24 maj 1859:

Det gör mig ont, att du allt fortfarande tänker så om kvinnan. Nej, nej, min vän, av ingen mänskliga bör man fordra blind lydnad. Också kvinnan måste pröva och behålla det goda. Jag vore mycket olycklig, om icke för henne prövning och värdering vore möjliga — men lydnad, frivillig, kärleksfull, snabb, glad och lyckliggörande lydnad, däremot har jag ingen invändning — ingenting förekommer mig mer anslående — men fri måste lydnaden vara; fri av inre övertygelse. Du har rätt, i detta avseende är jag en revolutionär och hoppas och önskar förbliva det. Jag medger väl, att det är kvinnans lott att lyda och giva efter även i fall, då det icke överensstämmer med hennes övertygelse — den bestående ordningen fordrar det, som du sade — men hon bör aldrig giva efter, om något dåligt, något orätt påbjudes, därigenom uppstår ju åter på ett annat sätt oordning. O, Johannes, också för henne gäller ordet: Man måste mer lyda Gud än människor. Naturligtvis måste hon endast i yttersta nödfall visa detta revolutionära sinnelag — ack, det har sin orsak endast i verklig kärlek, ty om man verkligen älskar någon, vill man ju aldrig se honom fela, och kvinnan å sin sida bör ju också avstyra fel. Ja, ja, noga måste kvinnan överväga, innan hon skall våga motsätta sig mannens vilja, liksom barn endast mycket sällan kunna vara nödsakade att icke lyda sina föräldrar. Men sådana fall måste dock ibland förekomma.

De flesta av vår nulevande generation minnas Elisabeth Blomqvist endast som gammal. Det kan därför hava intresse att även erfara något om hennes yttre apparition under tidigare

år och om det intryck hon gjorde på dem som då kommo i beröring med henne. En av de forna eleverna i hennes privatskola har skildrat¹⁾ henne på följande sätt:

En sympatisk, behaglig och graciös företeelse, med någonting utsökt fint och värdigt i sättet. Ansiktet var inramat i vågigt, kastanjebrunt hår, vilket föll ledigt i långa lockar, hyn var fin och skär, ögonen mörka, stora och strålande. Då hon om morgnarna, vid den andaktsstund hon alltid själv ledde, stod inför sina församlade elever och fram-sade: „Ljus av ljus, o morgonstjärna“, medan solens strålar föllo på hennes inspirerade drag, tyckte de unga mången gång, att hennes huvud var om-givet liksom av en gloria. Då hon inträdde i klassrummen, var det som om någonting glädjande, värmande dragit in.

En annan av de forna eleverna från samma tid har omtalat den utomordentliga respekt de unga kände för henne, „trots det hon alltid var så mjuk, så mild och så vänlig.“

En sammanfattning av de väsentliga dragen i Elisabeth Blomqvists personlighet, sådan hon träder oss till möte i de tidiga dagböckerna och den omfattande korrespondensen intill år 1865, då hon står redo att börja sin nya verksamhet

¹⁾ *Minnesblad över Elisabeth Blomqvist* * 1827, † 1901. S. 10.

som Fruntimmersskolans föreståndarinna, visar oss henne såsom väl egnad för det viktiga värvet att bliva den kvinnliga ungdomens främsta ledarinna vid denna tid i vårt land. Man ser henne obetingat villig att som insats i det ansvarsfulla arbetet giva hela sitt jag och fast besluten att av detta jag söka göra det bästa hon förmådde. Det bleve likvisst att tillfoga hennes helgjutna personlighet med de högtsyftande strävandena en orätt, om man förbisåge, att hos henne naturligtvis också funnos brister. I det brev, i vilket hon efter läsningen av Strauss' *Das Leben Jesu* sökte klargöra sin religiösa övertygelse, skrev hon: „För mig är förhållandet med denna ofullkomlighet hos en var av personerna i den Heliga skrift, ingen undantagen, just ett bevis till för ordets sanning.“ Denna åsikt berättigar till anläggandet av samma måttstock på henne själv. Det var säkert icke utan orsak hon i sina brev ofta hördes klaga över sina bristfälliga kunskaper. Och likvisst egde hon kunskaper vida utöver det mått, som den tiden i allmänhet ansågs nödigt för kvinnor, och med gränslös arbetsiver sökte hon genom kunskapstillegnande ersätta vad som brast. Den ovanliga viljestyrka, som var ett av hennes personlighets allra mest utpräglade drag, kunde ibland måhända leda till

Fruntimmerskolans gård, Alexandersgatan 8.

som Fruntimmersskolans föreståndarinna, visar oss henne såsom väl egnad för det viktiga värvet att bliva den kvinnliga ungdomens främsta ledarinna vid denna tid i vårt land. Man ser henne obetingat villig att som insats i det ansvarsfulla arbetet giva hela sitt jag och fast besluten att av detta jag söka göra det bästa hon förmådde. Det bleve likvisst att tillfoga hennes helgjutna personlighet med de högtsyftande strävandena en orätt, om man förbisåge, att hos henne naturligtvis också funnos brister. I det brev, i vilket hon efter läsningen av Strauss' *Das Leben Jesu* sökte klargöra sin religiösa övertygelse, skrev hon: „För mig är förhållandet med denna ofullkomlighet hos en var av personerna i den Heliga skrift, ingen undantagen, just ett bevis till för ordets sanning.“ Denna åsikt berättigar till anläggandet av samma måttstock på henne själv. Det var säkert icke utan orsak hon i sina brev ofta hördes klaga över sina bristfälliga kunskaper. Och likvisst egde hon kunskaper vida utöver det mått, som den tiden i allmänhet ansågs nödigt för kvinnor, och med gränslös arbetsiver sökte hon genom kunskapstillegnande ersätta vad som brast. Den ovanliga viljestyrka, som var ett av hennes personlighets allra mest utpräglade drag, kunde ibland måhända leda till

Fru Timmerskolans gård, Alexandersgatan 8.

självrådighet. I ett av breven till J. Ph. Palmén, där hon ihärdigt fasthåller vid en av henne fattad åsikt, skriver hon: „Jag har blivit kallad pjäkig och envis“. Och måhända kunde den fordran på självrannsakan, som hon från tidiga år blivit van att ställa på sig själv, ibland såsom krav på den ungdom hon uppfostrade, leda till alltför stora fordringar på de unga. Men om vi människor skola mätas efter styrkan av vår vilja att andligen växa och gå framåt, efter vårt begär att föra vår personlighet till vidare och högre utveckling, efter vår förmåga att göra våra strävanden och anlag fruktbarande i en tillvaro, som så vitt det står i mänsklig makt präglas av helhet och enhetlighet, då framstår Elisabeth Blomqvist danad och skickad som få att emottaga och förvalta det ansvarsfulla kall livet hade i beredskap för henne.

En blick in i hennes personlighets djup ger följande brev till Steinmann, skrivet den 1 september 1862, efter det hon vid höstterminens början som vanligt hade öppnat sin skola med ett kort tal till eleverna. Då hon under den föregående nattens timmar övertänkte, vad hon skulle säga dem, hade hon känt sig mycket upprörd, men då hon sedan på dagen talade till dem, var hon „lugn och behärskad“. Det är med anledning

härav hon skriver om den inre värld, där människan intensivast lever och har sin varelse:

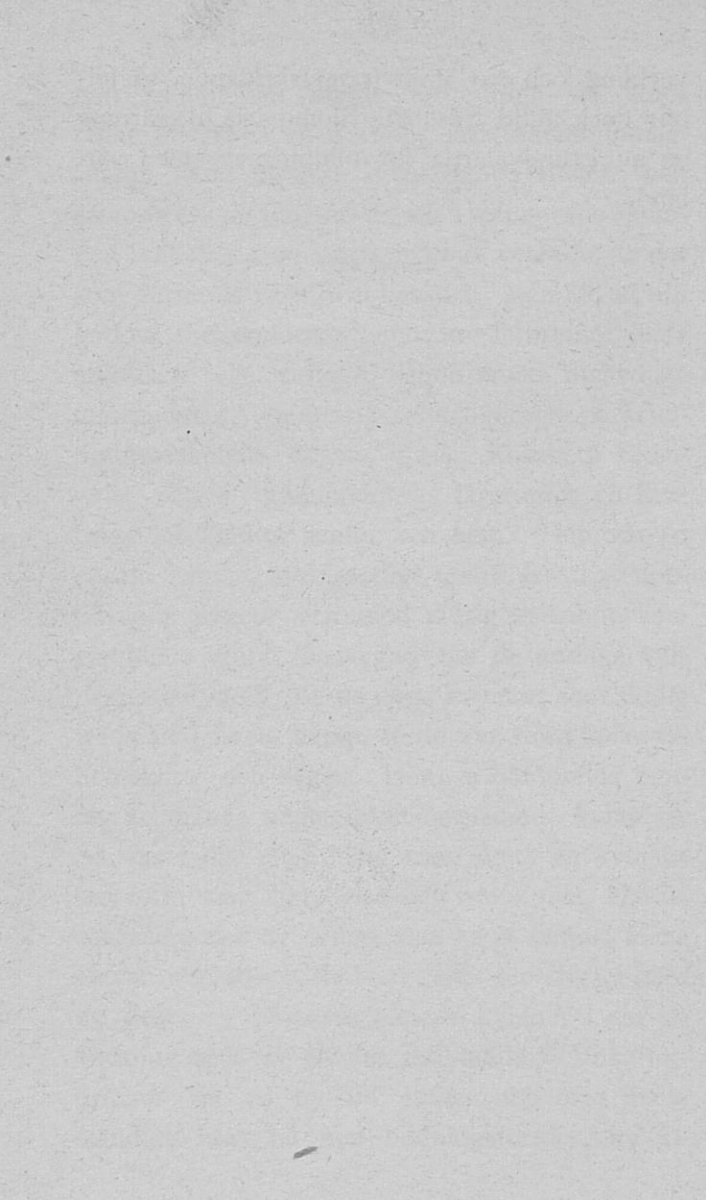
Vet du, denna min inre värld tyckes mig ofta lik en lång, lång väg, som vi hava att vandra. Det är ett liv där, alldeles som i den yttre — en hemlighetsfull värld, genom vilken vi skola gå. Jag tänker, att vi måste gå lika rakt och regelrätt den vägen framåt, som vi sträva att göra på den synliga, påtagliga vägen. Och alltjämt vilja tankarna skena av på små, obanade, krokiga stigar, som ofta leda endast till dimmiga moras, och där förrirra sig i fantasins djup. Det är sanning, som Salomo säger: „Den som är herre över sitt hjärta, han är mäktigare än den som erövrar riket och härskar över dem.“ Det är svårt att tvinga tankarna. Vem kan bliva rätt klok på sitt eget hjärta? Det liknar den underjordiska världen av plantor och musslor i vattnet; allt om vartannat, mångskiftande och skön och bisarr. Ibland tyckes den klar och ibland skimrar allt om vartannat, och ändå har varje planta sin bestämmelse och sin tillväxt, slut och följd. Och även har varje tanke sin orsak och sina följder. Vål, om de blott kunna ligga klara för det öga, som även kan se i vattnets och hjärtats djup!

Det var med denna viljans renhet, ädelhet och kraft Elisabeth Blomqvist i början av år 1865 gick till föreståndarinnans maktpåliggande värv vid den skola, som under hennes ledning skulle utvecklas till landets främsta bildningsanstalt för kvinnlig ungdom. Det blev i närmaste samband med denna skolas verksamhet

hon småningom kunde förverkliga sin stora tanke att skapa en tidsenlig lärarinneutbildning. Staten hade inrättat „Fruntimmersskolor“ och sålunda erkänt det berättigade i kvinnornas åstundan att erhålla ett större mått av vetande, än det som därintills varit dem beskärt. Men för att tillgodose flickskolornas behov av lärarinnor hade styrelsen icke vidtagit någon annan åtgärd än införandet av en ettårig pedagogikkurs på Fruntimmersskolans högsta klass. Elisabeth Blomqvist såg i utbildandet av lärarinnor en livsfråga för landets skolor och hem. Hon var en ensam kvinna, som modigt under åratals av uppoffrande arbete och med aldrig svikande hängivenhet, djupt övertygad om de andliga värdenas betydelse för de unga kvinnor, som skulle träda ut i livets kamp, förde sin stora tanke till utveckling och seger. Hennes hänförelse möttes av många unga, bildningssökande kvinnors. Så växte där efter hand fram detta en kvinnas storverk, vars betydelse och omfattning klarast åskådliggöres av orden, som en av hennes forna elever uttalade: „Medvetet eller omedvetet bära de flesta av Finlands bildade kvinnor i sin utveckling spår av hennes inflytande.“ Vilka fordringar än en ny tid ställer upp med livets ständiga krav på nya bildningsformer, ny ut-

veckling och oavlåtligt framåtskridande, så förblir dock alltid Elisabeth Blomqvists livsgärning en av grundvalarna för bildningsarbetet i vårt land.

Arbeten av

HELENA WESTERMARCK

utkomna hos:

Söderström & Co, Förlagsaktiebolag.

Studieboken I. Berättelser och
utkast. 1890 Pris 2:75

Studieboken II. Berättelser och
utkast. 1891 " 2:75

Lifvets seger. Berättelse. 1898 " 2:50

I fru Ulrikas hem. Tecken o.
minnesskrift från 1800-talet.
Band I. 1900 " 3:75

Ljud i natten. Tecken och min-
nesskrift från 1800-tal. Band
II. 1903 " 3:—

Fredrika Runeberg. En litte-
rär studie. 1904 " 3:—

Dolda makter. Bilder och häg-
ringar. 1905. " 3:75

Bönhörelse. En historia. 1909 " 3:75

Vandrare. Roman. 1911 " 4:50

Kvinnospår. Kulturbilder. 1913 " 4:25

Albert Bonniers Förlag, Stockholm.

Framåt. Berättelse. 1898 Pris Kr. 2:75

W. Hagelstams Förlag.

George Eliot. En litterär studie. 1894.

A. B. Lilius & Hertzbergs Förlag.

Nyländska Folksagor. Berät-
tade för ungdom. I. 2:dra
uppl. 1913 Pris 3:—

Nyländska Folksagor. Berät-
tade för ungdom. II. 1913. " 2:75

Pris: 7:75 häft.

11:75 inb.